

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Konst och litteratur i Norden –
ett medborgarperspektiv
 - Karin Söder
 - Bengt Göransson
 - Hans H. Skei
 - Beate Sydhoff
 - Ted Hesselbom
- Dag Nordmark om Gustaf Fröding
- Eva Pohl om kvinnliga danska konstnärer
- Intervju med Manu Sareen
- Bokessä om Olof Lagercrantz

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 87 • 2011 • Häfte 4

INNEHÅLL

Artiklar

Konst och litteratur i Norden. <i>Karin Söder</i>	305
Kulturen och medborgaren i Norden. <i>Bengt Göransson</i>	309
Nordisk Råds litteraturpris 50 år. En rest av drömmen om et fellesnordisk bokmarked <i>Hans H. Skei</i>	317
Konsten – Institutionerna – Kulturpolitiken. <i>Beate Sydhoff</i>	323
Museets roll i en skandinavisk kontext. <i>Ted Hesselbom</i>	331
En man för alla tider. Om läsningar av Gustaf Fröding nu och då. <i>Dag Nordmark</i>	339
Kvindelige danske kunstnere fortjener en plads i solen. <i>Eva Pohl</i>	347
NT-Intervjun. Manu Sareen: Nordisk fokus på uddannelse og forskning. <i>Niklas S. Hessel</i>	357

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Norden som en enhet på kriminallitteraturens område. <i>Hans H. Skei</i>	361
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	365

* * *

Letterstedtska föreningen

Einar Lundeby 1914-2011. <i>Hans H. Skei</i>	369
Avdelningar, styrelser, anslag 2011	370
Anslagsutlysning för 2012	391

* * *

Bokessä

Kritikern Olof Lagercrantz. <i>Arne Melberg</i>	393
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Takhøgd, illojalitet og internasjonalsisme: Historia til Sosialistisk Venstreparti. <i>Bernt Hagtvet</i>	397
Kvinnor som röjt väg i en konservativ och mansdominerad UD-värld. <i>Lars J. Eriksson</i>	400
Donner om Mannerheim. <i>Mats Bergquist</i>	403
Nationalmålaren Carl Larsson. <i>Beate Sydhoff</i>	405
Norden och EEC i Erlanders dagböcker 1961-62. <i>Claes Wiklund</i>	407
Sammanfattning	411
Tiivistelmä.	412

KARIN SÖDER

KONST OCH LITTERATUR I NORDEN

Letterstedtska föreningen anordnar ungefär vartannat år ett medlemsseminarium om ett aktuellt nordiskt ämne. Vid 2011 års seminarium den 8-9 oktober på Nordiska folkhögskolan i Kungälv anlades ett medborgarperspektiv på konst och litteratur i Norden.

Seminarier öppnades av huvudstyrelsens ordförande, fd utrikesministern Karin Söder.

Varmt välkomna till Letterstedtska föreningens medlemsseminarium kring ämnet **Konst och litteratur i Norden – ett medborgarperspektiv**. Vi gläder oss åt att så många medlemmar från våra nordiska länder velat delta. Samtidigt är det med stolthet vi kan konstatera att flertalet av de talare och experter som kommer att framträda är LF-medlemmar.

Vi kommer i all huvudsak att ägna oss åt konst och litteratur i Norden ur våra medborgares perspektiv. Vi är mycket medvetna om att dessa områden utgör endast en bråkdel av alla de kulturyttringar, som förekommer och som format och formar våra liv. Vi lever i mångfaldens samhällen där traditionella strukturer snabbt förändras och teknisk utveckling ständigt skapar nya möjligheter exempelvis för kommunikation människor emellan.

Låt mig ge ett perspektiv. Jag har sedan ungdomen älskat Hjalmar Gullbergs diktning. I "Den tänkande lantbrevbäraren", låter han denne säga: "--mitt kall hör till de ringaste ej vingar har min härl, dock är jag överbringare av bud från själ till själ". Han hinner tänka och fundera över brevens innehåll och medmänniskornas öden innan han lämnar ut posten. Ställ det mot dagens sociala medier. På bara några årtionden har brevbärarens strävsamma traskande förbytt i tryckande på knappar i allehanda "appar" och budskapen yr osynliga i luften. Försvunnit har de omsorgsfullt handskrivna breven, där varje rad vittnar om den omsorg som våra lärare hade ägnat välskrivningen och där innehållet i varje mening underkastats noggrann granskning.

Det finns anledning att fråga sig vad detta betyder för utvecklingen av den väsentliga del av kulturen, som språket utgör. Därför ägnar vi en stor del av vårt seminarium åt litteraturens roll i våra nordiska länder. Den utgör ju både ett värn för våra nationella språk och led i språkens utveckling. I vår moderna värld uppstår även allt fler språkrevir, där facktermer, förkortningar och nya ord utesluter många från att delta i samtal och korrespondens. Med "innespråket" utövas makt.

En annan fråga i detta sammanhang är hur vi gör det möjligt för medborgare med en helt annan kulturell bakgrund än vår, att tillgodogöra sig och förstå klassiska författare, som utgör en omistlig del av vårt litterära arv.

Vid Selma Lagerlöf-sällskapets årsmöte 2011 tilldelades docenten Gunilla Molloy ett stipendium för hennes bok *Selma Lagerlöf i mångfaldens klassrum* där hon vägleder lärare och inspirerar dem att fånga elevernas uppfattningar och åsikter i en öppen debatt om texter exempelvis "Bortbytingen", som i förstone uppfattas som främmande och ointressanta, men där nya tolkningar och därmed erövringar av texten uppkommer.

Författaren skriver bl.a.: "I ett klassrum där ingens åsikt dominerar utan där en mångfald av åsikter kan diskuteras, sker utöver språkutveckling och kognitiva utmaningar en fostran i demokrati".

Förståelsen och kunnigheten i våra nordiska grannspråk, som utvecklas mycket negativt, borde kunna stimuleras på liknande sätt.

En dag som denna kan vi alla glädjas åt att Tomas Tranströmer i år tilldelas Nobelpriset i litteratur. Han fick Nordiska rådets litteraturpris redan år 1990. Vi är många som länge väntat på att Svenska Akademien skulle ha modet att fatta detta beslut, trots att han är svensk. Ingen tycks heller i dag anse att det var ett nationellt val. Han har sedan länge varit en internationellt välkänd och aktad poet översatt till 60 språk. Hans enkla, naturnära och djuplodande språk har fångat läsarna i många länder.

Ur " Svenska hus ensligt belägna" 1958:

Och i ett annat väderstreck
står nybygget och ångar
med lakanstvättens fjärl
fladdrande vid knuten
mitt i en döende skog
där förmultningen läser
genom glasögon av sav
barkborrharnas protokoll.

Sommar med linhåriga regn
eller ett enda åskmoln
över en hund som skäller.
Fröet sparkar i jorden.

Upprörda röster, ansikten
flyger i telefonrådarna
på förkrympta snabba vingar
över myrmarkernas mil

Tomas Tranströmer kan också vara samhällstillvänd, som när han i "Fasader" ur *Den stora gåtan* avslöjar makten:

Vid vägs ände ser jag makten
och den liknar en lök
med överlappande ansikten
som lossnar ett efter ett ...

Konsten i kulturen kommer att belysas på olika sätt av flera talare. Den är ett uttryck för människors kreativitet och skaparkraft. Den uttrycks i många olika former och har under årtusenden lämnat budskap till eftervärlden om samtidens förhållanden vad gäller religion, katastrofer m.m. Konst kan vi få uppleva på museer och institutioner men också i de yttre miljöerna. Den får ständigt nya uttrycksätt och vi behöver kunskap för att förstå och tyda konstnärens avsikter. Kulturklimatet kan också variera starkt från tid till annan och påverkar vilka uttrycksmedel som används.

Konst har ofta ansetts som något som angår en elit, men den tillhör alla. Historien visar att s.k folklig kultur efterhand kan få konststatus. Det måste ha varit önskan om vackra ting i hemmet som drev våra förfäder att i fattiga och enkla förhållanden skapa vardagsvaror, som laggkärl med snideri och vepor med färgglada mönster. Vi kommer senare att få ta del av vad Röhsska museet har att erbjuda när det gäller design.

I dagens samhälle får vi på olika sätt ta del av andras kulturer, ofta på ett ytligt sätt men också påtagligt i vardagen genom flyktingskap, turism och andra folkomflyttningar. Så har det ju alltid varit, men nu går det snabbare.

När olika kulturella uttryck möts, kan det förstärka skillnader men också vara berikande. Tveklöst har den västerländska kulturen brett ut sig och påverkat världen i övrigt. Vi har kallat det modernisering eller globalisering. Ingen vet dock vilken kultursfär som kommer att dominera i framtiden.

Nelson Mandela har i sin ännu outgivna självbiografi från fängelsetiden beskrivit sina erfarenheter av kulturmöten:

Den västerländska civilisationen har inte helt tvättat bort min afrikanska bakgrund, och jag har inte glömt hur jag och de andra barnen brukade samlas omkring de äldste för att ta del av deras visdom och erfarenhet. Detta var våra förfäders sed, det var den traditionella skola som vi uppfostrades i. Jag hyser fortfarande respekt för vårt folks äldste, och jag tycker om att prata med dem om gamla tider, när vi hade vårt eget styre och levde i frihet.

Mandela berättar också om hur de unga bombarderade äldre lärare i afrikansk historia välutbildade män med frågor och noterar:

Deras främsta styrka låg i det faktum att de hade ett stadigt fotfäste i den afrikanska myllan och att de använde sina akademiska kunskaper för att berika vårt arv och vår kultur.

Kulturforskare konstaterar att kulturer alltid är föränderliga över tid, vilket lätt konstateras vid enkla tillbakablickar i vår egen tid. Roland Inglehart som lett en av de mest omfattande jämförande studierna av kulturella värderingar säger:

Kulturell förändring är beroende av färdiga historiska stigar. Det övergripande arvet hos ett samhälle – protestantiskt, romerskt-katolskt, ortodoxt, konfucianskt eller kommunistiskt – lämnar kvar värderingar som blir kvar trots modernisering.

Detta är ju också vad Nelson Mandela konstaterar.

Kulturforskaren Geert Hofstede har gjort jämförande studier av kulturella värderingar och funnit tolv kulturområden där värderingarna ligger nära varandra inom varje område. Forskarna Ronen och Shenkar har funnit åtta liknande kluster. De finner också att det kulturkluster, som har den starkaste interna likheten och som är mest distinkt gentemot de andra är det nordiska klustret.

Vi har väl alla haft det på känn och erfarit att detta förhållande varit en av förutsättningarna för det nordiska samarbetet.

Våra förfäder trampade upp de folkrörelsestigar, som betytt så mycket för utformningen av våra demokratiska nordiska samhällen. Det är en stor uppgift för oss i dag att inte låta stigarna växa igen.

BENGT GÖRANSSON

KULTUREN OCH MEDBORGAREN I NORDEN

Bengt Göransson var skol- och kulturminister 1982-89 och utbildningsminister 1989-91 i Olof Palmes och Ingvar Carlssons socialdemokratiska regeringar. Chef för Folkets husföreningarnas riksorganisation var han 1971-82. Han var ordförande i Föreningen Norden 2000-2006.

Numera är Bengt Göransson flitigt verksam som folkbildare och samhällsdebattör. Förra året utkom han med boken *Tankar om politik*.

Bengt Göransson höll inledningsanförandet vid Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Konst och litteratur i Norden – ett medborgarperspektiv" på Nordiska folkhögskolan i Kungälv den 8 oktober 2011.

Är Norden ett geografiskt begrepp eller en politisk utopi? Professor Uffe Østergaard ställde frågan vid ett seminarium häromåret. Jag väljer att hävda att begreppet är en önskvärd utopi. Med den utgångspunkten vill jag resonera om kulturen och medborgaren i tre perspektiv – identiteten, medborgargemenskapens förutsättningar och politikens roll.

Den färöiske författaren Gunnar Høydal beskriver i sin dikt "Världens navel" Färöarna som världens centrum. Vid de färöiska klipporna börjar och slutar allt. Diktens sista del lyder så här:

Så ligger världen trygg,
förtöjd vid dessa älskade klippor,
och så har den legat
så långt bak i tiden som de gamle minns.
Men givetvis finns risken
att påfrestningen blir för stor.
att navelbardunerna brister,
och världen far vind för våg ...
Klipporna skulle bli kvar där de ligger,
men det är klart
att det vore en högst allvarlig sak
för världen.

När man först läser dikten undrar man om Høydal gripits av nationellt storhetsvansinne. Färöarna som världens centrum! Men vid närmare eftertanke inser man att han har rätt. Färöarna är mittpunkten – för honom, när han ser ut över världen. Men de är inte mittpunkten för alla – för den som befinner sig i Sidney, Australien är den staden världens centrum på samma sätt som det för dem som samlas till ett seminarium på Nordiska folkhögskolan idag är det Kungälv som är världens navel.

Vi måste erkänna subjektivitetens betydelse. Se upp för den falska objektiviteten så som den ibland yttrar sig när vi kallar oss internationalister och tror oss stå över eller vid sidan om vår faktiska utsiktspunkt. Glöm inte att internationell betyder mellan nationer, inte över nationer.

Willy Kyrklund, en av de mest betydande men därför inte mest läste svenske författare, skriver så här i sin bok *8 variationer*:

Det är minnet som konstituerar vårt jag. Utan mina minnen är jag vem som helst, någon annan, en cellanhopning i biosfären. Till våra minnen hör våra värderingar, som utöver sitt sakinnehåll och sin möjligen förekommande förnuftsmässiga motivering har en känsloladdning, vilket gör dem särskilt viktiga. På grund härav är konservatismen – även den politiska – den mest naturliga mänskliga inställningen. Man måste värja sig mot vad som kan hota den egna identiteten, sådan som man har definierat den, man måste avvisa information som kan göra till dåligt vad man har hållit för gott, man måste försvara sitt jag till varje pris; detta är nödvändigt. Den konservativa inställningen har en svaghet i så måtto, att man inte kan hindra träden från att växa, även om man vill.

Vi kan aldrig befria oss från vårt ursprung och vår hemhörighet i den kulturgemenskap i vilken vi formats. Bara enfaldiga nyliberaler, som tror sig vara fria från varje yttre prägling, kan tro det. Svenska Filminstitutets chef Harry Schein sa en gång att liberalens olycka är att tro sig kunna förändra världen genom att beskriva den – han talar om liberal i ett vidare perspektiv än det partipolitiska. Därför finns det skäl att vid en diskussion om medborgaren och kulturen i Norden inte koncentrera tankarna kring vikten av att vi lär känna varandras författare, kompositörer och konstnärer av annat slag, utan också ta upp ett samtal om både värdet och farorna som drabbar oss när vi väljer att betrakta världen i nordiskt perspektiv. Det kan ju bli alltför snävt, i dålig mening provinsialt. Å andra sidan är provinsialism ett globalt problem, som någon har uttryckt det.

Kulturarvet känner vi igen när vi möter det men inte alltid i form av verkförteckningar som auktoriserats av överheten – eller för den delen av en aldrig så väljarrepresentativ riksdag. På min skoltid hade vi sålunda ett litet sånghäfte, "Stamsånger" som innehöll tjugo sånger som alla skolbarn skulle kunna utantill. De ingick i vår nationella sångskatt. Hälften av dem har hunnit

dö redan under min livstid. "I sommarens soliga dagar" har ersatts av "Lilla Idas somarvisa" som nationell sommarsång.

En konkret slutsats så här långt av det jag sagt. Jag tror inte ett ögonblick att vi ökar kunskapen om och förtrogenhet med ett gemensamt nordiskt kulturarv genom föreskrifter som i själva verket befriar oss från ansvar för att bevara och utveckla det – vi gör det genom att uppmuntra de intresserade och kunniga att dela med sig av sitt intresse. Föreningen Norden, studieförbund och kulturföreningar kan genom sitt engagemang påverka också det som skolan i sin tur gör för och med sina elever. Kulturarvet är det enda arv som inte ärvas – det måste förvärvas av var och en.

Kultur är alltid ett uttryck för gemenskap, inte så att inte en enskild kan skapa ett stort konstverk – men det finns ingen enmanskultur, skriver Stig Strömholm. Det är en viktig iakttagelse och också en förklaring till att kultur och kulturdelaktighet kan medverka till försoning. Erland Josephson har beskrivit denna kulturens roll i en av sina böcker. Han berättar om sin roll i Euripides' *Backanterna*:

Att medverka i en grekisk tragedi är att kastas i Tidens brunn.

Jag står i den lilla trånga Målarsalen på Dramaten. Jag föreställer Kadmos i Euripides *Backanterna*.

För tvåtusenfyrahundra år sedan stod en skådespelare på Dionysusteatern i Aten inför ungefär sjuttontusen åskådare och sa samma repliker som jag. Jag undrar vem det var, hur han var. Om han var den torrt klagande sorten och gnällde om den taskiga standarden i teaterns kantin och de usla förhållandena bakom scenen. Om han var av den lika svårartat entusiastiska sorten och inte kunde uttala ordet teater utan att flämta uppfordrande och drägla över allt det underbara som kamraterna inte vet att uppskatta tillräckligt.

Uppskatta för helvete! Klaga för satan!

Och så har det pågått i några årtusenden. Och så pågår det, möjligen ytterligare några sekler till.

I samma ögonblick jag får på mig scenkostymen kastas jag i Tidens brunn.

Pjäsen känns så aktuell, det säger många. Den handlar om oss, om Bosnien och Säter och Trosa och Paris.

Men kultur handlar inte om, den handlar.

Den grekiska tragedin är inte en aktualitet som speglar aktualiteter, den skapar aktualitet. Därav dess obändiga livskraft, dess sunda farlighet.

Ur Erland Josephsons *Svarslös* (1996)

Mot bakgrund av det Josephson skriver ser jag det angeläget att varna för det som i dagens samhälle blir allt vanligare – att betrakta kulturen som ett slags hjälpnummer, ett slags Mädchen für alles. Kulturen ska till exempel främja

turism och näringsverksamhet, skapa tillväxt. Det är bra om den gör det, men det får aldrig bli syftet. Och det är inte säkert att tillväxten ökar därför att en pensionär lånar en bok på biblioteket, något som inte, vilket somliga kanske tror, är ett argument mot förekomsten av bibliotek. De senaste tjugo åren har jag dock kunnat märka ett förändrat förhållningssätt till kultur och kulturpolitik än tidigare. Kulturliv har som viktigaste ledord ersatts av kultur- eller upplevelseindustri.

För några år sedan var jag på en kulturkonferens i ett av våra grannländer. Temat var kultur och turism, och ivriga kulturentusiaster mötte välvilliga politiker och kommunala tjänstemän i samtal om kulturens möjligheter att skapa tillväxt och att få aldrig så trista platser att locka tillresande skaror. Vartefters dagen fortskred blev jag dock alltmera fundersam och mindes en artikel som Frikyrkliga studieförbundets dåvarande studierektor Herman Holmgren skrev för mer än trettio år sedan. Han varnade för en situation där vi kunde hamna i ett ”kulturbus, som dövar och trubbar av i stället för att väcka och stimulera”. En ny teknik skulle kunna ge så många olika intryck att all överskådlighet försvann menade han, och människor kunde ägna sig åt kultur utan att beröras. Fotbollsfesten för femtiotusen, fortsatte han, är – och upplevs som – en stor upplevelse, men den vill inget, anger ingen rörelseriktning – den är bara upplevelse, här och nu.

Den som först fick mig att minnas Holmgren var en föreläsare som förklarade att tillvarons mening numera är koncept. Ungdomar som köar i dagar för att köpa biljett till filmpremiären gillar konceptet, i vilket köandet är en väsentlig del, och de satsar mer pengar på stormkök, fjälltält och varma kläder än på filmen som de för övrigt redan sett. Bara korkade biografägare tror att de måste ta in pengar på biobiljetterna. I själva verket skulle de kunna släppa in folk gratis, eftersom det finns så stora summor att håva in på allt omkring. Så sammanfattade föreläsaren sin tes. Om han har rätt, till vad nytta spelar man då in filmen?

Ledaren för en av de mest framgångsrika jazzfestivalerna berättade därefter om hur hans festival lyckats inte bara överleva utan också utvecklas till både publikt jätteevenemang och affärsmässig framgång. Han redovisade hur mycket pengar festivalen tillfört kommunen som hyste festivalen, hur många tillresande som kommit med tåg, båt, flyg, buss och bil. Med hjälp av programläggning också nattetid kunde festivalen ge plats också för dem som inte brydde sig om hotellrum. Den avslutande listan på alla de företeelser som kunnat dra nytta av festivalen var bedövande. Att man lyckats så bra berodde på att man lärt sig söka sponsorer i samverkan med andra, byggt upp turnékedjor och skapat sig starka varumärken. Snacka om tillväxt och allt detta tack vare kultur!

Föreläsaren hade redovisat positiva utfall för allt mellan himmel och jord – utom för en sak, jazzen. Hade festivalen inte haft någon betydelse för dess utveckling? Under sin dryga timme hade han inte nämnt innehållet mer än i en bisats, när han berättade att han provocerat omvärlden genom att engagera Ringo Starr. Det påminde mig om att hela konferensen hade inletts med ett sånginslag – en mycket duktig sångerska framförde "Summertime". Och Ringo Starr och "Summertime" tjänade snarare som trygg bekräftelse på att vår smak förr i världen inte var så tokig ändå, än de associerade till det överraskande nya och hittills okända.

Festivaliseringen av kulturen kan leda till att festplatsen blir viktigare än innehållet. Man kan komma att bygga spektakulära arenor för hockey- och fotbollslag på dekis. Om man investerar i en upplevelseindustri som inte behöver publik utan kan nöja sig med kunder, måste man se upp: försummar man att underhålla och utveckla det som kan kallas kulturens infrastruktur, dit sådant som bibliotek hör, riskerar man att till resultat få ett samhälle som i bästa fall, och det dessvärre ganska sällan, visar överskott som butik men förlorar som medborgargemenskap. Festivaliseringen av kulturen äger rum i alla länder.

Kulturpolitiken måste respektera konstnären och vi måste inse att detta inte alltid är så enkelt. Ragnar Thoursie har uttryckt detta spänningsförhållande i ett tal han höll vid en författarkonferens på Harsund 1955 som statsministern Tage Erlander hade inbjudit till. Erlander, som i sin gärning alltid förmådde upprätthålla ett intellektuellt förhållningssätt till sin uppgift, ville diskutera författarnas relation till politik och samhälle i en tid då välfärdspolitiken befann sig i ett expansivt skede. Erlander talade gärna om det starka samhället, ett begrepp som senare inte alltid skulle komma att tolkas positivt. Så här sa Thoursie:

Dikten kan vara utopi – en dröm, en hägring – men ändå revolutionär.

Dikten kan vara satir och kritik. Med bitande hån vända sig mot maktfullhet. Nagelfara människors rädsla för dem som har makt – och människors rädsla att förlora den makt de själva har.

Allt detta kan dikten göra och allt detta kan dikten ge. Bara den inte anser sig vara till för att ge politikerna ett handtag. Den måste stå fri – fastän den är bunden. Den måste stå oberoende – fastän den är beroende. Den ska inte vara understödjande på kort sikt.

Men både för poeten och för politikern handlar det om hur det omöjliga ska kunna förverkligas i det möjligas värld.

Nog borde väl Thoursies ord kunna tjäna som programförklaring för också dagens kulturpolitik. Han gör det som så många slarviga uttolkare av vad det vanliga folket tänker missar. Han ser människan som en komplicerad varelse

och väjer inte för de konfrontationer, ibland konflikter som varje möte kan skapa.

Konstnären å sin sidan kan inte leva i ett lufttomt rum. En som bättre än de flesta formulerat detta är Halldór Kilian Laxness som i sitt tal vid Nobelfesten 1955 säger följande:

Jag frågade mig den kvällen på mitt skånska hotellrum: Vad kan framgång och berömmelse ge en diktare? En viss materiell lycka, det är klart, som en följd av pengar. Men om en isländsk skald glömmar sitt ursprung ur folkdjupet, där sagan bor; om han mister förbindelsen med och plikt känslan mot det tillbakaträngda livet, som min gamla mormor lärde mig att värda – då är berömmelse och välstånd ganska likgiltiga.

Ett problem i dagens samhälle är vidare det förtunnade medborgarbegreppet. Politiker i alla partier företräder numera hellre skattebetalarna än medborgarna. Och politikern beskriver sig hellre som beslutsfattare än som samhällsbyggare.

I det nordiska perspektivet kan detta visa sig förödande. Vilket intresse har skattebetalaren i Hökarängen av att vårda en nordisk kulturinstitution som är placerad i Norge? Och problemet är större än bara detta. Kultursamhället bygger på att alla medborgare ingår i det – i skattebetalarsamhället använder man gärna begrepp som närande och tärande utan att inse att detta synsätt i realiteten utgör ett slags nystalinistiskt förhållningssätt. I Sovjetunionen talade makten om folket som motpol till de utanförstående, som var folkets fiender, i nyliberalismens samhälle är det de närande som står mot de tärande, de starka mot de svaga, och då blir skattebetalarna den grupp som makten företräder gentemot de tärande. Men i båda systemen, det sovjetiska och dagens nyliberala, är det majoriteter av stora kollektiv som står emot mindre grupper i samma kollektiv. Den norske filosofiprofessorn Harald Ofstad skrev på 1970-talet om vårt förakt för svaghet, som han såg som en grund för ett nazistiskt tänkande.

Det finns en spänning i kultursamhället som man inte kan blunda för, och det handlar om det som kan kallas elitkultur och folklig kultur. Och inte minst i arbetarrörelsen, där jag hör hemma, har det alltid funnits två skilda kultursyner – den ena som jag kallar erövringskultursyn, den andra befrielsens. Den förra omfattades – och omfattas alltjämt – av dem som stått utanför, de har velat erövra det som samhällets eliter, utbildnings- såväl som inkomsteliter. Den andra, befrielsens kultursyn, har burits fram i främsta rummet av dem som fostrats i eliterna och som stigit ned till arbetarklassen för att förklara att denna måste känna stolthet över det de själva har. Att alla som engagerar sig, som börjar läsa eller ägna sig åt annan kulturtilläggnan omedelbart blir del av ett slags elit, vill inte alla medge.

Om vi ska kunna förstärka den nordiska kulturgemenskapen i våra län-

der, kan vi inte nöja oss med att stödja det som är udda eller publikt mindre attraktivt. Därför är idag Skavlan i TV en inte oviktig företrädare för det som synliggör Norden. Som kulturminister 1982-91 oroade jag mig ofta för att gemensamma nordiska insatser ofta gjordes till kulturverksamheter och institutioner som låg i våra länders glesbygder eller som sysslade med vetenskapliga verksamheter som de nationella universiteten inte ansåg tillräckligt angelägna för dem själva att stödja. Gemensamma kulturinstitutioner måste fördenskull synas också i huvudstäderna. Detsamma gäller det som brukar kallas riksintresse. Jag vet inte hur många gånger jag kontaktades av kommunala företrädare som hävdade att staten måste ta ansvar för något som låg i deras kommun. Det här är inte ett kommunalt intresse, sa man, det är ett riksintresse. Jag brukade då påpeka att riksintresse aldrig kan vara något annat än ett till ytterlighet förstärkt lokalintresse.

Några konklusioner av det jag beskrivit. Vi har en gemensam kulturbas – det är farligt om vi inte erkänner det och söker rota oss i den. Se upp för den falska internationalismen som låtsas att övernationalism är ett synonymt begrepp. Varför tror ni att Kalle Anka bokstavligen saknar kön? Han ska inte stöta någon någonstans. Om han skapats i Frankrike hade han säkert haft ett kön.

Vi kan sörja för att våra folkbibliotek har ett brett sortiment av nordisk litteratur, även av den som sällan eller aldrig läses. Biblioteken återger ett intellektuellt och kulturellt tillstånd i våra länder, de är inte bara platser där vi har bokhyllor med böcker för dem som inte har råd att köpa egna.

Uppmuntra enskilda medborgare och föreningar som arbetar för att sprida kunskap om det som vi har gemensamt i Norden. Ett stöd till en lokal Nordenavdelning är inte, som många tror, ett stöd till den lilla grupp som är medlemmar för att de ska kunna tillgodose sina privata intressen. Se dem som missionärer för en gemensam nytta. Och låt oss inte knäckas av motstånd och svårigheter. Ett sätt att klara det är att inte gigantisera problemen. Det lockas ofta politiken att göra. De många kan engageras i det viktiga kulturarbetet, om de känner att det de gör i det nära perspektivet, i den lokala gemenskapen, ytterst kommer alla, helheten till del.

Politiken måste lösgöras från sin självpåtaga impotens och återta sin skapande, kreativa roll. Politik handlar om att bygga samhälle, inte om att sköta en handkassa för gemensamma utgifter. Politiken är idag nästan uteslutande reglerande. Först om den befrias från sin självpåtaga impotens kan vi utveckla ett medborgarnas Europa där Norden med dess tradition av ett framgångsrikt kultursamarbete kan spela en central roll som föredöme.

Renessanskonstnären Jacopo Tintoretto har i sin målning "Bebådelsen" hjälpt mig att förstå vikten av att vi alltid söker definiera vårt uppdrag. Det

som vid ett ytligt betraktande framstår som en berättelse om en händelse skildrar i själva verket de svindlande sekunder då Jungfru Maria plötsligt inser vilket stort uppdrag hon tilldelats – hon ska föda Guds son.

Intresserade och aktiva nordister får genom sin insikt om vikten av den nordiska kulturen ett uppdrag som de inte utan vidare kan frånsäga sig. Den som ser behoven kan aldrig frånsäga sitt ansvar för att söka fullfölja uppdraget genom att hänvisa till att andra inte ser och inte bryr sig.

HANS H. SKEI

NORDISK RÅDS LITTERATURPRIS 50 ÅR

En rest av drømmen om et fellesnordisk bokmarked

Hans H. Skei, NT:s norske redaktør, er professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo. Han har vært medlem av Nordisk Råds litteraturpriskomiteé i seks år.

Artikkelen bygger på foredraget som Hans H. Skei holdt i Kungälv på Nordiska folkhögskolan den 8. oktober 2011.

Til tiårsjubileet for etableringen av Nordisk Råd ble rådets litteraturpris delt ut første gang; det vil si i 1962. I kulturkomiteen i rådet hadde man da lenge drøftet muligheten for å styrke det kulturelle fellesskapet i Norden, ikke minst med tanke på å øke kjennskapen til nabolandenes litteratur. Siktemålet – eller det som i ettertid fremstår som en nokså utopisk drøm – var et fellesnordisk bokmarked. Ved siden av å styrke forståelsen av hverandres språk, ville forfattere og forleggere og kritikere få langt bedre vilkår ved at nordiske bøker ble spredt på originalspråket over landegrensene. Kanskje var tanken om å øke og styrke språkforståelsen det aller viktigste, for med visse forbehold for finsk og islandsk, er muligheten for å forstå hverandres språk noe av det mest opplagte som gjør at en nordisk fellesskapsfølelse finnes, på et eller annet nivå.

Allerede i 1958 ble det i Nordisk Råd fremmet forslag om å ta initiativ til praktiske virkemidler for å skape et felles nordisk bokmarked. Man drømte om å bruke radioen til å øke både kultur- og språkforståelse, og man drømte om at tollgrenser og all verdens andre stengsler kunne oppheves slik at bøker eventuelt kunne spres fritt landene i mellom på originalspråket. Jeg bruker bevisst ordet drøm, selv om idealisme og optimisme og en sterk tro var det som preget de som drev frem arbeidet. For drømmen ble aldri virkelighet – ikke i større grad enn at det lengste vi har kommet er innslaget av dansk og svensk litteratur i original i de største bokhandlene i Oslo. Et eksperiment som en nordisk bokklubb ble kortlivet, og med innføringen av Nabolandsstøtten til oversettelse av litteratur de nordiske naboland i mellom i 1981, ble tanken om et felles nordisk bokmarked definitivt gravlagt. I Norge administreres nabolandsstøtten i dag av NORLA, men det er uhyre små beløp vi kan gi som bidrag til at norske bøker kommer ut i de andre nordiske landene. Det betyr at norsk litteratur i oversettelse i nordiske bokhandler domineres av det som selger – underholdnings- eller populærlitteraturen, dominert av krim- og spenningslitteratur fremfor noe.

Det som ble igjen og som nå har gjennomlevd 50 år og har holdt oppe interessen for noe av det som foregår i nabolandene og fungert så godt at det har fått høyere og høyere prestisje, er Nordisk Råds litteraturpris. Da har jeg ikke glemt, men valgt å se bort fra, de mange til dels voldsomme angrep både på selve prisen, på forfatter og bok den er blitt tildelt, og ikke minst på juryene som er blitt frakjent enhver kompetanse. Men det betyr også at medieinteressen har vært stor, og gjort prisen bedre kjent.

Nordisk Råds litteraturpris var opprinnelig ett blant mange tiltak som skulle bidra til det felles bokmarkedet det aldri ble noe av. Tanken ble luftet første gang i 1960 og beskrives i følge Ingrid Elams bok til 40-årsjubileet for prisen som en ”værdiful ny idé” i ”Sak A 24” i sakspapirene til Nordisk Råd. Ideen skal ha kommet blant annet fra Olof Lagercrantz, men da den ble til medlemsforslag i Rådet, var den signert av fire medlemmer i rådet. Rådet sluttet seg til forslaget i 1962, og vi er tilbake der jeg begynte – med første prisutdeling ved tiårsjubileet for Nordisk Råd og en velfortjent pris på 50,000 danske kroner til Eyvind Johnson.

En av dem som undertegnet medlemsforslaget som førte til at prisen ble etablert, var nordmannen Helge Seip. Blant alt han gjorde i et langt liv som politiker, redaktør og ivrig talsmann for det nordiske samarbeidet, var bidraget til å etablere prisen noe av det han husket tilbake til og var mest stolt av å ha vært med på. Jeg snakket mange ganger med ham om hans medvirkning til at prisen ble etablert, og han ga alltid uttrykk for at han var glad over at prisen, mer enn førti år etter at den ble innstiftet, sto høyt i kurs. Seip var nok alltid realist nok til å skjønne at det var fint om bare noe av den opprinnelige tanke og drøm levde i beste velgående.

Bestemmelsene og målsettingen for prisen ble lagt fast fra første stund, og har – med små modifikasjoner – stått uendret siden. Prisen hadde som mål å øke interessen for nabolandenes litteratur og språk ”samt för den nordiska kulturgemenskapen.” Når det gjelder selve organiseringen av prisen, det vil si hvilke bøker som skulle kunne få prisen, ble det bestemt slik alle her vel kjenner godt til. Prisen skulle kunne gå til verk på dansk, norsk og svensk som var utgitt i løpet av de to siste årene, og til bøker på andre språk i løpet av de fire siste årene – selvfølgelig fordi oversettelse her må til. Bøkene ble bestemt som ”et skjønnlitterært verk, det vil si en roman, en dikt-, novelle- eller essay-samling eller annet verk som oppfyller ”höga litterära och konstnärliga krav.” Det er klare bestemmelser, som likevel gir rom for tolkning og debatt, men da i alle fall slik at diskusjonene i juryene har hatt et grunnlag å bygge på eller vende tilbake til når eller hvis debatten tok helt av.

Den viktigste endringen i statuttene for prisen fant sted i 1990 da man så seg nødt til å bestemme hvor lenge jurymedlemmer kunne sitte – først og fremst for å sikre seg mot at noen medlemmer ble sittende et helt liv – med de

opplagte uheldige følger det må antas å ha. Det lengst sittende jurymedlem var med i 37 sammenhengende år, og i listen over nesten evigvarende medlemmer, er det Finland og Sverige som dominerer. Norge og Danmark har vært flinkest i klassen – i Norge delvis fordi uenighet om nominasjoner har fått juryer til å avgå før den normale valgperioden på 2 x 4 år var gått ut.

Selv kom jeg inn i den norske juryen etter en slik uoverensstemmelse, og satt derfor i 2 + 4 år. Det var hyggelig, interessant og givende, men min erfaring tilsier at 8 år må være mer enn nok om nominasjoner og dermed prisen selv skal fornye seg som årene går. Det er neppe tvil om at de mange profesorene – den gang de var alene i sitt fag på sine universiteter og vant til å bestemme i kraft av sin stilling – hadde sterk innflytelse og i liten grad lot seg påvirke av andre jurymedlemmer. Det behøver ikke å ha betydd så mye slik voteringsreglene er. Og som kjent vet vi ingenting om hva som skjer fra juryen trer sammen og til den kommer ut – og skulle noen av oss vite noe, har det alltid vært regelen at ingen sier noe og alle stiller seg bak prisvinneren. Hvis det er mulig å se tendenser i hva slags litteratur som har fått prisen, er det lett å koble det til jurysammensetningen – både hvor lenge noen sitter, alderssammensetning, kjønnsfordeling og så videre. Men det personlige og individuelle slår også uten tvil inn – mange bøker og forfattere på listen over nominerte ville ikke vært der om ikke akkurat den eller den satt i juryen fra det landet.

Prisen og tildelingene må selvsagt ses i deres historiske kontekst. Det kan derfor være galt å si at prisen har fornyet seg. Den har vel snarere fulgt rådende konjunkturer i litteraturens verden, bortsett fra at det virker som andre bøker enn romaner etter hvert fikk større plass og bøker av kvinner jevnlig ble tildelt prisen etter 20 års mannsdominans. Vi kommer tilbake til dette.

Starten må bedømmes som tradisjonsbundet, tilbakeskuende og med vekt på å gi prisen til forfattere som hadde fortjent å få prisen hvis den hadde eksistert før 1962. Selv om prisen som nevnt skal gå til ett enkelt verk, er det ikke tvil om at tanken på hele forfatterskap har fulgt juryeringen gjennom alle de femti år, så å si uunngåelig. I de første årene gikk prisen til enkeltbøker pga. store og velrenommerte og veletablerte forfatterskap, rimelig fordelt mellom landene:

1962: Eyvind Johnson: *Hans nådes tid*

1963: Väinö Linna, *Söner av ett folk*

1964: Tarjei Vesaas, *Isslottet*

1965. William Heinesen, *Det gode håb* / Olof Lagercrantz, *Från helvetet till paradiset*

1966: Gunnar Ekelöf: *Diwån över fursten av Emgion*

1967: Johan Borgen, *Nye noveller*

Gamle menn, store forfatterskap, men også gode enkeltbøker slik det skal være. Kanskje med ett unntak – det er for en av sine svakere bøker nordman-

nen Johan Borgen får prisen, mens han kunne fått den når som helst gjennom 1950-tallet, om prisen fantes. Det er mulig konkurransen om prisen ikke var spesielt hard i 1967, og det er langt fra min hensikt å bestride tildelingen.

Fra 1968 tar prisen en annen retning, både fordi den går til en yngre forfatter og til en ny type litteratur i grenselandet mellom dokumentar og fiksjon – Per Olof Sundmans *Ingenjör Andréés luftfärd*, fulgt av prisen til en av de yngste som noen gang har mottatt den, P. O. Enquist og hans epokegjørende dokumentarroman *Legionärerna*. Bortsett fra Heinesens halve pris måtte danskene vente helt til 1970, og da var det også en høyst moderne og tidsriktig roman som ble premiært, dessuten et av de store navn i dansk litteratur i forrige århundre – *Anna, jeg, Anna* av Klaus Rifbjerg ble tildelt prisen. Siden har prisen på sett og vis fulgt skiftende estetiske og litterære konjunkturer.

Uten krav om rimelig eller jevn fordeling mellom landene eller mellom sjangrene, og selvfølgelig uten en tanke om fordeling mellom kjønn og med praksis om at ingen kunne få prisen mer enn én gang, har så prisen blitt delt ut førtifire ganger etter dem jeg har nevnt. Det har vært innsigelser, debatt, protester – men ingen så høylytt som på slutten av 1970-tallet da kvinnelige litteraturforskere dannet en egen alternativ pris og ga den til Märta Tikkanen i 1979 – året før Sara Lidman som første kvinne fikk prisen. Bedre kvinne-representasjon i juryene er kanskje en av faktorene som har gjort kjønnsbalansen langt bedre gjennom de neste 30 år, men det må nesten betraktes som uheldig at det skulle ta nesten 20 år før første kvinne rakk opp.

Når jeg ser på Nordisk Råds litteraturpris som en siste rest av drømmen om et fellesnordisk bokmarked, må et av de viktigste spørsmålene man stiller til prisen være i hvor stor grad den øker kjennskapen til nabolandenes litteratur og i neste omgang, i hvor stor grad nominasjoner og pristildeling medfører at bøker blir oversatt og spredt i nabolandene. Her tror jeg svarene er mange og motsetningsfylte, og det mest positive vi til slutt kan si, er at det ville stå dårligere til uten prisen og den oppmerksomhet både nominerte og vinneren tross alt får utenfor sitt hjemland. For noen av de prisvinnende bøkene har prisen bare vært et ekstra løft og en ny bekreftelse på en vellykket bok – fordi den allerede hadde fått mye ros, blitt oversatt, lest med begeistring. Göran Tunströms *Juloratoriet* var av det slaget; i noen mindre grad Kerstin Ekmans *Händelser vid vatten*, mens prisen for et norsk mesterverk, *Dalen Portland* av Kjartan Fløgstad, en av de yngste prisvinnerne gjennom tidene, mer banet vei for det som er blitt et stort forfatterskap i så vel Norden som utenfor.

Forskjellene i interesse og mediedekning er stor landene imellom, men det minste som skjer er at prisvinner og bok blir omtalt når det hele er avgjort. I mitt hjemland får de nominerte bøkene store oppslag i de største avisene, med påfølgende spekulasjoner om hvem som er sterkest kandidat, om andre bøker fra hjemlandet burde vært nominert – og så videre. Det er altså mer og bredere

dekning på forhånd enn av selve prisvinneren når vedkommende kåres. Det som er helt sikkert er at de fleste bøker som slik blir presentert og vurdert aldri ville fått omtale i norske aviser om det ikke var for prisen. Det behøver ikke å bety veldig mye for det allment lesende publikum, men det må bety noe år om annet at det skapes oppmerksomhet om bøker som etter alt å dømme ville blitt forbigått i stillhet utenfor forfatterens hjemland. Jeg er ikke i tvil om at dette gjelder siste vinner av prisen, Gyrðir Elíassons *Bland tråden* – en samling med minimalistiske noveller som stort sett beveger seg på det jevne, men som en sjelden gang gir det løft og det klarsyn mange tilskriver akkurat denne formen av den moderne litterære novelle. Dette er et eksempel på en bok som etter alt å dømme ville blitt begrenset til hjemmepublikum om det ikke var for Nordisk Råds litteraturpris.

Pristildeling medfører nesten uten unntak oversettelse til de andre landene hvis det ikke allerede var skjedd, men garanterer selvfølgelig ikke verken oppmerksomhet eller stort salg. De finnes eksempler på prisvinnende bøker som overhodet ikke har slått til utenfor hjemlandet, og forfatterskap som ikke er blitt spredt videre til tross for at navnet er på listen over prisvinnere. Det har også hendt at prisvinnere ikke er blitt oversatt til det nærmeste nabospråk – det gjelder for eksempel Øystein Lønn som fikk prisen for en novellesamling i 1996. Derimot førte etter alt å dømme nominasjonen av Kjell Askildsen i 1992 til at flere av hans bøker er blitt oversatt til svensk. Lønn var en overraskende prisvinner; Askildsen er selvfølgelig en av dem vi i Norge savner på listen over prisvinnere og en så særpreget og sterk forfatter at den litterære institusjonens mange aktører burde ha fanget ham opp og sørget for oversettelse både innenfor og utenfor Norden. Det har skjedd, noe forsinket, men er i vår sammenheng i og for seg en annen sak.

Alt i alt, og tross alle utfall og angrep på prisen og juryene gjennom årene i alle nordiske land, kan det ikke være tvil om at Nordisk Råds litteraturpris gjør en forskjell – vi vet bare ikke hvor stor den er.

Et blikk på listen over prisvinnerne gjennom alle år er til syvende og sist oppløftende, i alle fall om man tenker nordisk fellesskap og er romslig nok til ikke å syte og klage for alt man personlig mener ikke er helt som det skal være. Det er mange bøker som kunne ha vært der; det er også noen som kanskje ikke burde være der – men dette har sammenheng med når en forfatter får prisen (han eller hun kan skrive bedre og viktigere bøker senere, men blir da i praksis ikke nominert) og hvilke bøker som nomineres et enkelt år. Listen er ikke noen kanon over nordisk litteratur i en femtiårsperiode, men vi kan muligens tenke oss at vel halvparten av bøkene på listen kunne vært med om vi satte opp en slik kanon – bl.a. fordi prisen er en del av det vi kunne benevne den førkanoniske fasen i litteraturhistorien – perioden da bøker enten blir tatt vare på eller glemt, perioden da tiden eller historien ved hjelp av mange aktø-

rer gjør sine valg som senere er vanskelig å rette på. Selv var jeg i all hovedsak glad for de vinnerne jeg var med på å utpeke, men ikke like glad hver gang.

Noen har forsøkt å finne ut av kriterier, preferanser, litteraturtyper, kjennetegn på bøker som nomineres og bøker som blir prisvinnere. Det har kommet lite ut av slike undersøkelser, og det tror jeg prisen og de som forvalter den skal være fornøyd med. Det betyr at kvalitet – som aldri er en fast størrelse – går foran de kriterier man har spekulert i: nokså jevn fordeling mellom de store nasjonene, det utenkelige i at noe land får prisen mer enn to ganger etter hverandre, at tradisjonell diktning foretrekkes fremfor eksperimentell eller avantgardistiske tekster, osv. Noen har til og med lett etter det spesifikke nordiske i prisromanene, og de har selvfølgelig lett forgjeves. Like lite som ”Norden” er en tett sammenslutning av naboland, like lite er det en fiksjon, og Nordisk Råds litteraturpris nyter stor respekt og er i våre sammenhenger den mest prestisjefylte pris man kan få. Jeg har intervjuet noen prisvinnere, og de uttrykker stor glede over prisen og sier at gjævere pris får man ikke. Jan Kjærstad var Nordens gladeste mann i 2001, men også Per Petterson, som faktisk hadde fått det som kan se ut som en gjævere pris tidligere, vurderer Nordisk Råds pris som den høyeste utmerkelse han har fått.

Så kan man lure på hvorfor en norsk lyriker aldri har fått prisen; det har i alle fall ikke manglet på nominasjoner – Stein Mehren må vel være den forfatter som oftest har vært nominert, selv om en nordmann først og fremst beklager at Olav H. Hauge eller Rolf Jakobsen aldri fikk prisen. Det pinligste spørsmål i denne sammenheng er likevel hvorfor i all verden en av de absolutt sterkeste diktsamlinger i Norden gjennom disse femti årene, Inger Christensens *Sommerfugledalen*, ikke finnes på listen, når prisen faktisk har gått til så mange som et titalls diktsamlinger. Fra hvert nordisk land kunne innvendinger av dette slaget reises. Men listen vi har er imponerende, og kan vi ikke gjenkjenne når vi ser på den, har prisen bidratt litt til økt og bedre nordisk samforståelse. Slik sett er det bare å ønske prisen lykke til de neste femti årene, for lite tyder på at vi kommer videre enn dette på veien mot et felles nordisk bokmarked.

Det ble med drømmen.

BEATE SYDHOFF

KONSTEN – INSTITUTIONERNA – KULTURPOLITIKEN

Fil. lic. Beate Sydhoff är konsthistoriker. Artikeln bygger på det föredrag som Beate Sydhoff höll i Kungälv på Nordiska folkhögskolan den 9 oktober 2011.

Perioden från 1930-talet och fram till år 2000 är en omvälvande och mycket intressant tid att se på, om man vill studera närmare de mönster som uppstått i relationen kulturskapare, kulturkonsument, institution och kulturpolitik i Sverige. När kriget var slut 1945 skedde en samling runt frågor som rörde nya former för kulturförmedling, något som sedan fortsatte men ändrades i sina program och avsikter på ett ibland rätt laddat sätt, för att mot slutet av århundradet se helt annorlunda ut. Målen gick från bildning till frigörelse för att till sist i första hand skapa synliggörande.

Tiden närmast efter kriget var en period då behovet av kunskap och viljan att lära mer om särskilt de humanistiska ämnena var mycket stor. De folkbildande organisationerna uppstod i mängd med början redan på trettioalet, då *Riksförbundet för bildande konst* kom till (1930) och spred kunskap över hela Sverige genom vandringsutställningar av främst samtida konst. 1947 startade både *Folkrörelsernas Konstfrämjande* och *Konst i skolan*, båda typiska för det stora behovet av bildning på alla nivåer och i alla sammanhang.

En annan och mycket viktig organisation var *Statens konstråd*, som hade grundats 1937 för att ta hand om ett nytt program med konstnärliga utsmyckningar i nya offentliga miljöer. Samma år tillkom också *KRO, Konstnärernas Riksorganisation*, för att kunna agera som motpart till det statliga konstrådet, och hela detta program blev en stor framgång för en ny konst i parker och på arbetsplatser, i sjukhus och i tunnelbanan, för att nämna endast några av de många miljöer som blev delaktiga av den nya konsten. Ser man tillbaka på alla dessa år av skapande så måste sägas att de betytt mycket för både konstnärskåren och mottagarna – den stora publiken.

Vad hände då sedan? Under de årtionden som följde av 1900-talet skulle denna folkbildande energi tunnas ut av flera skäl, samtidigt som de flesta av organisationerna som burit upp den försvann. Mönstret har varit möjligt att följa tack vare en kulturpolitisk modell som skapats av den danska forskaren Dorte Skot-Hansen och som bearbetats av den svenske kulturpolitiske forskaren Sven Nilsson (se figur nästa sida). Här har man delat upp andra delen av 1900-talet i tre kulturpolitiska modeller, vilka sedan i sin tur delats upp i förhållande till sitt innehåll. De har visat sig vara ett bra hjälpmedel för att förstå de förändringar som ägt rum.

Figur: Kulturpolitiska modeller

	Humanistisk	Sociologisk	Instrumentell
Mål	Bildning	Frigörelse	Synliggörande
Bakgrund	Staten	Det civila samhället	Marknaden
Förankring	Nationell	Lokal	Global
Strategi	God konst till folket	Kulturell demokrati Publikarbete – Uppsökande verksamhet – Eget skapande	Kulturalisering Profilering "Events" Marknadsföring
Publik	Hela befolkningen	Grupper	Segment Livsstilar
Ram	Kulturinstitutioner Turnéer	Aktivt deltagande Pluralistiska ramar	Flaggskepp Festivaler
Funktion	Upplysning Bildning	Bekräftelse Utveckling Kommunikation	Underhållning Upplevelse
Förmedling	Kulturförmedlare (ex. bibliotekarier) Folkbildning	Animatörer Kultursekr. Kulturpedagoger	Projektledare Curators

Efter: Dorte Skot-Hansen (bearbetning av Sven Nilsson)

Den humanistiska modellen

Den första modellen är den *humanistiska*, och den omfattar i stort sett åren från fyrtioalet fram till sextioalet. Som redan nämnts så genomströmmas denna period av en längtan efter bildning, kanske också en reaktion på krigsåren, och omfattningen på den verksamhet som här byggs upp är i huvudsak nationell. Det är staten som man ser som den överbyggnad man vill arbeta under, och i kulturen är den viktiga strategin att förmedla god konst till folket. När man här talar om folket så menar man hela befolkningen på den nationella arenan. Det är här de tidigare nämnda organisationerna blir det viktiga verktyget.

Men också de stora kulturinstitutionerna tar här på sig viktiga roller. Nationalmuseum i Stockholm hade en avdelning som hette *Avdelningen för konstabildning och depositioner* och härifrån förmedlades depositioner av museets konst till statliga arbetsplatser i landet. Härifrån utgick också vandringsutställningar med konst ur museets samlingar. Själv var jag anställd på sextioalet vid denna avdelning för att göra vandringsutställningar, som hade museets finaste material till sitt förfogande. Bland annat hade jag hand om en utställning av grekisk och romersk konst, ett material som idag inte skulle skickas runt på detta sätt i en tid då man inte hade officiella utställningslokaler på alla ställen där den visades. Utställningen fick till exempel visas i ett hörn av Ljugården i Kirunas nybyggda stadshus, där alla skolbarn hade möjlighet att stifta bekantskap med klenoder som idag inte får lämna Medelhavsmuseet i Stockholm.

Nationalmuseum var också producent av en utställning 1945 som hade namnet *God konst i hem och samlingslokaler* och skulle verka bildande på så sätt att publiken där bland annat skulle kunna lära sig att undvika det som upplevdes som dålig konst. Denna typ av pedagogik kan idag verka en smula naiv men ansågs vid den tiden ytterst seriös och nödvändig. Särskilt såg man de offentliga miljöerna som de viktiga bärarna av den nya konsten, och både väggmaleri och textilkonst blev populära bland konstnärer att använda sig av. Ett av mina egna minnen från skoltiden i Nya Elementarskolan i Ängby var när konstnären Lennart Rodhe stod på ställningar i teckningsalen och målade sin stora väggmålning *Trappens tema* runt 1950, ett av den svenska konstens viktigaste verk inom det konkreta måleriet. Målningen tog form bakom våra ryggar och jag minns hur teckningslärare Brydolf förmanade oss att inte vända oss om för att vi då kunde störa konstnären.

Under den här humanistiska perioden blev kulturförmedlarna särskilt viktiga. Folkbibliotekarierna och museipedagogerna och även de som undervisade inom folkbildningsorganisationerna hade bärande roller i kulturpolitiken. Det var ingen som då tvivlade på att detta inte skulle fortsätta för evigt.

Den sociologiska modellen

Under loppet av sextioalet utvecklades den *sociologiska modellen* inom kulturpolitiken. Den tyska forskaren Marion von Osten formade uttrycket *motoffentlighet* i en artikel *Producing Publics – Making Worlds* i boken *Konst, makt och politik* i skriftserien *Kairos* 2007, och detta begrepp kan med fördel användas för att bättre förstå det som hände under perioden 1960-1970 i kulturen i bland annat Sverige. Målet var i första hand frigörelse från bindande och gamla strukturer, och det var det civila samhället som stod för detta. Förankringen var därför främst lokal och strategin var kulturell demokrati, publikarbete i form av uppsökande verksamhet samt eget skapande. Det var främst olika grupper som drogs in i detta arbete.

Motoffentlighetens främsta fäste i det svenska kulturlivet vid den tiden var Moderna Museet, som började sin verksamhet 1958. Museet ”avknopades” från Nationalmuseum, vars chef konstnären Otte Sköld såg till att museets 1900-talsmaterial fördes över till flottans gamla gymnastiksal på Skeppsholmen sedan flottan flyttat ut. Lokalen var således ganska enkel och luftig och verkade nästan ”tillfällig” till sin karaktär. Men det var den unge chefen Pontus Hultén som hade lärt sig främst av Alfred J. Barr Jr. vid Museum of Modern Art i New York och av det holländska Stedelijk Museum i Amsterdam och dess chef Willem Sandberg hur den modernistiska och samtida konstens ifrågasättande av tidigare formspråk kunde visas upp och bli till en form av motståndsrörelse som också fick sociala proportioner.

Museets utställningar under den här perioden fick många av dem motoffentlighetens kännetecken genom att de både till budskap och material bar den alternativa kulturens form. *Rörelse i konsten* 1961 och *Modellen* 1968 var två sådana utställningar, där den senare var uppbyggd helt med stora skumgummibitar, på vilka barn kunde hoppa från ställningar. En utställning hade namnet *Poesin måste göras av alla! Förändra världen!* och hade som avsikt att binda samman modernismens samhällsomstörtande visioner med sextioalets politiska oro och nyorienteringar.

Den sociologiska modellen hade frigörelse som målsättning och det var det civila samhället, det vill säga de fria grupperna som var dess viktiga bakgrund. På de sättet var också förankringen i första hand lokal och strategin var ett publikarbete av uppsökande karaktär där man främst också uppmuntrade det egna skapandet. Konstnärligt arbete med barngrupper vid museerna blev här mycket viktigt och det skapades mönster för dessa som sedan kunde fortsätta att leva under många år framöver. Den kulturella demokratin skulle vara total.

Den form av motoffentlighet som tog sig uttryck i aktivt deltagande vidgade ofta synen på hur konsten skulle spridas. Själv minns jag hur besök i fängelser med konstverk för visning ingick i de nya pluralistiska ramarna på samma sätt som uppsökande verksamhet på sjukhus och arbetsplatser. Konsten skulle ut

och avsikten var att den skulle rädda mänskligheten. Vi som höll på med allt detta var konstkritiker och kulturpedagoger, och vi var absolut övertygade om att detta var det som behövdes för samhällets utveckling.

Konsten som visades under dessa år hade främst två funktioner: dels skulle den upplysa publiken om vad verklighet egentligen var för något, dels skulle den visa på nya mönster för livet och miljön. Jag tänker här på två utställningar som fick en programmatisk karaktär av detta slag. Konstnären Björn Lövins utställning *Herr P:s penningar* och den med denna sammankopplade *Konsument i oändligheten*, båda på Moderna Museet, samt den italienske arkitekten Ettore Sottsass' utställning *Miljö för en ny planet* på Nationalmuseum i Stockholm. Båda förde fram kritik mot det konsumistiska samhället och visade också på alternativ. Björn Lövins utställning om Herr P. visade även en sorgsenhet i form av ett liv i en tråkig och enkel lägenhet där den enda glädjen han kunde känna var kopplad till Konsumpåsens oändlighetssymbol, meanderslingan, som han hade fäst på sina gråmurriga väggar.

Under den här perioden kom Kulturhuset i Stockholm till och kunde från sin början 1974 pröva den nya arbetsmodellen i sina lokaler vid Sergels torg. Där skapades en Läsesalong som fick en stor betydelse för sin öppenhet mot medborgarna, som kunde komma och läsa dagstidningar och spela schack när de ville. Viktig blev också den barnverksamhet som man byggde upp och som på flera sätt blev förebildlig för åren som skulle komma.

En viktig fråga under denna sociologiska period är den nya konstnärsrollen. 1970 kom den statliga utredningen om *Högskolor för konstnärlig utbildning* (SOU 1970:66) och fem år senare utredningen om konstnärernas roll i samhället (SOU 1975:14). Efter detta så skiljdes konstnärsutbildningen från Konstakademien och blev en del av den statliga högskolestrukturen. Samtidigt som detta innebar ett införlivande av konstnärernas roller i den akademiska utbildningen så kom det att bli ett erkännande av en ny konstnärsidentitet: friare än tidigare och mer inriktad på det akademiskt experimentella på gott och ont.

Den instrumentella modellen

Den *instrumentella modellen* är den som vi fortfarande har i vår närhet, men man kan förmoda att den också är på väg att förändras även om inget tydligt mönster ännu har framkommit. Tidsmässigt hade den sin start under loppet av 1980-talet och utmärkes främst av att kräva synliggörande av de projekt som den omfattar. Den kultur som skapas ska ha synlighet för att räknas, den ska gärna upplevas i stadsrummet eller genom stöd av mediasamhället. Detta innebär att marknaden blir viktig genom att den har möjlighet att omsätta det som skapas, och man tar gärna hjälp av näringar som traditionellt varit marknadens favoritområden. Inom konsten uppstår ofta partnerskap med modevärlden och den kulinariska miljön.

Genom att mediabevakningen får en viktig roll under den här perioden

blir också täckningen och förankringen global. Kunskapen om viktiga kulturella händelser sprids över världen samtidigt som publikens rörlighet ökar på samma sätt. Turismen känner inga gränser, inte heller etiska gränser verkar det som, och fattigdom i delar av världen hindrar inte uppväxten av en turistindustri, som möjligen kan vara en inkomstkälla i vissa fall, i andra enbart en belastning. Det positiva i denna globala förankring finns också, det är bland annat den ökade kunskapen om världen i sin helhet, något som speglas i musei- och utställningsvärlden. Världskulturen blir ett begrepp som också öppnar nya visningsformer för konst från nya delar av jordklotet.

När det gäller den nya publiken, så ser mediavärlden till att nå fram till dem genom att erbjuda material om nya livsstilar, man inriktar sig allt mer på "segment" av publiken när det gäller att presentera kulturella händelser. Den gamla andan av folkbildning tycks mer eller mindre vara helt borta, istället konkurrerar kulturproducenterna om publikgrupperna och skapar projekt som ska kunna intressera de delar av publiken som också kan vara med och bekosta den. Det enda som lever vidare tycks vara barnverksamheten vid museerna, som många gånger ökar sin mångfald och skapar ett stort intresse särskilt för helgverksamheten vid institutionerna.

Kulturen ses nu allt mer som ett "instrument" för att uppnå något och inte som ett mål i sig själv. Detta föder ofta mycket debatt, särskilt bland kulturskaparna, som nu känner att deras skapande alltid bör leda fram till något konkret, särskilt till något inkomstbringande för andra än för dem själva. Konstnärerna börjar allt mer arbeta i "projektform", därför att detta är något som går att konkretisera så mycket att det kan leda till ekonomiskt stöd från någon intressent som härmed finner ett verktyg för det man vill föra fram, som kan vara en idé eller en produkt. Konsten som ett fritt skapande utan krav på resultat blir alltmer ovanlig.

En typ av evenemang där kulturen varit det viktiga "instrumentet" har varit de europeiska kulturhuvudstäderna, som under 1990-talet och 2000-talet utnämns för att profilera de olika städer som fått sig titeln tilldelad av den europeiska gemenskapen. Dessa har blivit just till de "events" som efterfrågats för att kunna använda kulturen för att ge de olika städerna i Europa en egen karaktär, bland annat i form av ett "varumärke". Stockholm hade titeln 1998 och nästa gång en svensk stad blir kulturhuvudstad är Umeå, som har 2014 som sitt speciella kulturår.

Då jag själv hade rollen som programdirektör för kulturhuvudstaden Stockholm minns jag mycket väl den debatt som rullade under åren före och under själva kulturåret. Debatterna kom i första hand från kulturproducenterna och markerade stor misstro med just det instrumentella i arbetet som föregick 1998. Det var svårt att säga emot de argument som man kom med där misstron mot avsikterna var det viktigaste. Idag kan jag säga att debatten grundade sig

i just detta som då började bryta in i kulturlivet och rädslan för att det instrumentella i synen på kulturen skulle ta överhand. Jag förstår rädslan och vet att denna process har fortsatt in i vår egen tid, men jag vet också att vi som arbetade med kulturhuvudstadsprojektet 1998 på alla sätt försökte förhindra att det skulle ta överhanden.

Redan innan kulturhuvudstadsåret i Stockholm 1998 hade *Vattenfestivalen* ägt rum under ett antal år. Detta var också en kulturfestival med stora intressenter i media och företagsvärlden inblandade, och stockholmspolitikerna tyckte mycket nöjda med evenemanget, som under en begränsad tid gav staden glans och medborgarna underhållning. Man kan med fog säga att under flera år i slutet av 1900-talet var den huvudsakliga ramen för kulturen dessa festivaler, som gjorde staden till ett flaggskepp men kanske aldrig riktigt förde fram konstens och konstnärernas budskap, om det inte kunde passas in i denna modell.

På detta sätt blev kulturens främsta funktion att skapa underhållning och tillhandahålla upplevelser. Detta gällde främst kulturlivet utanför de stora museerna, som fortsatte att göra sina presentationer av konst efter invanda ramar, om de inte deltog i samarbeten som omfattade ett större program av festivalkaraktär. Ett nytt sätt att tänka kom dock in på de flesta kulturinstitutioner, när man överlät produktionen av vissa utställningar och program till så kallade *curators*, personer som specialiserade sig på att som freelancers skapa utställningar och projekt av ofta mycket specialiserad karaktär. Dessa ersatte de gamla intendenterna vid institutionerna som alltmer blev bevarare av samlingar och mer traditionella museisysslor. Man kan med fog säga att konstnärerna ofta agerade som *curators* för sina egna projekt, något som gjorde det lättare att få ihop en ekonomi för verksamheten. Även konstnärutbildningen vid högskolorna riktade in sig på den form av entreprenörskap som utställningverksamhet och skapande i allmänhet omfattade. Här såg man en möjlighet till försörjning för konstnärer vid sidan av den rena konstproduktionen. Konstnären skulle vara sin egen "projektledare".

Hur ser då fortsättningen ut?

Dessa kulturpolitiska processer, tydliga i tiden och till sina avsikter, kommer de att fortsätta gälla, eller ser vi nu tecken på förändringar inför framtiden? Några iakttagelser kan göras när det gäller kulturskaparna själva. Bildkonstnärerna har genom den nya utbildningen på konsthögskolorna kommit att bli mer "gränslösa" i sitt skapande, de går oftare över gränsen till andra samhällsområden och utövar en form av entreprenörskap. Den konst som skapas får många gånger en mer integrerad roll i miljöer där den placeras, det är inte längre alltid lika tydligt vad som är "konst" och vad som är delar av omgivande strukturer. Möjligen är detta ett resultat av den nya undervisningen och den därmed sammanhängande konstnärrollen. Även konstnärernas utställningar på museer och

i konsthallar kan få undersökande karaktärer mer än att vara tydliga påståenden. Beträktaren måste ta på sig ett större ansvar när det gäller tolkning och upplevelse, där den senare kan vara fysiskt mer påfrestande än tidigare.

Möjligen kan man se detta som en motrörelse till den instrumentella kulturen och en dragning mot ett större djup i kulturen, något som skulle kunna antyda att vi är på väg mot en ny kulturpolitisk modell. Detta betyder att konstverk många gånger kan vara svåra att placera som offentliga verk i olika sociala miljöer, de kan ha en tidsbegränsad verkningstid genom sitt material eller budskapets karaktär av direkt och påtaglig beskrivning av en viss situation. Av den monumentala konsten under den humanistiska och folkbildande perioden krävde man däremot beständighet och absolut integritet, inte minst när det gällde materialval och budskap.

Därför är det med vemod och sorg man bevittnar hur det samtida samhället många gånger behandlar den konst som under föregående årtionden placerats i offentliga miljöer. Genom den pågående privatiseringen av offentliga institutioner eller ombyggnader av andra sorter av offentliga miljöer eller också direkt vandalisering försvinner sakta många av de konstverk som skulle berika mänskligheten genom närhet i det dagliga livet. Själv var jag med i en stödgrupp för bevarandet av Lennart Rodhes konkreta väggmålning i Posthuset i Östersund, när posten allt mer skar ner sina offentliga åtaganden. Vi lyckades rädda en liten bit av den, den övriga delen murades för när lokalen fick en ny ägare för några år sedan. På samma sätt är Olle Nymans träd vid Tegelbacken i Stockholm på väg att försvinna genom alla omläggningar i trafiksystemet. Lars Millhagens stora skulpturgrupp i polyester som Statens konstråd placerade i Östersund är numera helt sönderskuren och existerar inte mer. Ett av den nya konstens mer originella och experimentella verk som dock till en del finns i förvar i samlingen på Moderna Museet i Stockholm.

Det konstaterades häromdagen i medierna i Stockholm att den nya tidens "kändisskap" utövas främst av författarna. I TV-programmens morgonsoffor sitter det numera lika ofta författare som det gör artister i allmänhet. När man skrivit en avslöjande bok så är man öppen för bearbetning av programledarna på ett sätt som klassas som underhållning. De allvarsamma författarna förekommer inte lika ofta, de passar inte in i den nya trendens publika anslag. Här frodas det instrumentella tilltalet så som det också gör i den kommunala kulturen i Stockholm. Jag läser i dagens tidning att Stockholms kulturförvaltning numera samarbetar med femton olika Pr-byråer för att få hjälp att sälja staden som varumärke.

Ändå tror jag inför framtiden på en viss återgång till den sociologiska modellens mer undersökande och etiska attityd när det gäller synen på konsten. Det verkar som om tillståndet i världen just nu är för svårt för att man utan vidare ska kunna sälja ut skapandet till den högstbjudande. I varje fall hoppas jag det.

TED HESSELBOM

MUSEETS ROLL I EN SKANDINAVISK KONTEXT

Ted Hesselbom är chef för Röhsska museet för mode, design och konstslöjd i Göteborg. Artikeln bygger på ett föredrag som Ted Hesselbom höll i Kungälv på Nordiska folkhögskolan den 9 oktober 2011.

Om Röhsska museet

Röhsska museet skapades under slutet av 1800-talet av välbärgade familjer i Göteborg. Ambitionerna var att få till stånd ett museum liknande det som öppnade i London 1851 med namnet Victoria & Albert Museum.

Ett konstslöjdsmuseum som skulle bevara de slöjd- och konstarter som man befارade skulle försvinna pga. industrialiseringen och nationalstatskrafter som kämpade för en gemensam identitet. Museets vänner vurmade för de olikheter som fanns i de skilda delarna av landet genom konsthantverkstraditioner och olika kompetenser i hantverk. De ville bevara mångfald av uttryck och konstarter.

Bröderna Röhss skänkte grundplåten till Göteborgs stad och 1913 stod huset klart på Vasagatan i Göteborg. 1916 öppnades museet för allmänheten.

Röhsska museet utvecklades i samklang med de trender och strömningar som skedde i samhället under 1900-talet och blev så småningom snarare ett

*Trädgårdspall för Tullgarn,
Gustavsberg 1899.*

*Trädgårdspall, Philippe Starck,
Kartell, 1999.*

verktyg för de behov som växte för att stärka nationens gemensamma identitet. Museet blev smakfostringsinstitutet som skolade i *en* god smak och en gemensam svensk kulturidentitet. Senare var museet plats för folkskolning och demokratiskt samhällsbyggande. 1930 bygger man ut med Wernstedthallen och 1960 med Brolidhallen. 1992 instiftas ett nordiskt designpris under namnet Torsten & Wanja Söderberg. 2011 delades priset ut till den danska formgivaren Henrik Vibskov, det var 17:e gången och priset är idag på en miljon svenska kronor.

Idag förbereder vi oss för fyra år av hundraårsjubileum; 2013-16.

Museets besökssiffror under perioden 2000-2006 var i genomsnitt 65 000/år. Från 2007 till idag 2011 har det varit i genomsnitt 100 000 besökare/år. Museet har gjort stora förändringar sedan 2007 i utbud, organisation och omvärldsrelation. Idag kan museets verksamhet delas upp i fyra olika huvudspår; mode, design, konsthantverk och mångfald.

Museet har ett flertal fonder som är öronmärkta för inköp till museets samlingar och gör nyförvärv på 150-200 verk om året. Förvärvspolicyn är formad som en pyramid uppdelad i tre delar. Överst är det Göteborg och Västra Götaland, i mitten Norden och i basen Världen. Det är en aktivt vald ambition att museet ska ha en nordisk samling snarare än en svensk. Detta grundas på museets historia och tradition att samarbeta med hela Norden och på att museet delar ut ett nordiskt designpris som ger oss årliga uppdaterade, goda relationer till våra grannländer. Museet har som ambition att ha en god insikt i utvecklingen i alla de nordiska länderna inom mode, design och konsthantverk.

Nordisk design

Genom Torsten & Wanja Söderbergs pris befästs museets nordiska ambition. Priset instiftades 1992 och har delats ut sedan 1994 till nordiska formgivare. Priset delades ut till gruppen *Norway Says* 2007, isländska modeformgivaren *Steinunn Sigurðardóttir* 2008, *Harri Koskinen* från Finland 2009. 2010 gick priset till den svenska designgruppen *Front* och 2011 var det Danmarks tur med *Henrik Vibskov* som pristagare.

Dessa formgivare är goda representanter för den nutida nordiska designen som är på väg att formulera sig runt en ny identitet som delvis står i direkt motsättning till den nyligen gällande funktionalistiska och enkla formen. De visar på flera olika kopplingar till den tidsanda som Röhsska museet skapades i och de har fler historiska reflektioner än tidigare.

Norway Says är en norsk designgrupp som man kan våga påstå satte Norge på den internationella designkartan under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet. De är goda representanter för den renässans som skandinavisk design fick under 1990-talet. Trenden var blott trä, minimalistiskt och avska-

*Norway Says, Torsten & Wanja
Söderbergs pris 2007.*

*Harri Koskinen, Torsten & Wanja
Söderbergs pris 2009.*

Steinunn Sigurðardóttir, Torsten & Wanja Söderbergs pris 2008.

Henrik Vibskov, Torsten & Wanja Söderbergs pris 2011.

lat, ännu mer än de tidigare årens förlagor. Till viss del är detta en vintageperiod som förfinar modernismen och funkisarkitektur. I de flesta av de nordiska storstäderna resulterar denna tid i nybyggda hamn nära kvarter med mycket glas och balkonger i en uppgraderad funkisstil. 1990-talet kommer troligtvis att gå under begreppet minimalism för oss i de nordiska länderna.

Norway Says inspireras av hela Norden och ett lustfyllt exempel är deras mattsvarta hänglampa i metall som är identisk med sagofiguren Lilla Mys hårstil. Den nordiska traditionen finns också i böjträ och blonda träslag. Trots att det på ytan är en fortsatt funktionalism eller modernism är det tydligt att de är en av de första som snarare har en romantisk relation till historien och funktionalismens former är endast estetik och nostalgi. De tillhör en ny generation som har modet att göra historien bättre, deras verktyg är det digitala.

2000-talet börjar med några snabbt avslutade försök att skapa en ny framtidsanda i en laboratorievit ren interiör med nästan endast vita hightech-material i design- och modebilden (liknande 1960-talets rymdinspirerade framtidsoptimism med formgivare som André Courrège och danska Verner Panton). Runt 2000 är det Martin Margiela med sina vitmålade kläder och butiksinredningar eller Marcel Wanders med företaget Moooi som sätter tonen. I Sverige är det Acne och CKR (Claeson, Koivisto och Rune) som skapar nyheterna. På den stora möbelmässan Salone del Mobile i Milano är "alla" golv vita, högblanka och rena från mänsklig påverkan.

Framtidsvisionerna får ett abrupt avslut den 11 september 2001 då World Trade Center i New York raseras av militant arabiskt motstånd mot västdominansen i världen. I Sverige avslutas 1990-talets skandinaviska minimalismepok med det av regeringen utsedda Designåret 2005. Innan dess var ordet design trendigt och tidningen *Wallpapers* chefredaktör Tyler Brülé tog rollen som den som diktar trenderna (bl.a utses Stockholm som trendstad 1999).

Under Designåret 2005 tar statsministern och andra män som representerar makten över ordet design och befäster därmed fenomenet som ointressant och normativt. Avgångsstudenterna på Konstfack och HDK blir mer intresserade av hantverk och hållbarhet och några börjar kalla sig för slöjdare. Det talas om nya vänstervindar men det enda som sker är att konsthantverksscenen tar över rollen som trendbärare. Vägen fram till maktskiftet från design till konsthantverk kantas av en ivrig debatt med mångfald som mål i bästa fall. Debattboken *Svensk Smak* 2001 av *Emma Olsson* och *Zandra Ahl* utgör ett betydande inlägg i debatten. Föreningen Svensk Form under *Clara Åhlvik* lägger ner tävlingen Utmärkt Svensk Form inför Designåret och *Linda Rampells* avhandling *En kritisk undersökning av det modernistiska projektet för design i Sverige* 2002 tolkas som att vilja misstänkliggöra den svenska designrörelsen som inhuman och elitistisk.

Efter 2005 fylls 2000-talet av återbruk och hållbarhet. Historiska citat, liknande nystilarna i slutet av 1800-talet, präglar stora delar av mode-, design- och konsthantverksutvecklingen. Här vänder också värderingarna från objektiv god smak till subjektiv och individuell. Intresset fokuseras på unikat och mångfaldsperspektiv istället för massproduktion och samarbete med industrin. Att arbeta med industrin var från början, med ursprung i 1960-talet, ett demokratiprojekt för många formgivare och en revolt mot unika vackra saker för få, vilket man kan läsa mer om i *Cilla Robachs* avhandling *Formens frigörelse* från 2010. Nu på 2000-talet blir det istället en revolt mot en designmarknad och designproduktion som upplevs som uteslutande och elitistisk. Nu på 2000-talet blir unika objekt inkluderande, det finns inte bara ett sätt som är rätt. Rörelser som *do it yourself* och *modebytardagar* agiterar för återvinning och hållbarhet och för att hela världens olika folk kulturer är lika viktiga, nu när många av dem finns representerade i varje svensk stad.

Sedan 2000 har Sverige fem minoritetsspråk (finska, meänkieli (torne-dalsfinska), samiska (samtliga dialekter), romani chib och jiddisch) vilket ger begreppet *utmärkt svensk form* en helt ny innebörd. 2010 får Sveriges borgerliga alliansregering förnyat förtroende av folket, vi får ett nytt parti in i riksdagen som framstår som främlingsfientligt och socialdemokraterna som dominerat i svensk politik under andra halvan av 1900-talet gör sitt sämsta val någonsin. Är de kanske ett avslutat kapitel som tillhör 1900-talets samhälls-experiment? Hur påverkas mode, design och konsthantverk av politik? *Agly Cute* med sin sågning av modernismen i sina möbler och inredningar är nog svaret nära. Deras version av *Bruno Mathssons* mest välkända fåtölj *Eva* är en av mina favoriter då jag ska försöka berätta om nutiden när jag guidar på museet. Deras version är en exakt kopia vad gäller formen (dvs. funktionen enligt Mathssons värdegrund) men materialen är billiga plastremor i mixade okoordinerade färger och i övrigt är den sammanfogad med MDF, ett billigt och rått återvinningsmaterial. De bevisar på ett pedagogiskt tydligt sätt att 1900-talets former som strikt skapats utifrån funktion inte är annat än estetik, i alla fall för en betraktare av Mathssons verk på 2000-talet.

Svensk design domineras av *Front Design*grupp på den internationella arenan. De går ut *Konstfack* 2004 som en kvinnlig kvartett, och 2010 när de får *Torsten & Wanja Söderbergs* designpris på Röhsska museet är de en trio. De representerar på ett bra sätt denna tid som i mycket är beroende av de ständigt utvecklande verktygen Internet och digital intelligens. Deras undersökning av 100 personers relation till ting i deras hem ser jag som en normförändrande del i designhistorien på 2000-talet. Mycket som varit tabu under en längre tid (under modernismen) återanvänds och mycket liknar 1800-talets nystilar.

Modesverige blir även det inriktat på hantverk och hållbarhet men här kall-

las det skrårderi. *The New Look* av *Christian Dior* från 1947 blir förebild och utställningen om densamma *The Golden Age of Couture* på Victoria & Albert museum i London ligger rätt i tiden då den öppnar i september 2007. Jag tror att alla mode- och en del designutmärkelser i Sverige ges under några år till *Sandra Backlund* eller *Helena Hörstedt* som båda troligtvis är tioalets mest nyskapande inom svenskt mode. De veckor i ena fallet och sticker i det andra upp skulpturala former som förflyttar användbart mode till en ny dimension. Inspirationen kanske kommer från de för sin tid nyskapande japanska modeformgivarna som *Issey Miyake* och *Yohji Yamamoto* som har en tradition i den japanska kimonons kroppsdöljande siluett, jämför även med den muslimska kvinnans klädesdräkt som också är befriad från kroppslig exponering. Eller kanske tittar de ännu längre tillbaka till finska *Voukko Nurmesniemi* som är mer grafiskt skulpterande än skrårddare i sina skapelser.

Inom konsthantverket händer parallellt liknande kreationer i keramik av *Eva Hild* och i glas av *Annika Jarring*. Men mycket av detta har fortfarande en fot kvar i 1990-talets minimalistiska estetiktradition utom möjligtvis *Fronts* figurativa plastrmöbler som *Horse lamp* och *Pig table*. Den nya smakestetiken som först uppfattas som att vara utan smak och smakkritisk, där är *Zandra Ahl* en föregångare. Det nya glaspåret i Småland *Åsa Jungnelius* och *Ludvig Löfvgren* massproducerar, och det blir svårare att se vad som är smakkritik eller vad som är anpassning till marknaden. Jungnelius' kvinnliga glasskulpturer i form av läppstift, nagellacksflaskor, dildos och snippor kan både generera och glädja på samma sätt som Löfvgren tar sig an en så kallad manlig dålig smak i sina glasobjekt.

Torsten & Wanja Söderbergs pristagare 2008 med modeformgivaren *Steinunn Sigurðardóttir* från Island och 2009 designern *Harri Koskinen* från Finland är intressanta fenomen i 2000-talets förändring. De citerar båda sin lokala designhistoria. Modeformgivaren *Steinunn Sigurðardóttir* flyttade hem till Island efter flera års karriär i Europa och New York och hämtar sin inspiration från isländsk folkdräkt och landets mycket specifika vulkaniska natur. *Harri Koskinen* tycks på ytan endast upprepa stora finska modernister som *Alvar Aalto* och *Kaj Frank* men han förädlar och omskapar deras funktion till nutidestetik. Båda skapar nystilar av historia, båda har ett romantiskt förhållningssätt till 1900-talet, eller som vi kanske ska kalla den idag; de skapar *Vintage*. De har båda mod att förbättra sina hyllade föregångare, som så många fler i deras generation, mod därför att de har den digitala tekniken i sin makt.

Front Design förnyar med digital teknik som sitt främsta verktyg. *Henrik Vibskov* skapar den nya nordiska identiteten som stämmer bättre överens med Röhsska museets grundare och deras tankar i slutet av 1800-talet.

Tv-rörsinspirerad lampa, Lampa 15, Harri Koskinen, 2009.

Stech chair, Front 2010.

Några milstolpar inom den nutida designhistorien 2000-2010:

- 2000 – Sverige får fem minoritetsspråk
- 2000 – 2001.09.01 Framtidsoptimism, ”vit rymd”
- 2001 – ”Svensk Smak”, Emma Olsson, Zandra Ahl
- 2002 – ”En kritisk undersökning av det modernistiska projektet för design i Sverige”, Linda Rampell
- 2004 – Front Design går ut Konstfack
- 2005 – Hållbarhet och Hantverk
- 2005 – Växlar intresset från Design till Konsthantverk
- 2005 – Svenskt Designår
- 2005 – Utmärkt Svensk Form läggs ner
- 2007 – ”The Golden Age of Couture” V&A
- 2008 – Svenskt mode får en ny internationall nivå genom Sandra Backlund och Helena Hörstedt som släpper kollektionen The Black Whole
- 2010 – Formens frigörelse, avhandling av Cilla Robach

Röhsska museets samarbeten med omvärlden:

- Romadagen 8 april – firas på Röhsska sedan 2008
- HBTQ, maj – firas på Röhsska sedan 2007
- Now Rooz, 20-22 mars – firas på Röhsska sedan 2010
- Queens Birthday, 2010 – firades på Röhsska i samarbete med British Council och Göteborgs transföreningar
- Hedersrelaterat våld, 2010 – ett samarbete med Länsstyrelsen
- Kristallklara konstellationer, 2010 – ett projekt med stöd från Statens Kulturråd
- Ond Design, 2011-13 – ett projekt med stöd från Statens Kulturråd

Nya samarbeten:

- Samefolkens dag, 2012
- Finlands nationaldag, dec 2011
- Kinesiskt nyår, 2011
- Kåldolmens dag, 2011
- Utställning om streetkultur och fashion i rullstol, 2013

DAG NORDMARK

EN MAN FÖR ALLA TIDER

Om läsningar av Gustaf Fröding nu och då

Författarjubileernas tid är ännu inte ute och deras omfattning har möjligen något att säga om de enskilda diktarnas ställning på det litterära fältet, om deras status och popularitet. Skall man döma av hur Gustaf Frödings minne hedrats 2011 och föregående år – med anledning av att etthundrafemtio år gått sedan hans födelse (1860) och etthundra år sedan hans död (1911) – sitter han tämligen tryggt på Parnassens höjder.

Dag Nordmark är professor em. i litteraturvetenskap vid Karlstads universitet.

När budet om Gustaf Frödings död spreds över landet den åttonde februari 1911 klädde sig nationen i säck och aska och hyllade sin hädangångne skald med ceremonier som till omfång och karaktär liknade en furstebegravning. Sorgetåget utgick från Frödings hem på Djurgården, där Stockholms arbetarsångförening svarade för en första hedersbetygelse. På Lejonslätten anslöt sig Stockholms högskolas studentförening, vid Nordiska museet statsministern Arvid Lindman och en grupp riksdagsmän samt vid Djurgårdsbron Stockholms arbetarekommun och det socialdemokratiska ungdomsförbundet. När sorgetåget nådde Klara kyrka omfattade det enligt pressuppgifter omkring 10 000 personer. Begravningen leddes av den blivande ärkebiskopen Nathan Söderblom inför ett uppbåd av kungligheter, politiker, akademiledamöter och andra representanter för landets överhet. Kistan omgärdades av studentkårernas vita och arbetarrörelsens röda fanor. Efter sorgeakten fördes den döde med extratåg till Uppsala där gravsättningen ägde rum. Hans minne hedrades med krans från bl.a. Riksdagen, Svenska Akademien, Sverges författareförening, Svenska journalistföreningen, Kungl. Dramatiska teatern, Dansk författarförening samt en lång rad enskilda personer, däribland kungen och drottningen, prins Eugen, Selma Lagerlöf och August Strindberg. I pressen inflöt versifierade hedersbetygelser av skalders som Carl Larsson i By, K. G. Ossian-Nilsson, Oscar Stjerne, Daniel Fallström, Per Hallström och den unge Pär Lagerkvist. August Strindberg publicerade sin betraktelse över den avlidne i *Afton-Tidningen* under rubriken *Vid likvakan*. Dödsbudet uppmärksammades också i grannländerna. Georg Brandes förklarade i en intervju att ingen skald sedan Bellman fått det svenska språket att klinga som Fröding. *Aftenposten* i Oslo kallade Fröding "Sveriges största poet, den mest omedelbara poet som kanske den moderna världen haft".

Dödsfallet gav givetvis också upphov till nya försök att sammanfatta och värdera Frödings författarskap. På vissa punkter kunde man vara enig, främst beträffande hans versifikatoriska mästerskap, hans förmåga att – med Torsten Fogelqvists formulering – förvandla språkets torra ord till ”solsken och gransus, böljors rullande och då af jordskred, friska skratt och dansrytmer, löfsprickning och frostig vinterstillhet”. Skiljelinjerna är å andra sidan inte svåra att finna. Liberaler och socialdemokrater betonade gärna Frödings ställning som en nydanande och traditionsbrytande skald, vars diktkonst ”verkat revolutionerande på ett helt folks poetiska uppfattning”. Han kunde å andra sidan av den konservative Fredrik Böök i *Svenska Dagbladet* beskrivas som en lyrisk traditionsförvaltare, en traditionalist och ”en länk af puraste guld i den ked, som binder släkt vid släkt.” Men Fröding var inte bara älskad utan hade också sina belackare, främst inom den kristna högern, vilka i Fröding såg ett varnande exempel på hur avsaknaden av en i kristendomen rotad livsåskådning kan leda till moraliskt förfall och menade att tendensen i hans diktning ”måste strängt fördömas ur den kristna moralens synpunkt”.

Ett centralt och ideologiskt laddat tema i nekrologerna var Frödings ställning som ”hela folkets skald”, en diktare för hög och låg som gett röst åt den svenska folksjälen. ”Hela Sverige känner hans bortgång som en förlust”, skrev exempelvis Sven Söderman i *Stockholms Dagblad*, och syftade inte enbart på den ”kulturellt utvecklade” delen av befolkningen utan på hela den stora massa av menige män och kvinnor som i Frödings lyrik fått livsavgörande skönhetsupplevelser.

Dödsbudet kom, noterade socialdemokratiska *Arbetet* i Malmö, ”och ett helt folk kände med ens, hur helt han intagit dess hjärta.” En sådan tolkning av författarskapet hade sitt uppenbara bruksvärde just 1911, några år efter den storstrejk som blottat djupa klyftor i det svenska samhället och i slutfasen av den Strindbergsfejld som på nytt politiserat och ideologiserat det litterära fältet. Heidenstams engagemang i denna batalj och hans tilltagande högervändning gjorde honom omöjlig som samlande namn och som nationalskald. Platsen var med andra ord ledig och behovet av enande krafter stort. Också en död skald kunde fylla tomrummet.

Fröding var alltså, trots furstebegravning och manstark hyllningskör, en inte helt okontroversiell författare vilket med all önskvärd tydlighet framgick av en serie händelser i Sveriges riksdag, vars båda kamrar fattat det unika beslutet att in plenum hedra hans minne. Något sådant hade bara hänt en gång tidigare, nämligen då Johan Ludvig Runeberg avled 1877. Hyllningarna fick sitt skandalösa efterspel när det visade sig att inte alla riksdagsledamöter deltagit i dem. Fyra folkvalda i den Första kammaren och sex i den andra hade förblivit sittande under minnesstunden och därmed markerat sitt ogillande av skalden och/eller de hyllningar riksdagen ägnade honom. En av demonstranterna för-

klarade att hans tillvägagångssätt grundade sig på uppfattningen att Fröding "bidragit till den rådande bitterheten mellan samhällsklasserna". Uttalandet är något kryptiskt men man kan anta att sagesmannen vände sig mot just de delar av Frödings verk som särskilt uppskattades av vänstern, alltså den radikalliberal färgade samhällskritik som kommer till uttryck i delar av hans författarskap, inte minst hans journalistik.

Den officiösa ståten kring Frödings jordafärd stod alltså i skarp kontrast till demonstrationerna i Riksdagen. Försöken att göra Fröding till nationalskald, höjd över alla sociala motsättningar, kunde inte dölja att han i vissa kretsar var en kontroversiell författare. Åtalet mot den erotiskt frispråkiga *En morgondröm* 1896 var ingalunda bortglömt och inte heller hans samhällskritiska diktning.

Ett hundra år senare kan man konstatera att dammet lagt sig och att Fröding knappast längre är kontroversiell i något läger. Han framstår tvärtom som den svenska litteraturens älsklingsbarn med en självklar position i vår nationella kanon. Man vågar fortfarande kalla honom "folkkär" och han har visat sig äga en unik förmåga att överbrygga den normalt sett djupa klyftan mellan högt och lågt, att kunna röra sig i såväl det bildade som det populära kretsloppet, att hyllas både som modernistisk banbrytare och som dansbandsdiktare. Fröding är en av de inte alltför många i sin generation som fortfarande finns tillgänglig i bokhandeln, som det skrivs nya böcker om och som fått låna sitt namn åt både hotell och pizzor. "Hans dikt har blivit var mans egendom", som en festtalar framhöll vid 100-årsjubileet 1960. Texternas dragningskraft har förstärkts av ett gripande människoöde som gett näring åt en författarlegend med anmärkningsvärd livskraft.

Berättelsen om människan Gustaf Fröding hämtar en del av sin energi ur romantikens och symbolismens föreställningar om det skapande geniet. Den leder gärna tankarna till Charles Baudelaires dikt *Albatrossen*, där fågeln också är en sinnebild för skalden som svävar uppe i skyn, högt över oss alla. Men när albatrossen fångas in och hamnar på ett båtdäck blir hans rörelser klumpiga och oviga och han själv ett offer för råa sjömäns simpla skämt. Legendens kärna är förstås bilden av den marterade skalden som förmår förvandla sitt lidande till poesi av oförliknelig skönhet. Så kommer Fröding att inte bara framstå som en nationaldiktare, utan nära nog också som ett nationalhelgon.

Värmlandsdiktaren

Men historien börjar i en annan ända. Det var för sina visor i värmländsk folkton Fröding först blev känd och uppskattad. I recensionerna av hans båda första diktsamlingar, *Guitarr och dragharmonika* (1891) och *Nya dikter* (1894) beskrivs Fröding i första hand som en folklig och humoristisk poet och hans

dikter som visor, kväden eller låtar. Det är en stark och fortfarande livskraftig del av Frödingreceptionen. ”Vallarelåt” från den första samlingen är hans allra mest antologiserade dikt, tätt följd av ”Strövtåg i hembygden” från en något senare. Bilden av Fröding som folklig visdiktare, med djupa rötter i sin hembygds natur och folkliv, har naturligt nog odlats med störst emfas i Värmland och nådde ett slags kulmen redan under 1920-talet. Att knyta Fröding till sig och framställa honom som en bygdens son var – och är – givetvis av stor betydelse för den region som gärna framställts – och gärna framställer sig själv – som det mest poetiska av Sveriges alla landskap. Några diktrader ur den värmländske journalisten och poeten Oscar Stjernes hyllningsdikt *Gustaf Fröding* ger en aning om tongångarna:

Fröding var Sverges, men mer var han Värmlands och vår!

Är i hans visor ej blomdoft från värmländska vallar,

är där ej sus från värmländska granar och tallar,

är där ej sorl i hans sång af vågen som trogen

ännu i Alstern minnenas vaggsång slår.

År 1921 hedrades tioårsminnet av Frödings död med en högtid i dagarna två i hans födelsebygd strax öster om Karlstad. Ett viktigt inslag i jubileumsfirandet var invigningen av skulptören Christian Erikssons stora minnessten med motiv hämtade ur tre Frödingdikter. Monumentet skulle egentligen ha placerats vid den plats där Fröding antogs ha lekt som barn – ”dungen, där göken gol” – men en bro på vägen dit visade sig vara för bräcklig för det 18 ton tunga monumentet och man fick i all hast leta fram en annan dunge. Den man valde saknade inte förtjänster. Den låg i rimlig närhet av den gård där Fröding var född och kunde till nöds etablera det samband mellan nu och då som var ett av jubileumsfirandets syften.

Frödingkännare Ruben G:son Berg höll högtidstalet vid minnesstenen och inledde med påståendet: ”Vi stå här på historisk mark”. Formuleringen kan med skäl kallas performativ. Den är med andra ord ett uttalande som också är en handling; den hastigt skapade Frödingdungen blev historisk just genom att kallas historisk. Minnesfesten 1921 betonade alltså med stort eftertryck samhörigheten mellan Fröding och Värmland. Fröding har nog aldrig varit mer värmländsk än i denna midsommarhelg 1921 men han har förvisso fortsatt att hyllas som Värmlandsskald och folklivsskildrare. Ett belysande exempel är det ”Frödingland” som dansbandet Sven-Ingvars gjorde till en skivsuccé femtio år senare och som i allt väsentligt bär Värmlands särdrag. Det är nog som Harry Martinson framhöll i ett antologiförord år 1950: ”Stora folkskalder bli med tiden landskap”.

Fadermorden

Den ensidiga inriktningen på Värmlandsdiktningen var i längden inte till fördel för Frödings anseende. Under 1930-talet talade flera kritiker om en diktare som blivit ett offer för sin egen popularitet och om en diktning som slitits ned, banaliserats och trivialiserats till slagdängor och deklamationsnummer. Den framåtsträvande och självsäkra modernismen var snabb med att skriva ut dödsattesten. I den finlandssvenska lyrikern Rabbe Enckells ögon var Fröding ett hinder och en black om foten. Hans formella virtuositet har lockat alltför många att försöka följa hans exempel, menade Enckell, och horden av epigonerna har reducerat den svenska lyriken till de ”målande ordens och musikaliska rytmernas konst.” Frödings avancerade rimkombinationer fångar uppmärksamheten på samma sätt som ”en marknadsgycklares granna bollar, då han med stor fingerfärdighet kastar lyra med flera på en gång”, fortsätter Enckell med en liknelse som föder associationer till taskspel och tingeltangel. Frödings popularitet har fört den svenskspråkiga diktningen in i en återvändsgränd och är orsaken till dess nuvarande djupa förfall. Det är därför nödvändigt att skjuta honom åt sidan och knyta an till en lyrisk tradition som stod stark före hans och de övriga nittitalisternas framträdande.

Enckell återkom i ärendet och försökte några år senare klargöra varför han ogillade Frödings diktning. Den gick honom på nerverna, förklarade han, på grund av dikternas taktfasthet och ”strofuppbyggnadens orubbliga slutenhet i sig, en slutenhet som med jämn enformighet upprepar sig obönhörligt”. Andra modernister slöt upp bakom Enckell och uttalade likartade förkastelsesdomar. Huvudanklagelsen tycks genomgående vara att Fröding är för skicklig och hans dikt för vacker. En annorlunda formulerad dödsdom kom 1937 från den kulturradikale och publicitetsälskande docenten Victor Svanberg som slog fast att Frödings tid som folkskald var förbi och att hans texter numera hörde hemma i litteraturens dödsrike.

Gralsökaren

Men liket tittade. Fröding fortfor att läsas, deklamerats och kommenteras när andra sidor av författarskapet aktualiserades. Lyrikern Stig Sjödin lanserade 1951 en tolkning som skulle visa sig livskraftig. Han delade uppfattningen att de folkliga visorna förlorat mycket av sin lockelse och att de kunde blockera en mer komplex förståelse av Frödings diktning. Bortom Värmlandsdiktningen finns ett annat och mer angeläget författarskap, menade Sjödin, präglad av den skald som ”öst skopvis med etter ur de personliga helvetenas djup.” För Sjödin hade med andra ord humoristen och landskapsskildraren kommit att skymma den Fröding som brottades med grundläggande existentiella frågor om livets mål och mening, dess ojämna fördelning av lycka och olycka och

om ondskans styrka och godhetens svaghet. Själdins nya Frödingbild utgick främst från samlingen *Stänk och flikar* (1896), däribland sviterna ”Drömmar i Hades” och ”Sagan om Gral”, och den fick många anhängare. En av dem var författaren, filosofen och folkbildaren Alf Ahlberg, som också han tonade ner betydelsen av ”folkliksromantiken”. De Frödingdikter som enligt Ahlberg talar till efterkrigstidens människor är de som fötts ”ur mörker och förtvivlan, ur bottenlöst grubbel, ur fasa, kval och natt, de barn av ljus och glädje, som han sände ut mot mörkret och som för alla tider står som minnesmärken över människoandens seger.”

Frödings storhet som människa och diktare ligger alltså i att han lyckats besvärja sina inre demoner och därför blivit en källa till tröst och styrka för de som lidit samma kval men inte ägt förmågan att förvandla dem till formfulländad lyrik. Fröding var ingen systematisk tänkare, framhåller Ahlberg, och han nådde aldrig fram till någon slutgiltig klarhet i de stora livsfrågorna. Men han grubblade ständigt och var fram till sin död en självrannsakande sökare. Genom att tappert bära sitt lidande och alltid vara beredd att förlåta sina vedersakare framstår han också som ett moraliskt föredöme. Fröding är den ”till ödmjukhet och mildhet ständigt redo, människan som aldrig dömer”, som litteraturkritikern Olof Lagercrantz skriver. Temat varierar av lundaprofessorn Staffan Björck som i Fröding ser en tolk och förebedjare för ”de tysta som lida, tuga och lida blott” och av författaren Artur Lundkvist som inkännande beskrivit hans ”gripande moraliska frihetskamp”. Steget härifrån är inte långt till den tolkning som betonar Frödings gärning som tendensdiktare, som talesman för samhällets olycksbarn, de utstötta, fördrivna och fredlösa.

Modernist före modernismen

Under 1900-talets senare del växte ytterligare en annan och konkurrerande Frödingbild fram, grundad på en nyläsning av Frödings sena diktning, ofta omtalad som hans ”sjukdomsdiktning”, en beteckning som har biografisk relevans men som är uppenbart missvisande med avseende på texternas kvalitet. Den syftar alltså på verk som tillkom under hans vistelse på hospitalet i Uppsala åren omkring sekelskiftet, inte minst sviten ”Mattoidens sånger” som publicerades postumt i samlingen *Efterskörd*. Av tradition har de ansetts stå skaldens tidigare, ”friska” och formstränga dikter långt efter i konstnärligt avseende. Att de kunde läsas på ett annat sätt antyddes av professor Henry Olsson som i sitt högtidstal vid jubileumsfestligheterna 1960 pekade ut Fröding som ”en sorts modernist före modernismen” och förmodade att dikterna med sina djärva uttrycksformer spelat en ännu outredd roll för den moderna poesin. Olsson återkommer till frågan i sin studie *Vinlövsranka och hagtornskrans* (1970) och beskriver nu denna grupp av texter som Frödings

kanske originellaste insats. Enstavigheten och de förkortade satsbildningarna, skriver Olsson, innebär att melodiernas och klangernas mästare i svensk lyrik helt oförmedlat övergått till det ”oartikulerades uttrycksfullhet” och blivit ”en extrem modernist före modernismen.” Olsson noterar också det ökande intresset för denna del av Frödings produktion och hur många kommentatorer låtit förstå att detta är den ”riktige Fröding”, den ende som har några utsikter att överleva. För Enckell var alltså Fröding ett hinder på vägen mot modernismen. För Olsson och andra är han tvärtom dess banbrytare och föregångsman. Uppfattningen har fått stor anslutning och grundtanken varierats på olika sätt.

Fröding har pekats ut som en brobyggare mellan symbolism och expressionism och som en länk i en modernistisk kedja vilken leder fram till Elmer Diktonius, Gunnar Björling och den Birger Sjöberg som skrev *Kriser och kransar*. Mest utförligt och mest övertygande har frågan behandlats av litteraturvetaren Ingemar Algulin, som också han talar om Fröding som ”förmodernist” och pekar på den sena diktningens uppbrott från traditionell metrik och konventionell syntax. Frödings nyorientering handlar enligt Algulin ingalunda enbart om en formell förnyelse utan markerar också en rörelse mot modernistiska teman. Bland dessa finns en vitalistisk eller primitivistisk frigörelse från allehanda tabuföreställningar, hyllningar till normbrott och en verklighetsbild som präglats av drömmar och hallucinationer. Omvärderingen av Frödings sena dikter har också slagit igenom i antologiernas urval. I Jan Olov Ulléns *De bästa svenska dikterna* (2007) är Fröding representerad med totalt nitton titlar, av vilka mer än en tredjedel hämtats från sviten ”Mattoidens sånger” och den likaledes postumt utgivna samlingen *Reconvalescentia*. De länge missförstådda och misstänkliggjorda ”sjukdomsdikterna” är med andra ord på väg att erövra kanonisk status.

Och se ’n då?

Någon ny sammanhängande Frödingbild har knappast formulerats under 2000-talet även om nya sidor av hans författarskap uppmärksammats. Intresset för dikterna från hospitalet har stimulerats genom nya studier och lett till fortsatt diskussion om arten av Frödings modernism. Frödings språkliga leklynne har diskuterats i en magistral Lundaavhandling skriven av Erik Zillén vilken väckte betydande irritation i vissa kretsar och visade på vanskligheten i att försöka lansera nya tolkningar av författarskapet. Ett annat arbete har riktat uppmärksamheten mot Frödings misskända och ofullständigt kommenterade journalistiska texter. Men Fröding lever förvisso också utanför de akademiska kretsarna vilket jubileumsfirandet 2010-2011 bevisat med all önskvärd tydlighet. Samtidigt måste man konstatera att Fröding i sådana sammanhang knappast längre framstår som en nationell angelägenhet utan mer och mer blivit en

regional attraktion och ett ärende av vikt för den s.k. upplevelseindustrin. Som varumärke vittnar namnet Fröding om både kvalitet och popularitet. Det är en slagkraftig kombination som kan locka besökare till landskapet. Och kanske den också kan locka läsare till texterna.

Litteratur:

- Alf Ahlberg. "Ett stort hundraårsminne", *Dala-Demokraten* 18.8 1960
- Ingemar Algulin. "Gustaf Fröding – mellan romantik och modernism", i T. Althén & V. Edström (red.) *Nittitalsförfattare i 80-talsperspektiv*, 1986
- Staffan Björck. "Fröding och skräcken för det vackra", *Dagens Nyheter* 7.5 1951
- Rabbe Enckell. "Fröding och modernismen", *Nya Argus* nr 18 1930 och "Juvenilt och moget hos Fröding", *Dagens Nyheter* 4.6 1951
- Eva Johansson. "Inledning", Gustaf Fröding, *Dikter från hospitalet*, 2005
- Olof Lagercrantz. *Svenska lyriker*, 1961
- Artur Lundkvist. "Friskhetens seger", *Stockholms-Tidningen* 8.8 1960
- Harry Martinson. "Inledning", *Gustaf Frödings dikter*, 1950
- Dag Nordmark. "Striden om ett författarskap", i Dag Nordmark (red.) *Möten med Fröding*, 2008 och *Pajas, politiker och moralist. Om Gustaf Frödings tidningstexter 1885-1896*, 2010
- Henry Olsson. *Vinlövsranka och hagtornskrans. En bok om Fröding*, 1970
- Stig Sjödin. "Frödings avigsida", *Dagens Nyheter* 30.4 1951
- Victor Svanberg. "Dör vår lyrik?", *Tiden* 1937, s. 151 ff.
- Erik Zillén. *Den lekande Fröding. En författarskapsstudie*, 2001

EVA POHL

KVINDELIGE DANSKE KUNSTNERE FORTJENER EN PLADS I SOLEN

Kvindelige danske kunstnere viser det ophøjede i det nære, nyskabende kvindelige vinkler og kunstnerisk kvalitet. Det aktuelle kvindelige gennembrud har dybe rødder.

Forfatter, kritiker ved Berlingske Tidende og kurator Eva Pohl skriver på baggrund af et udstillingsprojekt og en bogudgivelse om den skabende kvinde i dansk malerkunst.

Virginia Woolf pegede på, at det er nødvendigt som kvindelig kunstner at have eget værelse. En sandhed, der stadig gælder – både konkret og i overført betydning. I sit essay "Eget værelse" stillede hun det centrale spørgsmål: "Hvilke betingelser kræves der for at skabe et kunstværk?". Og hun tilføjede, i sin væsentlige og humoristiske tekst fra 1928, spørgsmålet: "Hvad er det for en sindstilstand som er gavnlige for skabelseshandlingen"? Hun kom med disse spørgsmål tæt på kernen i spørgsmålet om de kvindelige kunstners forhold. Som Virginia Woolf understregede det, blev kvinder i 1800-tallet ikke ligefrem opfordret til at starte en kunstnerkarriere. "Det er (...) temmelig indlysende (...) at en kvinde selv i det nittende århundrede ikke blev opmuntret til at blive kunstner", skrev hun i "Eget værelse".

Der skulle en god portion vilje til for at starte en kunstnerkarriere. Billedet har siden ændret sig en del for de kvindelige kunstnere, men Virginia Woolfs spørgsmål og iagttagelser er stadig relevante. Evne, lyst og vilje til kunstnerisk skaben er ikke altid tilstrækkeligt til at slå igennem. Der har været en tøven i kunsthistorieskrivningen, når det drejer sig om de kvindelige kunstners indsats, og en tilbageholdenhed i museernes opkøb af værker af kvindelige kunstnere.

Kvindelige kunstnere er underrepræsenterede på museerne. Men kræfter er nu i gang for at rette op på skævheden. Fhv. museumsdirektør Lars Nittve på Moderna Museet i Stockholm har påpeget et efterslæb i museernes repræsentation af kvindelige kunstnere og har ydet en markant indsats for at opnå støtte til at rette op på skævheden ved indkøb af væsentlige værker til museet af kvindelige kunstnere. Konferencen "Før usynligheden" i København i 2003 med efterfølgende bog satte gang i debatten om de kvindelige kunstners forhold, herunder kvindernes erfaring med at støde mod det berømte glasloft.

Udstillingen *En plads i solen*, i 2009 på Kvindemuseet i Århus og i sommeren 2011 på Sophienholm nord for København, tager udgangspunkt i bogen af samme navn og har fokus på kunstnerisk kvalitet, kvindeligt blik, motiver

og temaer, der udfolder det ophøjede i det nære og værker med nyskabende vinkler og formudtryk. Alle af kvindelige kunstnere. Det aktuelle kvindelige gennembrud på såvel billedkunstens som litteraturens område i de nordiske lande har dybe rødder. Udstillingen ”En plads i solen” peger på nogle af disse rødder inden for billedkunstens område og følger deres vej op i lyset og frem til aktuelle kunstneriske bestræbelser. Sophienholms udstilling udvider rækken af repræsenterede kvindelige danske kunstnere i forhold til bogen, så der er tale om kvindelige kunstnere, født mellem 1850 og 1950 – altså om 100 års historie.

Det er såvel bogens som udstillingens idé at sætte fokus på talent og udtryksmåder i de kvindelige kunstners værker, som for fleres vedkommende har stået i skyggen af de mandlige kunstnerkollegers værker.

På Sophienholm giver de pladsmæssige forhold mulighed for en præsentation, hvor sammenhænge tydeliggøres. Med denne fokus på de kvindelige kunstnere fremgår kvaliteter, som ikke i tilstrækkelig høj grad har været belyst i kunsthistoriske opslagsværker. Som kunsthistorikeren *Lea Vergine* har formuleret det i bogen *Andra hälften av avantgardet 1910-40* bevæger vi os – ved at beskæftige os med de kvindelige kunstners værker – ind på de hvide pletter på historieskrivningens landkort.

Der åbnes for indkig i et kvindeligt erfaringsrum på udstillingen, som belyser kunstnerisk formsprog og et gennemgående tema, det ophøjede i det nære. Blandt de repræsenterede kunstnere er Emilie Mundt, Bertha Wegmann, Johanne Krebs, Agnes Lunn, Elise Konstantin-Hansen, Anna Ancher, Anna Syberg, Alhed Larsen, Olivia Holm-Møller, Edith Willumsen, Christine Swane, Helga Ancher, Ebba Carstensen, Astrid Noack, Besse Giersing, Gerda

Else Alfelt: ”Havet og bjerget Ravello”. Akvarel. 1951. Carl-Henning Pedersens og Else Alfelts Museum.

Eickhoff, Anna Klindt Sørensen, Franciska Clausen, Else Alfelt, Sonja Ferlov Mancoba, Jane Muus, Bodil Kaalund, Hanne Varming, Jytte Rex, Merete Barker, Viera Collaro og Margrete Sørensen.

Som en af de repræsenterede kvindelige, danske kunstnere, maleren Johanne Krebs (1848-1924) udtrykte det: ”Man siger jo nok altid, at geniet véd at bane sig vej; men denne ytring er en tarvelig flokskel, som intet steds har hjemme, hvor der tales alvorligt; man ved om de genier, der er nået frem, ikke om dem, der er kvalte af forholdene og de er sikkert mange(...). Hvorledes skulle et menneske på en øde ø gøre nok så rige evner gældende? Og der gives mange øde øer i de tættest befolkede lande – for kvinder”. Udstillingen søger at bane vejen for yderligere forståelse for de kvindelige kunstners tematiske og formmæssige bidrag til det samlede kulturelle billede.

Spørgsmålet om kvinder i kunsten er intensiveret de senere år. Det sker i takt med kvinders gradvist større synlighed i samfundet. Kvindelige kunstnere markerer sig stærkt i samtidskunsten og flere nylige udstillinger ser tilbage på de kvindelige kunstnere i perioden omkring forrige århundredeskifte og på kvindelige kunstners markante indsats i 1970'erne, eksempelvis i 2007 med udstillingen ”WACK! Art and the Feminist Revolution” på Museum of Contemporary Art i Los Angeles samt symposium på MoMA i New York. Herefter har man på Pompidou-centeret i Paris kunnet se ”elles@centrepompidou” (2009-2011) med en præsentation af museets værker af kvindelige kunstnere. En væsentlig manifestation med vidtrækkende betydning. I 2005 kunne man på Dunkers Kulturhus i Helsingborg og Liljevalchs Konsthall i Stockholm se udstillingen med tilhørende katalog ”Konstfeminism”, der bl.a. stillede spørgsmålet: Hvem tilhører kunsthistorien”?

Udstillingen på Sophienholm viser både kendte og oversete værker, som lægger op til og kræver opmærksomhed og lydhørhed fra beskueren. Flere udstillingsgæster vil formentlig spørge sig selv, om ikke de kvindelige kunstnere griber opgaven anderledes an, når det eksempelvis gælder portrættering af kvinder, end deres mandlige kolleger har gjort det. En række indlevede portrætter på udstillingen giver mulighed for nærmere studier. Det er muligt at spore kunstnerisk selvspjeling, uhøjtidelighed og en direkte kommunikation i portrætterne.

Stor indlevelse

Skagensmaleren Anna Ancher er den kendteste repræsenterede på udstillingen. Det er først de senere år, at der er sat fokus på hendes koloristisk fine og indlevede kunst, bl.a med Anna Ancher-udstillingen i Hannover i 1994, der blev vist herhjemme på Den Hirschprungske Samling, og med Gl. Holtegaards udstilling ”Øjebliksbilleder”, som viste Anna og Michael Anchers skitser (2004). Med fundet af en række skitser og mindre forarbejder for nogle år

siden i Anna og Michael Anchers Hus i Skagen forstod man først helt Anna Anchers koloristiske talent og nyskabende malemåde. Hendes værker viser stor indlevelse i det kvindelige univers.

Udstillingen *Anna Ancher & Co. – de malende damer* viste glimrende værker af Anna Ancher på Ribe Kunstmuseum, Sophienholm og Johannes Larsen Museet i 2007. For nylig præsenterede Arken Museum of Modern Art en stor Anna Ancher-udstilling (2011). Anna Ancher har en central placering i bogen ”En plads i solen” og på udstillingen på Sophienholm. Hun forstod at holde fast ved sine idéer og udviste stor kunstnerisk selvstændighed. Hun var den første kvindelige kunstner herhjemme, der blev anerkendt blandt de bedste, allerede i sin samtid. Anna Ancher står således som en af de første kvindelige kunstnere af markant betydning i dansk kunsthistorie.

Grænseoverskridende i mere end én forstand var de kvindelige kunstners aktivitet i 1880'erne. I perioden omkring det moderne gennembrud var der en kraftig vækst i antallet af kvindelige kunstnere i Norden. Mange af dem søgte uddannelse i udlandet, og flere kunstneriske venskaber opstod i forbindelse med de nordiske kunstners studietid i byernes by. Paris blev rammende kaldt selvrealiseringens by. Herhjemme fik kvinderne i 1888, på baggrund af Dansk Kvindesamfunds påpegnings af nødvendigheden af kvinders adgang til Kunstakademiet og takket være Johanne Krebs' imponerende indsats, mulighed for at gå på ”Den med Kunstakademiet forbundne Kunstskele for Kvinder”. Kvinderne havde tidligere været henvist til private tegne- og maleskoler, som eksempelvis ”Tegneskolen for kvinder”, ledet af Vilhelm Klein.

I 1908 blev den med Kunstakademiet forbundne Kunstskele for Kvinder ophævet, idet kvinderne nu kunne deltage i Kunstakademiets klasser. Fællesundervisning på Akademiet blev således først en realitet i 1908. Når det drejede sig om tegning efter nøgenmodel, var kvinderne dog henvist til en særlig afdeling. Man anså det nemlig for upassende, hvis studierne efter nøgenmodel foregik i samvær med mandlige elever! Denne adskillelse ophørte først i 1924.

Nye horisonter viste sig for de kvindelige kunstnere i og med den professionelle undervisning. Portrætter af malerkolleger og veninder vandt frem. Her så man, at kvinderne i flere tilfælde gik andre veje end deres mandlige kolleger i fremstillingen af kvindeportrætter. Der er noget usentimentalt, mere direkte kommunikerende over de kvindelige maleres portrætter af de kvindelige kolleger. Idet der er fokus på den aktive og koncentrerede kvinde frem for den idealiserede. Disse kvindefremstillinger, udført af kvinder, skærer en kile ind i billedet af den konventionelle, borgerlige familieideologi og snævre

kvindeopfattelse, som *Anne Wichstrøm* har fremhævet det i bogen *Kvinneliv – kunstnerliv. Kvinnelige malere i Norge før 1900*.

Det kvindelige blik får øje på andre sider af kvinder, end det mandlige blik ville hæfte sig ved. Man kan, som *Ulla Angkjær Jørgensen* gør det i bogen *Kropslig kunst – æstetik, køn og kunstanalyse* (2007), spørge: "Hvilke implikationer har det haft og har det stadigvæk for kvindelige kunstnere, at atelierets privilegerede rum historisk set har været organiseret omkring en mandlig kunstner og en kvindelig model? Hvem skal kvinden identificere sig med i denne struktur?". Spørgsmålet er, om der ikke er en anden æstetik og en anden sanselighed på spil i de kvindelige kunstneres værker. På udstillingen har man mulighed for at søge svar på disse spørgsmål – og dømme selv.

Der er i flere værker fokus på kunstnerrollen, den kunstneriske selvspejling i selvportrætter, portrætter, mor/barn-motiver, kvinder i landskab, opstillinger, blomsterportrætter, interiører og installationer med spejle. Kunstnerrollen og kunstnerens selvanalyse ses skildret i så forskellige værker som bl.a. *Ludovica Thornams* selvportræt fra 1895, *Carla Colsmann Mohrs* "Kvindeskolen på Akademiet, *Viggo Johansen* underviser", 1912, *Edma Frölich Stages*: Portræt af maleren *Lorenz Frölich*, *Edith Willumsens* skulptur af *J.F. Willumsen* på studietur i bjergene, 1903, *Anna Klindt Sørensens*, *Olivia Holm-Møllers* og *Bodil Kaalunds* selvportrætter.

Selvrealisering

Det kvindelige blik, den kvindelige kunstneriske selvforståelse er fremtrædende i *Ludovica Thornams* selvportræt fra 1895, *Horsens Museum*. Selvportrættet står som en portal til værkerne, der beskæftiger sig med kunstnerisk selvtolkning. Det er tydeligt, at her står en kunstner og ikke blot en smuk kvinde. Med et selvbevidst og samtidig følsomt blik ser *Ludovica Thornam* ud mod beskueren. To verdener mødes i maleriet, det borgerlige miljø og kunsten. Med kjole og kniplingskrave fremstår hun både seriøs og nydelig. Beskuerens blik falder på hendes hånd med pensel, der peger ned mod palet og maler-

Ludovica Thornam: "Selvportræt". Olie på lærred. 1895. Horsens Museum.

klud. Det er en kunstner optaget af sit arbejde, og med blikket i spejlet. Der er selvrealisering på tapetet og markering af modtagelighed. Selvforståelse i enrum og med den ro, der skal til for at skabe.

Mere udadventt og i kunstnerisk socialt miljø er Carla Colsmanns Mohrs "Kvindeskolen på Akademiet. Viggo Johansen underviser", 1912, Kvindemuseet i Danmark, Århus. Her er scenen præget af den mandlige models krop, kvindelig iagttagelse – et inspirerende øjeblik. Det kvindelige blik spiller på flere planer en vigtig rolle i dette maleri med en situation på Kvindeskolen på Akademiet, hvor kvinderne maler efter mandlig model. Man kan få indtryk af, at de kvindelige malere, stillet over for den nøgne, muskuløse mandlige model, tøver en anelse mere, end undervisningen måtte diktere. Det er forventeligt med en lille usikkerhed i de nye roller. Carla Colsmann Mohr er imidlertid akkurat selv med dette maleri brudt ud af denne tøven. Hun har greb om den maleriske fremstilling af den maskuline skikkelse med lysets spil i huden, tolket i varme farver og i kontrast til kvindernes blå malerkitler. Ny forskning har peget på, at det ikke er Viggo Johansen men maleren Sigurd Vandel man ser i baggrunden.

Blandt de følsomme og indlevede portrætter af kvinder på "En plads i solen" ses Bertha Wegmanns portræt af Catharina Wegmann (privateje) og af "Fru Anna Seekamp, Kunstnerindens søster", 1862, Statens Museum for Kunst. I portrættet af Catharina Wegmann er blikket rettet direkte ud mod beskueren, veninden, den kvindelige malerkollega. I portrættet af søsteren er den hjemlige situation understreget med strikketøjet, fingrene om garnet og de vilde blomster i vandglasset. Ansigtstudtrykket vidner om personlig styrke. Det er et afslappet, kontemplativt øjeblik. Man får indtryk af en intelligent person, som ser lige så meget ud på søsteren som indad. Bertha Wegmann var en af de få kvindelige, danske malere i perioden, der blev anerkendt for sit arbejde og blandt de første professionelle danske, kvindelige kunstnere, især efterspurgt som portrætmaler. Hun blev ikke opfattet som en del af tidens avantgarde. Hendes kunst har imidlertid oplevet en renæssance. Man har fået øjnene op for kvaliteterne i hendes indgående portrætter.

Ærlige og direkte blikke, talende, følsomme hænder og en slags stilhedens rum ses i Johanne Krebs' kvindeportrætter i henholdsvis "En ung pige", 1896, ARoS og Portræt af kunstneren Suzette Cathrine Holten, født Skovgaard, Skovgaardmuseet. Johanne Krebs var, som nævnt, en foregangskvinde. Hun var initiativtager til den med Kunstakademiet forbundne Kunstscole for Kvinder og var selv inspektør for skolen 1888-1908 – ulønnet men med fri bolig. Hun var særdeles opmærksom på kvindelige kunstners vanskelige situation: "(...) er man kvinde og ingen bryder sig om at blæse i basun for en, så er det ligegyldigt enten man maler gode eller dårlige billeder". Det var denne vanskelige situation, der fik hende til at tale om de kvindelige kunstners "dobbelte kamp".

Carla Colsmann Mohr: "Kvindeskolen på Akademiet. Viggo Johansen underviser". Olie på lærred. 1912. Kvindemuseet i Danmark, Århus.

Bertha Wegmann: "Fru Anna Seekamp, Kunstnerindens søster". Olie på lærred. 1882. Statens Museum for Kunst.

Man fornemmer en anden sanselighed i kvindefremstillingen, når det er den kvindelige kunstner, der ser på kvindelig fremtrædelse. Astrid Noacks kvindeskulpturer forener det indlevede, intime og det tidløse og monumentale. Astrid Noack, der ønskede at "give noget menneskeligt så enkelt udtryk som muligt", er den eneste kvindelige billedkunstner, der er repræsenteret på kulturministeriets liste over kanonværker, 2005. Hun blev kunstnerisk modnet på det skandinaviske akademi på Maison Watteau i Paris. Kunstnere som Jean Osouf, der var elev på skolen og nær ven, og Aristide Maillol fik betydning for udviklingen af hendes enkle og rolige formsprog.

Hendes skulpturer har dog også dybere rødder, nemlig helt tilbage til egyptisk, arkaisk, græsk og middelalderlig skulptur. Som Hans Edvard Nørregård-Nielsen formulerer det i forbindelse med "Holtepigene" (1934-37), fransk kalksten, Dronninggaardskolen,

Astrid Noack: "Holtepigene". Fransk kalksten. 1934-37. Dronninggaardskolen.

er skulpturen "skrællet ned til den er omtrent egyptisk i sin enkelhed, men samtidig er hele eksistensen så nænsomt set og gengivet". Det var langt fra det tidstypiske, Astrid Noack søgte, men dét, der kunne meddele beskueren mest muligt om menneskelivet. Hun havde en ukuelig vilje, en stor entusiasme og oplevede en lykkefølelse, når hun arbejdede med skulpturerne. I og med den kvindelige synsvinkel er der ingen direkte erotisk komponent i det kunstneriske udtryk, som der i hovedparten af tilfældene ville have været i den mandlig kunstners formskabelse. Snarere en større indlevelse i den portrætterede kvindes selvforståelse.

Mere eksperimenterende udtryksmåder ses på udstillingen og i bogen i bl.a. Anna Klindt Sørensens vibrerede ekspressive selvportræt fra 1935. I denne

periode var Anna Klindt Sørensen nået frem til et personligt, livfuldt udtryk med bølgende linjer. Udstillingen på Sophienholm omfatter kunstnere født helt frem til 1950. Fotografi, lyskunst og installationer spiller hermed en rolle. I værkerne markerer værker af Jytte Rex, Merete Barker, Viera Collaro og Margrete Sørensen sig. Her er der undersøgelser af et kvindeligt univers, hvor spejle, kvindeskikkelser og blomstermotiver taler til beskueren. Her er vidnesbyrd om formmæssig fornyelse. I flere tilfælde værker, der går i dialog med rummet og beskueren. Og ofte med et spil mellem materielt og immaterielt.

I dialog med feminismen

Der har de senere år vist sig stigende interesse for den kvindelige synsvinkel i såvel billedkunst som i digtning. Et kvindeligt genembrud tegner sig i disse år inden for billedkunst, digtning og filminstruktion. Som kunsthistorikeren Griselda Pollock har udtrykt det: "Vi er på vej til at tillade den usynlige, specifikt kvindelige, kropslige erfaring træde ind i vores bevidsthed", 2006.

Anna Klindt Sørensen: "Selvportræt". Olie på lærred. 1935. Anna Klindt Sørensens Fond.

En række yngre kvindelige kunstnere viser i dag optagethed af de kvindelige forgængere. Indlevelse, meddigtning og iscenesættelse i flere lag og selvspjeling ses i billedkunstneren Birgitte Kristensens værk "Anna Klindt Sørensens 9 Haver", vist på Silkeborg Bad (2009). Denne portrætdstilling fulgte i Anna Klindt Sørensens spor. Haver kan her forstås som rum med frodig karakter. Projektet indgår aktuelt i et mere omfattende, internationalt kunstprojekt under titlen "Don't Call Me a Feminist". Det drejer sig om et møde mellem to generationers stemmer i kunsten, iscenesat af kunstteoretikeren Ulla Angkjær Jørgensen og billedkunstneren Birgitte Kristensen. Udstillingen skal vises i Norge, Danmark og Sverige. I projektet skaber en række yngre kunstnere værker med udgangspunkt i en kvindelig forgænger. Kunstnerne går i dialog

med deres objekt og inddrager sig selv i fremstillingen. Det omfattende kunstprojekt lægger op til internationalt samarbejde mellem museer og kunsthaller i de skandinaviske lande og i Frankrig.

Den aktuelt opblomstrende interesse for værker af kvinder ses for litteraturens vedkommende i den norske forfatter *Birgitte Huitfeldt Midttuns* bog: *Vi er tiden – Møter med kvinder i skandinavisk litteratur* (2011). Det drejer sig bl.a. om Suzanne Brøgger, Naja Marie Aidt, Märta Tikkanen, Sofi Oksanen, Herbjørg Wassmo, Sara Stridsberg og Pia Tafdrup. Det nyskabende element fremstår flere steder, og Sara Stridsberg formulerer det således: ” (...) jeg tænker at det at skrive går ud på at forstyrre noget som er givet, et koncept eller nogle forestillinger, billeder og stereotyper”. Det samme kan siges at gælde for billedkunsten.

Meget tyder på, at vi er på vej til at lade de kvindelige sansninger og erfaringer få mere plads i vores kultur. Hermed vokser grundlaget for en lydhørhed over for en anden sanselighed og fokus på nye sammenhænge, som de kommer til udtryk i billedkunst og litteratur af kvindelige kunstnere og forfattere. Der spores en øget tro på, at det kvindelige erfaringsområde er en væsentlig ressource for kunsten. Vi er blevet mere opmærksomme på, hvad der foregår i de kvindelige kunstneres eget værelse.

Litteraturliste:

- Jørgensen, Ulla Angkjær. *Kropslig kunst – Æstetik, køn og kunstanalyse*. Museum Tusulanums Forlag. 2007.
- Kristensen, Birgitte. *Anna Klindt Sørensens 9 Haver*. www.annaklinds9haver.net.
- Midttun, Birgitte Huitfeldt. *Vi er tiden – Møter med kvinder i skandinavisk litteratur*. Humanist Forlag, Oslo 2011.
- Nielsen, Claudine Stensgaard. *Kunstakademiets modelklasse for kvinder – et maleri af Carla Colsmann Mohr*. Årbog 2009. Kvindemuseet i Danmark.
- Pohl, Eva. *En plads i solen – Kvindelige danske kunstnere født mellem 1850 og 1930*. North. 2007.
- Pollock, Griselda. "Rethinking the Artist in the Woman, the Woman in the Artist, and that Old Chestnut, the Gaze". Carol Armstrong and Catherine de Zegher (red). *Women Artists at the Millenium*. October Books. MIT Press. Massachusetts 2006.
- Vergine, Lea. *Andra hälften av avantgardet 1910-40 – kvinnliga målare och skulptörer inom de tidiga avantgardistiska rörelserna*. Bokomotiv, Stockholm. 1981.
- Wichstrøm, Anne. *Kvinneliv – Kunstnerliv. Kvinnelige malere i Norge før 1900*. Gyldendal Norsk Forlag. 1997.

NT-INTERVJUN

MANU SAREEN: NORDISK FOKUS PÅ UDDANNELSE OG FORSKNING

Den nye danske minister for nordisk samarbejde, ligestilling og kirkeområdet Manu Sareen (R) har indisk baggrund og er kendt som en markant stemme i integrationsdebatten. Han vil opprioritere det nordiske samarbejde og er i øjeblikket ved at løsne båndene mellem stat og kirke med inspiration fra Sverige og Norge.

Weekendavisens Niklas S. Hessel har interviewet.

Manu Sareen

”Jeg er lidt presset på tid,” bedyrer Manu Sareen, da vi har udvekslet håndtryk og er trådt indenfor på hans rummelige kontor. Den nytiltrådte minister for kirke, ligestilling og nordisk samarbejde har da også haft en ualmindeligt hektisk start på jobbet. En af hans første bedrifter var at bebude, at homoseksuelle skal kunne gifte sig i den danske folkekirke og tituleres ”ægtefæller”. Tiltaget har ifølge en meningsmåling opbakning fra et flertal af danskerne, men det har mødt kraftig modstand hos flere biskopper og fløje i folkekirken. Og så har det med ét gjort kirkepolitik, der typisk henslæber en skyggetilværelse i periferien af den politiske debat, til forsidestof i danske medier. ”En af mine veninder fortalte mig, at hun og hendes kollegaer aldrig har talt så meget om kirkepolitik, som de gjorde ved årets julefrokost,” bemærker Sareen med en vis stolthed.

Sareens minister-udnævnelse er et af de markante fingeraftryk, som Det Radikale Venstre har sat på den nye regerings værdipolitiske valør. Ved sin tiltrædelse blev han omtalt som landets første minister med indvandrerbaggrund. Da det viste sig, at to ministre tidligere har haft henholdsvis tyske og polske aner, replicerede Sareen: ”Men jeg er i hvert fald den første perker, der er blevet minister i Danmark.”

44-årige Sareen har indisk baggrund, er tidligere integrationskonsulent og har i mange år været en markant stemme i udlændingedebatten. Og så er han forfatter til en række kritikerroste børnebøger om den indiske indvandrerdreng Iqbal Farooq, hvor han tager etniske stereotyper under kærlig behandling og tegner et portræt af det multikulturelle samfund i børnehøjde.

Hvad betyder den multikulturelle virkelighed for det nordiske som et identitetsmæssigt og kulturelt fællesskab?

”Det synes jeg et eller andet sted, at jeg selv er et godt eksempel på. Det nordiske kan sagtens rumme immigrationen, for det er inkluderende. Når jeg

og andre med indvandrerbaggrund kommer hertil, har vi også brug for et fællesskab at træde ind i – en kultur og en historie i det nye værtsland, som vi kan blive en del af. Det betyder ikke, at vi opgiver den gamle kultur, men vi kan sagtens træde ind i noget nyt og gøre det til vores. Jeg ser det nordiske som rummeligt. Det kræver, at vi rækker en hånd ud som samfund, og det kan vi sagtens.”

Et styrket nordisk samarbejde

Du og regeringen har annonceret, at I vil opprioritere det nordiske samarbejde. Hvad kan man gøre i nordisk regi, som ikke kan gennemføres mere effektivt i EU eller andre større fora?

”I forhold til EU er der tale om et både-og, ikke et enten-eller. Vi mener i regeringen, at det nordiske er uden sidestykke nogen steder i verden. De nordiske lande har et meget tæt samarbejde og fælles værdigrundlag, og nu er vi også – stille og roligt – ved at nærme os en fælles udenrigs- og forsvarspolitik. En anden ting er, at hvis vi skal imødekomme udfordringerne fremover på globaliserings-dagsordenen, især fra BRIC-landene, så bliver vi nødt til at gøre det i fællesskab. Står vi alene i Danmark, så er vi fem millioner mennesker – det er nærmest en by i Tyskland. Står vi sammen i de nordiske lande, er vi 25 millioner mennesker og et sted mellem den tiende og tolvte største økonomi i verden.”

Sareen nævner samarbejde om forskning og uddannelse som et af de punkter, han gerne vil fokusere på som nordisk samarbejdsminister. ”Jeg så for nyligt et indslag i TV om en dansk forsker ved et universitet i USA, der forskede i udvikling af kunstig benzin. Han skal da ikke sidde i San Francisco – han burde være her i Norden. Som et lille land kan vi nok ikke fastholde folk som ham alene, men det kan vi måske, hvis vi samarbejder med vores nabolande.”

Da Stoltenberg-rapporten kom i 2009 og varslede et styrket nordisk samarbejde på især forsvarsområdet, blev den udlagt som en bemærkelsesværdig nyorientering af udenrigspolitikken i Sverige, Norge og Finland. I Danmark var dækningen til at overse. Er danskerne mindre begejstrede ”nordister”?

”Det er et godt spørgsmål. Hvis der er for lidt mediedækning, skyldes det måske journalisterne, for danskerne giver udtryk for stor opbakning til det nordiske projekt i en række undersøgelser. Det tyder altså ikke på, at den begrænsede dækning skyldes manglende interesse i befolkningen. Og tager du Foreningen Norden, så har den 13.000 medlemmer – det er meget pænt. Jeg tror, at det svage led er pressen. Der har jo været en stor diskussion om, at medierne ikke var gode til at dække EU, og det samme gælder nok for det nordiske samarbejde.”

Nogen vil hævde, at politikerne heller ikke selv prioriterer det nordiske specielt højt. Nordisk Råd er for eksempel herostratisk berømt for lange sagsbehandlingstider, som man nu vil forkorte.

”Men pressen har lært at dække mange andre politikområder, som også kan være træge. Personligt har jeg sagt til medlemmerne af den danske delegation, at vi alle har et ansvar for at fremhæve det nordiske samarbejde og dets resultater i pressen.”

Den kontroversielle integration

Integrationsområdet, som Sareen har arbejdet med en stor del af sit professionelle liv, har i den senere tid opnået stigende opmærksomhed i Nordisk Råd. På sessionen i København i november 2011 enedes man under overskriften ”De åbne nordiske samfund” om at lave et fællesnordisk integrationsbarometer, som kan måle graden af integration i de enkelte lande. Velfærdsudvalget foreslog ligeledes, at ministrene kortlægger den nordiske boligpolitik for at fremme et varieret boligtilbud, og man anbefalede at nedsætte en arbejdsgruppe, der skal se på, hvordan de nordiske regeringer sammen kan skabe mere inkluderende samfund.

Som bekendt har der været store forskelle i synet på udlændingepolitikken mellem navnlig Danmark og Sverige. Malmös borgmester Ilmar Reepalu har eksempelvis været en højlydt kritiker af den danske udlændingepolitikskonsekvenser for Øresunds-regionen, mens danske medier har portrætteret Sverige som et land, hvor politisk korrekthed undertrykker den fri debat. Selvom Sareens parti, Det Radikale Venstre, har kritiseret den stramme danske udlændingelovgivning, viderefører den nye regering hovedlinjerne i udlændingepolitikken. Øjner Sareen en fællesnordisk model for integration, eller er der reelt mere der skiller landene i spørgsmålet?

”Det er helt korrekt, at vi har forskellige politikker på integrationsområdet, men vi har det konkrete til fælles. Vi er fælles om udfordringerne, for eksempel når det kommer til udsatte boligområder og oplevelsen af immigration. Så det er klart en god ide at tale om *best practice* og udveksle erfaringer. Derfor var jeg også på talerstolen ved den seneste session i Nordisk Råd og rose Integrationsbarometret, som vi faktisk har brugt i Københavns Kommune. Det er et rigtig godt værktøj til hele tiden at følge tilknytningen til arbejdsmarkedet, deltagelse i kultur- og foreningslivet og så videre, så man kan sætte målrettet ind på de områder, hvor der er problemer.”

Svenske tilstande i den danske kirke?

Tværnordiske erfaringer spiller også en væsentlig rolle for Manu Sareens øvrige ressortområder – ikke mindst i kirkespørgsmålet, hvor ministeren har mødt kritik fra borgerlig side efter at have leget med tanken om at adskille

stat og kirke. Han har tidligere fremhævet Svenska Kyrkan – der i 2000 ophørte som statskirke – som et forbillede og udtalt, at ”i yderste konsekvens handler det om at gøre mig arbejdsløs.” De danske kritikere henviser til, at Svenska Kyrkan siden selvstændiggørelsen har mistet 800.000 medlemmer og er begyndt at tage stilling til politiske spørgsmål, hvad mange i det danske kirkemiljø ser som problematisk.

Hvad kan Danmark lære af det svenske eksempel?

”Vi kan lære meget af, hvordan svenskerne har demokratiseret kirken. Og vi skal lære af Norge, som måske er mere relevant, fordi de også skal udvikle en ny styrelseslov, ligesom vi skal i gang med herhjemme. I Norge er alle partier gået med i samarbejdet om en ny lov, og det synes jeg er forbilledligt. Det håber jeg også vil ske hos os,” siger Sareen, der understreger, at han ikke lægger op til en decideret skilsmisse mellem stat og kirke.

”Det handler om at løsne båndene og netop undgå en adskillelse. Det har kirken også en interesse i. Jeg ved godt, at processen i Sverige har haft nogle voldsomme konsekvenser, og der skal vi slet ikke hen.” En ny kirkeforfatning skal skabe en tydeligere rollefordeling mellem stat og kirke – den er nemlig uklar i den danske grundlov. I kirkelige kredse satser man på, at en forfatning vil give kirken større formel selvbestemmelse.

Nordisk offentlighed uden TV

Et område, der har været præget af en velfungerende udveksling mellem de nordiske lande, er kulturen – blandt andet i form af Nordvision-samarbejdet og Nordisk Kulturfond. Debatten har i mange år bølget om en nordisk tv-kanal, som ifølge tilhængere kunne være et middel til at styrke den fællesnordiske offentlighed; senest har man i Nordisk Råd arbejdet med ideen om en nordisk pendant til den fransk-tyske kulturkanal Arte. Da *Nordisk Tidsskrift* spørger om Sareens syn på sagen, griner han impulsivt.

”Det er bare fordi – den bliver ved med at poppe op, og den bliver hele tiden skudt ned. Jeg har noteret mig, at de der kender til tv-programmer siger, at tiden måske er løbet fra ideen. Udbuddet er jo så stort i dag. Men det behøver ikke være en tv-kanal, der binder os sammen. Det kan også være kunst og kultur, som jeg selv er en del af som forfatter. Og på den front sker der jo meget; vi har Nordisk Råds Litteraturpris, og der læses virkelig bøger på tværs af grænserne – mine egne bøger er for eksempel oversat til norsk. Så jeg anerkender præmissen om det vigtige ved en fælles offentlighed, men man behøver ikke fokusere på fjernsyn. Jeg synes faktisk, det nordiske samarbejde fungerer rigtig godt på kulturområdet. Her handler det om at holde fanen højt.”

Niklas S. Hessel

FÖR EGEN RÄKNING

NORDEN SOM EN ENHET PÅ KRIMINALLITTERATURENS OMRÅDE

Hans H. Skei er president i den norske foreningen for kriminallitteratur, Rivertonklubben. Han har publisert en rekke artikler om krimsjangeren og om nordisk og internasjonal krim; noen av dem samlet i boken *Blodig alvor* (2008). Professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo, litteraturkritiker i *Aftenposten*, norsk redaktør for NT siden 2002, tidligere medlem i juryen for Nordisk Råds litteraturpris.

Hans H. Skei

Jeg har kommet i tanker om at det er ett spesielt område der Norden fremstår som en enhet akkurat nå i internasjonal sammenheng. Det er på kriminal-litteraturens område. I London er det etablert noe de kaller ”Nordic Noir Book Club” som er en slags forening eller fellesaktivitet der man dyrker ”Scandinavian Crime.” I desember i fjor viste BBC 4 en dokumentar under tittelen ”Nordic Noir – The Story of Scandinavian Crime Fiction”, og i februar 2011 var Håkan Nesser til stede på første møtet i ”The Nordic Noir Book Club”. I USA lanseres bøkene under samme fellesbetegnelse, og noen forfattere selger i kjempeopplag. Det er nærmest blitt et kvalitetsstempel å komme inn under paraplybenevnelsen som ser oss i Norden som en enhet.

Norden er virkelig blitt å forstå som et nesten enhetlig område på kriminal-litteraturens område, og det meste forekommer å være like eksotisk, spesielt og annerledes samme hvilket av de nordiske landene bøkene kommer fra. Mine amerikanske venner regner opp norske krimforfattere i fleng når jeg spør hvilke som er å finne i amerikanske bokhandlere og som blir lest der borte: Nesbø, Egeland, Fossum, Kristensen, Lier, Holt, Småge, Staalesen, Aust. Lignende lister, om enn noe kortere, kunne lages for Sverige og Danmark, mens Arnaldur Indriðason mer eller mindre er alene fra Island og Finland er dårlig representert. Det er grunn til å spekulere over hva som har ført til denne utviklingen, for vi som sitter i det ene eller andre av våre nordiske land, ser selvfølgelig store og markante forskjeller også innenfor en så formelpreget og sjangerbestemt litteratur som krim- og spenningsbøkene tross alt er.

Jeg tror det er riktig å peke på i alle fall to faktorer som gjør at krimlitteraturen fra våre land blir oppfattet som *nordisk*, og kan markedsføres og selges på denne måten. Den ene faktoren gjelder det samarbeid og fellesskap som på

mange uformelle og noen nesten formelle nivåer finnes på krimlitteraturens område i Norden; den andre gjelder enkeltforfattere som med usedvanlig gode bøker har vært dørråpnere for dem som kom etter. Man kunne føye til en markert utvikling på krimlitteraturens område i hvert enkelt nordisk land gjennom de siste 20 år, som ikke bare er en økning i antall titler, men som for de beste blant våre krimforfattere også har medført en høyning av kvalitetsnivået. Det nesten paradoksale er at mens nordisk krim er blitt mer internasjonal og mer ”mainstream” i forhold til land som England og USA, blir den oppfattet som annerledes og lett avvikende nettopp i disse landene.

Men la meg si litt mer om det nordiske kriminallitterære samarbeidet som i nokså løst formaliserte former har foregått i to tiår innenfor Skandinaviske Kriminalsällskapet (SKS). Selskapet kom nok i stand fordi mange, forfattere og kriminteresserte, i Norden allerede hadde god kontakt, men virksomheten i SKS – spesielt arrangementer i tilknytning til utdelingen av prisen til årets beste kriminalroman i Norden, *Glassnycklen*, utvidet kontaktflaten og brakte langt flere med i det nordiske fellesskapet rundt krimlitteraturen. Selv har jeg deltatt bare sporadisk på selskapets seminarer, som hver eneste gang har munnet ut i diskusjoner om selskapets fremtid så lenge det nærmest bare er en svak overbygning av de nasjonale foreningene, uten egen økonomi, sekretariat eller lignende. Men vi vet fra mange sammenhenger at det løse og uformelle kan være like viktig som det strenge og formaliserte.

Både sosialt og faglig har aktiviteten innenfor rammen av SKS vært berikende for deltakerne, økt interessen for nabolandenes krimlitteratur – og i noen tilfeller vært direkte medvirkende til at ukjent eller marginal litteratur er blitt trukket frem i lyset. Jeg husker for eksempel et møte i Danmark hvor den ene representanten for Island, som da ikke hadde en kriminallitteratur overhodet, delte ut småflasker med islandsk akevitt sammen med visittkortet for den islandske forening som var i ferd med å etableres. Ikke altfor mange år etter hadde Island fått en livskraftig kriminallitteratur, noe tildelingen av den nordiske prisen til Indriðason to år etter hverandre viser svært tydelig. Jeg husker også et møte i Trondheim hvor vekten var lagt på krimlitteraturens forhold til eller forankring i virkeligheten, og hvor vi vandret gatelangs for å se hvor krimforfatterne fra denne byen hadde latt sine ugjerninger foregå. Danskene som holdt fast på at litteratur og virkelighet er ganske forskjellig og at det var krimlitteraturen som litteratur SKS burde samle seg om, lot være å møte opp. Men dansker flest, også i kriminelle sammenhenger, er runde og romslige, og har etter hvert fått frem gode kriminalromaner der thrilleren dominerte for litt siden – i tillegg til at de har danket ut sine nordiske venner når det gjelder krimserier for TV.

Når Norden oppleves som en enhet på kriminallitteraturens område ute i verden, kan det også ha noe å gjøre med at enkeltforfattere fra ett eller flere

av de nordiske landene så å si hadde beredt grunnen tidligere. Forlag, medier og lesere kan kanskje sies å ha vært forberedt på godt nytt fra nordisk krim fordi de tidligere hadde lest og frydet seg over Sjöwall og Wahlöös romanserie i ti bind fra årene før og etter 1970. Her var både det politiske engasjement, samfunnsbeskrivelsen og -kritikken svært tydelig, men det var også nærheten til hovedpersonene som leserne kunne følge i sorg og glede i bok etter bok. Det store alvor og den harde kritikken i disse bøkene er for noen kritikere blitt sett på som forløperne til den såkalte ”magsårskolan” i nordisk krim – der bekymringer og svartsyn og tungt moralsk ansvar og plikt hviler over enhver handling. Men selve måten å leve på i et velordnet samfunn med mange goder og stor trygghet og frihet, kunne fascinere lesere i andre land, slik natur og ro og ensomhet – det er god plass for alle i de nordiske land – kunne virke eksotisk. Henning Mankell førte i en serie bøker den nordiske tradisjonen videre på et internasjonalt marked, og selv om hovedårsaken til Stieg Larssons enorme suksess for eksempel i USA ligger i intrige, mystifikasjon, personskildring og fortellestruktur, fører han nok videre arven fra sine forgjengere. ”The Girl With the Dragon Tattoo” heter den amerikanske oversettelsen av ”Män som hatar kvinnor”, for originaltittelen er selvsagt utenkelig i USA. Bare det sier ganske mye om forskjellene, og om det fenomenale at Larssons bøker kan bli bestselgere. Nå lanseres Jo Nesbø som arvtaker til Larsson, og selger i hundretusener. Dette er altså kriminallitteratur som selges som en del av en global underholdningsindustri, og likevel oppfattes disse bøkene som spesielt gode og spesielt interessante fordi de er ”nordiske” – de er Nordic Noir.

Et spørsmål jeg av og til har stilt meg, men aldri riktig har våget å formulere et svar på, er hvorvidt den internasjonale suksessen til nordisk krim i det lange løp forandrer denne litteraturen og gjør at den i enda større grad følger internasjonale utviklingstrekk som ikke alltid er like gledelige eller positive. Det er for meg opplagt at for eksempel Jo Nesbøs beste bøker om den nokså lurvete politietterforskeren Harry Hole – det vil bl.a. si tre bøker som nærmest utgjør en trilogi – *Rødstrupe*, *Sorgenfri* og *Marekors* – bør kunne selge godt hvor som helst. De er ganske enkelt usedvanlig dyktig fortalte og spennende krimbøker. Da forholder det seg litt annerledes med det voldsomme gjennomslaget til *Snømannen* og *Panserhjerter* – hvor Hole fremdeles oppklarer sakene, men hvor seriemordere går løs og hvor groteske og grusomme virkemidler står i kø, og hvor mord og oppklaringer er så utpekulerte at det nesten ikke er til å tro. Det nagende spørsmålet er om det nettopp er denne retningen man skal måtte gå for å konkurrere med amerikanske kollegaer på deres hjemmemarked, for der flyttes grenser hele tiden. Og det behøver ikke nordisk krim å gjøre – sterk som den er med sin egen særegne styrke. Trøsten får være at Karin Fossums krimbøker som er av mer psykologisk karakter og med en rolig

og ettertenksom og aldrende etterforsker, alle er oversatt og tilgjengelig som en del av Nordic Noir.

Norden er verken en realitet eller en fiksjon, men noe et sted midt i mellom, og kanskje har vi godt av å se at vi oppfattes som en enhet på et område som ikke har med politikk eller samfunnsutvikling å gjøre. Bor vi i et av våre nordiske land og interesserer oss for litt mer enn det aller nærmeste, blir mye av det vi gjør og mye av det som skjer rundt oss preget av nettopp det uklare og vage fellesskap som *Norden* utgjør.

Det er ikke ingenting.

Hans H. Skei

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

SAMARBETE I SMÅ STEG

Varje år är märkesår. För många i Sverige och Finland finns det dock bara ett Märkesår med stort M – 2009 års uppmärksammande av 1809 års riksdelning.

När aktiviteterna under märkesåret – egentligen fanns såväl 1808 som 1809 i fokus – genomfördes var förhoppningen ofta inte minst att varaktigt höja kunskapsnivån om den gemensamma historien, men också om de därpå följande historiska förloppen, i det som under cirka 650 år varit ett gemensamt rike. Före det gemensamma rikets tid fanns vare sig Sverige eller Finland som statsbildningar. Det var inte bara ett gemensamt rike – det var också en ursprunglig statsbildning som splittrades på en sidoscen 1809 i de stora och mångåriga Napoleonkrigen för två sekler sedan.

År 2011 utkom *Krister Wahlbäcks* bok *Jättens andedräkt: Finlandsfrågan i svensk politik 1809-2009* och med den kan det sägas att en mäktig punkt sätts för Märkesårets rika utgivning av litteratur. Det är inte minst genom bokutgivningen som det genom Märkesåret skapats underlag för varaktiga bildningsinsatser.

I anslutning till Märkesåret växte det fram mera varaktiga satsningar. Ett sådant exempel är kampanjen Svenska.nu i Finland vars verksamhet inleddes 2007 och främst syftar till att stimulera intresset för svenska språket i finskspråkiga skolor. Här har inte minst Hanaholmen, Kulturcentrum för Sverige och Finland spelat en viktig roll.

Kulturfonden för Sverige och Finland har initierat ett särskilt projekt, Tandem, för att ta till vara det intresse som Märkesåret skapade. De ansvariga menar att dess samlade verksamhet är en uppföljning och konsolidering av de resultat som uppnåtts under Märkesåret 1809.

Det inrättade projektkontoret, under ledning av förra direktören för Föreningen Norden i Sverige och Nordiska kulturfonden Mats Wallenius, har gjort följande programförklaring:

”Att utifrån Märkesårets resultat och erfarenheter skapa ett nytt och ökat intresse kring utbyte, samarbete och relationer mellan Sverige och Finland med fokus på dagsaktuella och framtidsinriktade frågor inom hela samhällsområdet”.

Som en del i Tandems verksamhet startas nu verksamheten Finska.nu som ett systerprojekt till Svenska.nu i Finland. I en del av verksamheten inom Finska.nu är målet att besöka inte mindre än 700 förskolor i de 32 kommuner som har status som förvaltningsområden för finska som minoritetsspråk i Sverige. Verksamheten består i att skådespelare besöker förskolor för att

skapa intresse för det finska språket genom speciellt framtagna produktioner som innehåller lek, dans, berättande och teater.

Två andra projekt inom ramen för Finska.nu rör dels ett webbaserat språkverktyg för finska, dels en webbportal med sverigefinsk/finländsk ungdomskultur.

Såväl projektet Svenska.nu i Finland som Finska.nu i Sverige syftar främst till att stimulera intresset för att lära sig vad som i Finlands fall är det andra inhemska nationalspråket och det som i Sveriges fall är det största nationella minoritetsspråket. Helt uppenbart får projekten också stor betydelse för det nordiska samarbetet.

Under 2014, närmare bestämt den 14 januari, finns det anledning att uppmärksamma Kielfreden som, trots att detta dansk-svenska avtal aldrig realiserades enligt sin bokstav fick avgörande betydelse för Väsnordens gestalt. Det danska väldet, som varit rådande sedan 1380, bröts ju då upp vilket ledde fram till Norges självständighet 1905 efter ett mellanspel med en personalunion i form av gemensam kung och utrikesförvaltning med Sverige.

Fondet för dansk-norsk samarbete är i full färd med att utnyttja 2014 som märkesår i den dansk-norska relationen. Projektledningen är väl medveten om de kopplingar som finns till övriga Norden. Kielfreden blev ju avgörande för att Island, Grönland och Färöarna placerades under dansk suveränitet efter att ha varit under norsk besittning när Norge genom Margareta I 1380 hamnade under danskt herravälde.

Kielfreden 1814 kan för Nordens del sägas sätta punkt för Napoleonkrigen vars helt avgörande betydelse för Nordens nutida politiska geometri förstärks genom vad som kallas 1812 års politik. Begreppet 1812 års politik är kopplat till ett möte i Åbo mellan den ryska tsaren Alexander I och kronprinsen Jean Baptiste Bernadotte, den blivande kung Karl XIV Johan i Sverige. Vid mötet i Åbo, som företogs sedan den ryske tsar Alexander rest västerut i tiden mellan två av de mest dramatiska militära fältdrabbningarna mot Napoleon nämligen slaget vid Smolensk och slaget vid Borodino, gjordes en överenskommelse innebärande att Sverige förpliktade sig att inte söka återta Finland genom angrepp på Ryssland i utbyte mot att den ryska tsaren lovade stöd för att Norges utrikespolitik skulle underordnas Sveriges kung.

För den som vill använda historiska märkesår för att i vår tid förbättra förutsättningarna för samverkan i Norden, vilket lyckades för Sverige och Finland när det gäller Märkesåret 1809, finns nu möjligheter att utveckla aktiviteter kring 1812 års politik och de dramatiska skeendena mellan Danmark, Sverige och Norge år 1814. Med all sannolikhet lär 1814 först och främst uppmärksammas i Norge genom firande av Norges grundlags 200-årsjubileum och för att markera det viktigaste steget för den norska nationens återkomst

som självständig stat. Men för den som medvetet vill använda historien för att främja det nordiska samarbetet i vår tid och för framtiden ligger nya möjligheter framför fötterna. Såväl 1812 som 1814 är nordiska märkesår av stor betydelse.

Napoleonkrigens omvälvande förändringar av den politiska kartan i Norden belyser med stor tydlighet hur stormakterna haft en avgörande betydelse för hur vår nutid gestaltar sig. Det var ett europeiskt stormaktsspel som ledde fram till att det förtida svenska väldet splittades i två delar, det som idag är Finland respektive Sverige, och även slutet för den mera än fyra sekel långa dansk-norska gemenskapen är en följd av Napoleonkrigens väldiga politiska förändringar i Europa.

Napoleonkrigen lyckades däremot inte krossa viljan till samarbete i Norden. Ingen kan visserligen hävda att vi 2014 kan fira 200 år av uteslutande framgångar i nordiskt samarbete. Men trots tillkortakommanden och bakslag framstår det nordiska samarbetet som kanske starkare än någonsin. Styrkan ligger dock knappast i storslagna avtal med banbrytande betydelse. Sådant ser vi sällan. Styrkan ligger i ett politiskt vardagsarbete ofta med så små steg att de aldrig uppmärksammas i mediernas belysning av vår tid. Två sekel utan krig mellan nordiska länder kan uppmärksammas samtidigt som vi 2014 manifesterar att ett sekel gått sedan det förfärliga första världskriget började.

Det är Norge som övertar ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet efter Finland under 2012. Det norska ordförandeskapsprogrammet bär namnet *Velferdsstaten i et nordisk perspektiv*. När statsminister Jens Stoltenberg presenterade programmet vid Nordiska rådets session i Köpenhamn senhösten 2011 så vittnade han om medvetenhet om att den nordiska välfärdsstaten i vår tid är satt under press till följd av tillståndet i världens, och inte minst Europas, ekonomier.

Men programmet belyser också att den nordiska modellen med stark tonvikt på främjande av en livskraftig välfärdsstat bidragit till att nordiska länder nu står relativt starka i ett internationellt perspektiv och att de nordiska länderna tack vare välfärdsstatsmodellen kan möta framtiden bättre än många andra länder.

Möjligen skorrar begreppet välfärdsstat något i öronen på somliga i Sverige där begreppet välfärdsstat, rätt eller fel, oftast tätt kopplas samman med socialdemokrati. Men så är det inte i övriga Norden. Socialdemokratiska partier är i regeringsställning i fyra av fem nordiska stater och i en majoritet, tre av fem, besätter socialdemokrater uppdraget som regeringschefer. Det är sannolikt lite ovan för de svenska socialdemokraterna att se hur de nu befinner sig i en formellt svagare position än sina nordiska systerpartier. Ett nordiskt samarbete som, jämfört med de närmast föregående årtiondena nu präglas

av större självförtroende, inriktat på att förstärka samarbetet för välfärdsstatens förnyelse och utveckling har en bred förankring, såväl i regeringar som i oppositionspartier. Norden står anmärkningsvärt starkt när år 2012 nu tagit sin början. Det har många lagt märke till oavsett gångna märkesår.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN EINAR LUNDEBY 1914-2011

Det eldste medlem i Letterstedtska föreningens norske avdeling, Einar Lundebø, døde 7. mars 2011, 96 ½ år gammel. Med det er en hedersmann av den gamle skolen, og en av de sentrale skikkelsene i norsk språkvitenskap borte. Det er selvfølgelig hans innsats som lærer, forsker og leder – bl.a. dekan ved HF-fakultetet 1976-78 – ved Universitetet i Oslo som utgjør tyngden av hans virksomhet. Språkpolitisk sto han for en linje som nå er helt forlatt – *samnorsken* – og han var en av dem som frontet dette arbeidet på 50-tallet da språkstriden var på det hardeste. Som universitetslærer ble Lundebø høyt verdsatt, og svært mange av dagens norske språkforskere står i gjeld til hans undervisning og veiledning. Dette kom klart til uttrykk i minnetalen over ham i Det norske Videnskaps-Akademi der han ble innvalgt i 1971, og hvor professor Ernst Håkon Jahr betonet nettopp lærer- og oppdragergjeringene. Lundebø var redaktør for språktidsskriftet *Maal og Minne* i flere tiår, og ga også ut lærebøker som har hatt usedvanlig stor slitestyrke.

Lundebø var gjennom hele livet en sann nordist, både gjennom Foreningen Norden der han var med i styret av sin lokalforening i 18 år, som administrator av nordisk studentutveksling, og som medlem i den norske avdelingen av Letterstedtska fra 1975. Ikke få søknader om reise eller opphold knyttet til studiet av nabolandenes språk fikk Lundebøys helhjertede støtte – ofte med en bønn om det kanskje lot seg gjøre å plusse på litt ekstra.

Det er rimelig å anta at det nordiske engasjementet begynte i Sverige der han var reiselektor rett etter krigen, før han ble norsklektor ved Lunds universitet 1947-50, og det slapp aldri taket. Han var aktiv nesten helt til det siste, og stilte opp i de foreninger og organisasjoner han var medlem av. Han nærmet seg en alder av 90 år da han forfattet jubileumsskrifter både for tidsskriftet *Maal og Minne* (100 år i 2002) og for Det norske språk- og litteraturselskap (50 år i 2003). Som leder for et storinstitutt som bl.a. omfattet Lundebøys gamle institutt for nordisk språk og litteratur hadde jeg gleden av å treffe ham jevnlig; han la ikke inn årene ved pensjonsalder, men må ha vært en av de mest aktive emeriti i sitt fag. Vi møttes i Vitenskapsakademiet, og Lundebø var helt til det siste til stede på årsmøtene både i Det norske språk- og litteraturselskap og i Letterstedtskas norske avdeling. Han kunne mene bestemt og sterkt, men det var alltid en glede å møte ham, for han evnet å spre entusiasme for det han gikk inn for, og var aldri redd for selv å ta et tak til felles beste.

I mange forbindelser er Einar Lundebøys minne blitt hedret etter hans bortgang. Det er god grunn også for oss i den letterstedtske familien å minnes ham i ærbødighet.

Hans H. Skei

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Styrelser, ledamöter och anslag 2011

Den svenska avdelningen

I. *Styrelse* (som tillika är föreningens huvudstyrelse)

Ordförande:

fd. statsrådet Karin Söder

Medlemmar:

professor em. Lars-Åke Engblom
forskningsassistent Birgitta Lindgren
fd. chefredaktör Arne Ruth
fd. kanslichef Eva Smekal
professor em. Fredrik Sterzel
professor Bengt Sundelius
fil. lic Beate Sydhoff
fd. generaldirektör Per Thullberg
professor Boel Westin
professor em. Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. Övriga ledamöter:

professor em. Knut Ahnlund
fil. dr Jan A. Andersson
professor em. Birgit Arrhenius
direktör Percy Barnevik
professor em. Gunnar Berefelt
fd. ambassadören Mats Bergquist
fil. dr Kersti Blidberg
redaktör Christer Blomstrand
professor em. Dan Brändström
docent Ulla Börestam - Uhlmann
professor Ulla Carlsson
författaren Stewe Claeson
redaktör Elisabeth Crona
författaren Sigrid Combüchen
översättaren Paula Ehrnebo

författaren Kerstin Ekman
professor em. Lennart Elmevik
riksteaterchef Birgitta Englin
professor em. Lars Engwall
landshövding Eva Eriksson
direktör Bertil Falck
professor em. Malin Falkenmark
fd. statsminister Thorbjörn Fälldin
professor em. Tord Ganelius
direktör Curt-Steffan Giesecke
professor em. Bo Grandien
författaren Beate Grimrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Gunnel Gustafsson
professor Harald Gustafsson
fd. avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd. statsrådet Bengt Göransson
museichef Elisabet Haglund
översättaren Ylva Hellerud
fd. statsrådet Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
professor em. Kirsten Gram Holmström
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars J. Hultén
fd. folkhögskolerektor Björn Höjer
fil.mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd. kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl-Olof Jacobson
fd. ambassadören Bertil Jobeus
professor Karl Magnus Johansson
fd. riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
vissångerskan Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
professor em. Gustav Korlén
fil. lic. Åke Landqvist
fd. utbildningsledare Kristian Lange
professor Lars-Gunnar Larsson
folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen

fd. universitetslektor Brita Linde
verkställande direktör Lena M. Lindén
professor em. Jan Ling
ambassadör Anders Ljunggren
fd. riksantikvarie Sven Lundkvist
folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky
professor em. Lars Lönnroth
fd. byråchef Birgitta Malmros
författaren Azar Malouhjian
styresman Christina Mattsson
fd. universitetslektor Bengt Nerman
professor em. Erling Norrby
förbundssekreterare Britta Nygård
redaktör Sture Näslund
professor em. Birgitta Odén
fd. riksdagsledamot Berit Oscarsson
fd. högskolerektor Ingegerd Palmér
fd. regeringsråd Hans Ragnemalm
fd. stadsjurist Inger Ridderstrand-Linderöth
professor em. Herman Schück
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
riksdagsledamot Björn von Sydow
professor em. Barbro Söderberg
professor Astrid Söderbergh Widding
fd. museichef Solfrid Söderlind
professor em. Ulf Teleman
fd. riksdagsledamot Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fd. ambassadören Krister Wahlbäck
professor Erling Wande
fd. regeringsråd Bertil Wennergren
professor em. Gun Widmark
professor Henrik Williams
fd. statsråd Håkan Winberg
fd. folkhögskolerektor Birgitta Östlund

Utdelade anslag 2011:

- till *Docent Helena Alexandersson, Inst. för geo- och ekosystemvetenskaper, Lunds univ.* för deltagande i fältsymposier i norra Finland och norra Norge 2011, kr. 3.000:- till resor,
- till *Fil. dr Johanna Sköld och docent Ingrid Söderlind, Inst. för framtidsstudier, Stockholm* för deltagande i 27:e nordiska historikermötet i Tromsø 2011, kr. 8.000:- till resan,
- till *Doktoranden Stefan Tramer, Ekonomihögskolan, Lunds univ.* för deltagande i forskarskola i Oslo 2011, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Anna Pfeiffer, Företagsekonomiska inst., Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Alexander Paulsson, Företagsekonomiska inst., Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Dan Nässelqvist, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds univ.* för medverkan vid doktoranddagur i Oslo 2011, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Daniel Hjort, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Gästdoktoranden Michael Neiss, Arkeologi, Uppsala univ. och tekn. dr Sebastian Wärmländer, Stockholm* för studieresa till Reykjavik, kr. 6.000:-,
- till *Doktoranden Louise Löfqvist, Inst. för samhällsvetenskaper, Linnéuniv., Växjö* för studieresa till Oslo 2011, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Karl Axelsson, Filosofiska inst., Uppsala univ.* för deltagande i konferens i Köpenhamn 2011, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Mikael A Carlsson, Zoologiska inst., Stockholms univ.* för studieresa till Trondheim 2011, kr. 3.000:-,
- till *Docent Torun Zachrisson, Arkeologi, Stockholms univ.* för deltagande i konferens i Bergen 2011, kr. 3.000:- till resa,
- till *Fil. dr Kajsa Tönnesson, Marin ekologi, Göteborgs univ.* för ytterligare en forskningsexpedition till Nuuk 2011, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Margareta Regebro, Religionshistoria, Stockholms univ.* för studieresa till Island 2011, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Uaininn O Meadhra, Stockholm* för studieresa till Oslo och Trondheim 2011, kr. 3.000:-,
- till *Universitetslektor Ulrika Lagerlöf Nilsson, Historiska studier, Göteborgs univ.* för deltagande i konferens i Finland 2011, kr. 3.000:-,
- till *Socionomerna Marianne Lundquist Öhrn och Birgitta Johansson, Kristianstad* för deltagande i konferens i Reykjavik 2011, kr. 6.000:-,
- till *Barnboksbibliotekskonsulent Gertrud Widerberg, IBBY Sverige* för deltagande i nordiskt möte i Oslo 2011, kr. 2.000:-,
- till *Barnboksillustratör Andrea Räder, IBBY Sverige* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Barbro Oxstrand, JMG, Göteborgs univ.* för deltagande i nordisk mediakonferens i Akureyri 2011, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Jonas Ohlsson, JMG, Göteborgs univ.* för samma ändamål, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Anders Larsson, Inst. för Informatik och Media, Uppsala univ.* för samma ändamål, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Oscar Westlund, JMG, Göteborgs univ.* för samma ändamål, kr. 4.000:-,

- till *Jur. stud. Claes Lundgren, Uppsala univ.* för en studievistelse på Nordisk institutt for sjørett i Oslo läsåret 2011/2012, kr. 3.000:- till resa och kurslitteratur,
- till *Journalistikstud. Niklas Zachrisson, JMG, Göteborgs univ.* för fältstudieresa till Oslo 2011, kr. 2.000:- samt
- till *Doktoranden och sångerskan Anna Einarsson, Musikhögskolan, Stockholm* för deltagande i musikkonferens i Oslo 2011, kr. 3.000:-.
- till *Skribenten och tecknaren Petteri Nuottimäki, Norberg* för studieresa till Finland och Ryssland 2012, kr. 5.000:-,
- till *Fil. kand. Lovisa Helguson Arlid, Uppsala* för praktikresa till Åland 2011, kr. 2.000:-,
- till *Violinisten Jens Elfving, Falun* för studievistelse i Köpenhamn, kr. 5.000:- till studiematerial,
- till *Professor Per Bäckström, Litteraturvetenskap, Karlstads univ.* för deltagande i mediekonferens i Trondheim 2011, kr. 5.000:-,
- till *Stud. Gus Loxbo, Kgl. Musikhögskolan, Stockholm* för studievistelse i Reykjavik 2011, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Margareta Regebro, Religionshistoria, Stockholms univ.* för deltagande i religionshistorisk konferens i Aarhus 2012, kr. 3.000:-,
- till *Textilläraren Monica Aldehag, Stockholm* för en studieresa till Oslo 2012, kr. 4.000:- samt
- till *Doktoranden Vanna Nordling, Socialhögskolan, Lunds univ.* för en studievistelse vid Aarhus univ. 2012, kr. 5.000:-.

Den Danske Afdeling

I. Bestyrelse

Formand og sekretær:

Fhv. kontorchef Steen A. Cold

Medlemmer:

Fhv. generalsekretær Henrik Hagemann
Dr. phil. Kristian Hvidt
Professor Jørn Lund
Rektor Marianne Zibrantsen

II. Øvrige medlemmer:

Teaterchef Anders Ahnfelt-Rønne
Forfatter Jens Andersen
Fhv. minister Dorte Bennedsen
Professor Torben Brostrøm
Museumsinspektør Jan Garff
Statsgeolog Jens Morten Hansen
Politisk redaktør Arne Hardis
Generalløjtnant Kjeld Hillingsø

Direktør Jon Peter Larsen
Teateranmelder Me Lund
Professor Ingrid Markussen
Museumsdirektør Mette Müller
Programredaktør Søren Ryge Petersen
Fhv. stedfortr. generalsekretær Laust Riemann
Forfatter Bente Scavenius
Cand. mag. May Schack
Professor Ditlev Tamm
Adm. ambassadesekretær Marja Vasala-Fleischer
Forfatter Mette Winge
Kulturredaktør Henrik Wivel

Utdelade anslag 2011:

- til *Rikke Steenholt Olesen, København.* Til deltagelse i NORNA's 42. symposium i Finland: 1.000,- kr.
- til *Line Sandst, København.* Til deltagelse i NORNA's 41. symposium i Tórshavn: 2.500,- kr.
- til *Billedkunstner Vivian Rose, København.* Til studieophold på Færøerne: 5.000,- kr.
- til *Birgit Eggert, København.* Til deltagelse i NORNA's 41. symposium i Tórshavn: 2.500,- kr.
- til *Susanne Vogt, København.* Til deltagelse i NORNA's 41. symposium i Tórshavn: 2.500,- kr.
- til *Cand.scient. Maria Iversen, København.* Til gennemførelse af projektet: "Biologien af Blåhvaler omkring Island": 5.000,- kr.
- til *Billedkunstner Carina Zunino, København.* Støtte til en arbejdsrejse til Island: 5.000,- kr.
- til *Pernille Sonne, København.* Til deltagelse i Den 23. Nordiske Medicinhistoriske kongres i Oslo: 1.000,- kr.
- til *Anette Hasaas, København.* Til undersøgelse af, hvordan publikum vil kunne opfatte og forstå formidlingsmåden, som er valgt i forb.m. nyåbningen af området omkring Oscar II.s samling i Norge: 2.000,- kr.
- til *Historiker Christina Ax, Frederiksværk.* Til deltagelse i kongres i Tromsø: 1.500,- kr.
- til *Ekstern lektor Anne Henningsen, København.* Til deltagelse i to videnskabelige konferencer i Norge: 1.500,- kr.
- til *Seniorforsker Erik Nørr, Viby Sj.* Til deltagelse i nordisk historiekonference i Tromsø: 2.000,- kr.
- til *Lærke Stewart, Aarhus.* Tilskud til studieophold på Svalbard, som meritoverføres til uddannelsen i biologi: 5.000,- kr.
- til *Rasmus Aamand, Aarhus.* Til studier i Bergen for at analysere EEG-fMRI-data: 5.000,- kr.
- til *Læge og arkæolog Annette Fröhlich, København.* Til studierejse til arkæologiske museer og museumsmagasiner i Oslo: 3.000,- kr.
- til *Billedkunstner Melaine Christensen, Viborg.* Til ophold på Svolvevær Kunstnerhus på Lofoten: 2.000,- kr.

- til *Billedkunstner Jette Nielsen, Marstal*. Til ophold på Svolver Kunstnerhus på Lofoten: 2.000,- kr.
- til *Kirsten Najbjerg, Aalborg*. Til studier med fokus på kammermusik og akkompagnement (i Norge): 5.000,- kr.
- til *John Bøge, København*. Støtte til udstilling og workshop i henholdsvis Norge og Sverige: 5.000,- kr.
- til *Cand.scient.cons. Natasha Fazlicl, København*. Til deltagelse i et kursus på Leksands Folkhögskola, hvor der skal fremstilles pergamenter fra bunden: 3.000,- kr.
- til *Heidi Knudsen, Nyborg*. Støtte til forskningsophold ved Umeå universitet m. henblik på studiet af historiedidaktik m.v.: 3.000,- kr.
- til *Ida Bach Jensen, Agnethe Christensen og Casper Øbro, København*. Tilskud til fem koncerter: I Kbh., Halmstad, Oslo, Bornholm og Vestjylland: 10.000,- kr.
- til *Museumsinspektør Lykke Pedersen, København*. Til deltagelse i projektet "Brød i Norden": 5.000,- kr.
- til *Anne Koldsø, København*. Støtte til at kunne studere klassisk tegne- og malekunst på Florence Academy of Art.s svenske afdeling: 5.000,- kr.
- til *Louise Krogh-Jacobsen, København*. Til videreuddannelse i form af en overbygning på Konstfack i Stockholm: 5.000,- kr.
- til *Adjunkt Henrik Hovmark, København*. Til deltagelse i 11.konference om Leksikografi i Norden (Lund): 1.000,- kr.
- til *Lektor Asgerd Gudiksen, København*. Til deltagelse i 11.konference om Leksikografi i Norden (Lund): 1.000,- kr.
- til *Bergur Rønne Moberg, København*. Til deltagelse i en skandinavisk konference i Wien, med et oplæg: "William Heinesen og litterær færøsk kultur": 5.000,- kr.
- til *Jonathan Adams, København*. Støtte til studierejse til universitetsbiblioteker i Stockholm og Uppsala: 3.000,- kr. og
- til *Skandinavisk Forening i Rom*. Støtte til jubilæumsformål: 15.000,- kr.

Den norske avdelinga 2011

Formann:

Professor dr. Kolbjørn Skaare

Sekretær:

Kulturarbeidar og fylkessekretær Jan Kløvstad

Øvrige medlemmer:

Professor dr. Per Stockfleth Enger

Professor Ole Kristian Grimnes

Direktør Sidsel Helliesen

Professor dr. Svein B. Manum

Professor Irmelin Martens

Tidl. statsråd Bjarne Mørk Eidem

Professor dr. Kari Anne Rand
Førsteamanuensis Anne-Kari Skarðhammer
Professor dr. Hans H. Skei
Professor dr. Arvid O. Vollsnes
Professor dr. Vigdis Ystad
Cand philol, seniorrådgjevar Torbjørg Breivik
Dr philos, førsteamanuensis Håkon Ingvaldsen
Cand. polit, seksjonsleder Jarle Skjørestad
Redaktør Harald Stanghelle
Dr philos Ruth Hemstad
Generalsekretær Anne-Merethe K. Prinos

Løyvingar 2011:

- til *ph.d.-stipendiat Bjørg Fossestøl, Oslo*, til deltaking “The 2011 Joint Nordic Conference on welfare and professionalism in turbulent times”, Reykjavík, NOK 6000
- til *laiv-arrangør, magister Trine Lise Lindal, Oslo* til deltaking i laiv-konferanse i København, NOK 2000
- til *førstelektor Tove Brita Eriksen, Oslo*, til studietur til kolleger i idrett og pedagogikk i Stockholm, Vasa og Kalmar, NOK 5000
- til *masterstudent Tania Patricia Eymork, Ås*, til studietur til Göteborg om naturressursar på månen, NOK 3000
- til *doktorgradstipendiat Ann Kristin Gresaker, Oslo* til studieopphald i Stockholm og København om representasjonar av religion og sekularitet i utvalte skandinaviske vekeblad og magasin, NOK 5000
- til *lærebokforfattar Arne Orvik, Ålesund*, til studiereise til Holstebro, Örebro og Gävle om organisasjonskunnskap innan sjukepleiarutdanninga, NOK 4000
- til *stipendiat Berit Haug, Oslo*, til deltaking på Nordisk forskarsymposium om undervising i naturvitskap, Linköping, NOK 3000
- til *førsteamanuensis Kai Victor Hansen, Stavanger*, til studiereise til Grythyttan, NOK 4000
- til *stipendiat Kari Beate Remmen, Oslo*, til deltaking på Nordisk forskarsymposium om undervising i naturvitskap, Linköping, NOK 3000
- til *stipendiat Gard Ove Sørvik, Oslo*, til deltaking på Nordisk forskarsymposium om undervising i naturvitskap, Linköping, NOK 3000
- til *bachelorstudent Marit Eggen, Tyllidalen*, til studiereise om hesteturisme til Stockholm, Norrtälje og Helsingør, NOK 4000
- til *avdelingsleiar Fred Håkon Johnsen, Elverum*, til deltaking på Nordiske Jordbruksforskeres Forening sitt møte i Uppsala, NOK 3000
- til *professor Elisabeth Severinsson, Tønsberg*, til deltaking i forskarseminar i Trollhättan, NOK 3000
- til *masterstudent Anette Iselin Hasaas, København*, til studier i København og feltarbeid ved Norsk Folkemuseum i Oslo, NOK 5000
- til *bok- og kulturbussleiar Anne Gerd Lehn, Harstad*, til deltaking på Mobile Library Festival i Åbo, NOK 5000
- til *stipendiat Victoria Konovalenko, Bodø*, til deltaking på fagkonferanse i transnasjonal økonomi i Stockholm, NOK 4000

- til *cand. scient. Marinbiolog Hilde Cecilie Trannum, Grimstad*, til deltaking på marinbiologisk konferanse på Kristineberg i Lysekil, NOK 3000
- til *prosjektleiar Katrina Bartsch, Njaddum/Neiden* til gjestande fagfolk i prosjektet Skoltesamisk kultur over grenser, NOK 6000
- til *dokumentasjonsleiar Ewa Mork og formidlar Erik Thorstensen, Oslo*, til studietur til Stockholm om norske jødar som overlevde 2. verdskrigen i Sverige, NOK 6000
- til *professor Kamil Øzerk, Oslo*, til studiereise til Sydsamiskt kulturcentrum i Östersund, NOK 4000
- til *førstekonservator Per Arvid Åsen, Kristiansand*, til studietur til Island om pimpinelleroselokalitetar, NOK 6000
- til *høgskolelektor Anne Høiby og førsteamanuensis Marianne N. Ranger, Oslo*, til gjestebesøk i Stockholm og Luleå om motiverande samtale, NOK 6000
- til *postdoktor, jur. Dr. Christina Allard, Tromsø*, til forskingsreise til Helsingfors om samisk sedvanerett og miljøomsyn, NOK 5000
- til *masterstudent Ann-Kristin Evensen, Furnes*, til studiereise til Nordiska Museet i Stockholm om stolpehovuda på ullkorger i stolpekonstruksjon, NOK 3000
- til *masterstudent Sølvi Helene Fossøy, Trondheim*, til hospitering på Nationalmuseet i København om bronsealdertekstilar, NOK 5000
- til *stipendiat Kirsti Marie Jegstad, Ås*, til reiser til Institutionen för Didaktik i Uppsala, NOK 3000
- til *førsteamanuensis Hallvard Moe, Bergen*, til deltaking på Nordmedia i Akureyri, NOK 6000
- til *forfattar Svein Magne Olsen, Randaberg*, til studiereiser om køyrety, reiskapar og hesteavl, til København og Stockholm, NOK 5000
- til *husflidskonsulent Anne Guri Gunnerød*, til kurs i folkeleg ullbroderi, Sätergläntan, NOK 4000
- til *forfattar Edvard Hoem, Oslo*, til studietur i Bjørnstjerne Bjørnsons danske spor i København og Sønderjylland, NOK 4000
- til *masterstudent i historie, Birgit H. Rimstad, Skedsmokorset*, til studietur til arkiv i Karlstad, Stockholm, Göteborg og Östersund om jødiske barn som flykta til Sverige under 2. verdskrigen, NOK 6000 og
- til *professor Lars Skjeldal, Ås*, til studieopphald i Göteborg om bruk av høyfeltets NMR for gransking av strukturar i proteinar, NOK 3000.

Avdelningen i Finland 2011

Ordförande:

Professor Seppo Zetterberg

Övriga medlemmar:

Professor Pauline von Bonsdorff

Professor Kai Laitinen

Direktor Lars-Folke Landgrén

Avdelningsdirektör Guy Lindström

Docent Kristina Lindström

Professor Mirja Saari
Docent Henrik Stenius
Professor P.O. Träskman
Professor John Westerholm
Generalsekreterare Henrik Wilén
Professor Anna-Maria Åström

Sekreterare:

Fil.mag. Dag Lindberg

Följande understöd beviljades 2011:

- till *Fil.dr Jussi Backman, fil.mag. Timo Miettinen, fil. mag. Simo Pulkkinen och fil. dr Joona Taipale, Helsingfors*, för att delta i Nordiska Sällskapets för Fenomenologi (NoSP) 9:e årsmöte i Reykjavik, 4x600 €;
- till *Fil. mag., doktorand Julia Donner, Helsingfors*, för att samla material om hemträdgårdar i Sverige sommaren 2011 för en avhandling om Aino Sibelius (Järnefelt) och Jenny Elfving's trädgårdar, 300 €;
- till *Fil. dr Martta Heikkil, Helsingfors* för att hålla föredrag vid Nordiska Sällskapets för Fenomenologi (NoSP) 9:e årskongress i Reykjavik 2011, 600 €;
- till *Fil. mag., doktorand Martina Huhtamäki, Helsingfors* för att delta i konferens i Eskilstuna 2011, 300 €;
- till *Docent Kerttu Huttunen, Uleåborg* för att resa till Linköping sommaren 2011 för att undersöka studenters hörsel, 400 €;
- till *Designer Tuija Jerndahl, Rovaniemi* för att resa till Island 2011 för att besöka museer och arrangera workshops för barn, 600 €;
- till *Docent Jyrki Jyrkinen, Tammerfors* för att delta i 20:e nordiska medieforskningskonferensen i Akureyri 2011, 600 €;
- till *Skådespelaren Antti Kaarlela, Uleåborg* för att delta i TAG:s (Theoretical Archeological Group) seminarium i Kalmar 2011, 400 €;
- till *Radioforskaren Pentti Kemppainen, Helsingfors* för att delta i 20:e nordiska medieforskningskonferensen i Akureyri 2011, 600 €;
- till *Fil.mag., Timo Korkiakangas, Helsingfors* för att delta i 16:e Internationella kollokviet i latinsk lingvistik i Uppsala 2011, 300 €;
- till *Docenten Oiva Kuisma, Kervo* för att delta i Nordiska sällskapets för Estetik årskonferens i Köpenhamn 2011, 400 €;
- till *Konstnären Nina Lassila, Helsingfors/Göteborg/Berlin* för att delta med verk i gruppställning på Nordens hus i Reykjavik 2011, 600 €;
- till *Översättaren Kai Latvalehto, Halosenniemi/Uleåborgs universitet* för att samla material för doktorsavhandling i Göteborg sommaren-hösten 2011, 400 €;
- till *Bildkonstnären Virpi Lehto, Jyväskylä* för att delta i Nordiska Konstförbundets förbundsmöte i Köpenhamn 2011, 400 €;
- till *Redaktör Carl-Gustav Lind, Helsingfors* för att delta i 20:e Nordiska medieforskningskonferensen i Akureyri 2011, 600 €;
- till *Lust r.f./kassör Per Ehrström, Helsingfors* för inbjudan av Stina Ekblad för att leda en kurs för skådespelare, 300 €;

- till *Professor Harry Lönnroth, Tammerfors universitet* för en forskningsresa till Stockholm för transskribering av en 1700-talstext, 300 €;
- till *Bildkonstnär Carita Maury, Esbo* för att delta i Nordiska Konstförbundets (NKF) styrelsemöte i Köpenhamn 2011, 350 €;
- till *Hum.kand. Turkka Myllykyl Vahto* för en forskningsresa till Stockholm för att studera och från latin översätta Samuel Chydenius avhandling, 300 €;
- till *Sopranen Kaija Nuoranne, Tusby* för att ta sånglektioner hos professor Dorothy Irving i Stockholm i juni 2011, 300 €;
- till *Doktoranden Sandra Petas, Helsingfors* för forskningsresa till Sverige för att samla material för en avhandling om gymnasisisters skrivande, 300 €;
- till *Universitetslärare Pia Sjöblom, Åbo Akademi* för att delta i Nordiskt forskarsymposium om undervisningen i naturvetenskap i Linköping 2011, 400 €;
- till *Fotokonstnären Rune Snellman, Jyväskylä* att delta i Nordiska konstförbundets (NKF) möte i Köpenhamn 2011, 400 €;
- till *Fil.mag. Saana Svärd, Helsingfors* för att hålla föredrag vid Annual Conference of Old Testament Studies i Köpenhamn 2011, 400 €;
- till *Projektkoordinator Lena Wenman m.fl.* för att delta i Dövas dag i Malmö 2011, 1 200 €; samt
- till *Bildkonstnären Mika Vesalahti, Helsingfors* för att delta i Nordiska konstförbundets (NKF) förbundsmöte i Köpenhamn 2011, 400 €.

Isländska avdelningen

Styrelse:

Ordförande:

Þór Magnússon, fd riksantikvarie

Sekreterare:

Snjólaug Guðrún Ólafsdóttir, expeditjonschef

Övriga medlemmar:

Haraldur Ólafsson, professor em

Guðrúð Gauksdóttir, docent

Sigrún Klara Hannesdóttir, fd riksbibliotekarie

Sveinbjörn Björnsson, direktör

Þorbjörn Broddason, professor

Þórarinn Eldjárn, författare

Utdelningar från Isländska avdelningen 2011 (isländska kronor)

till *Benedikt Steinar Magnússon*, doktorand i matematik vid Islands universitet för deltagande i 15. Norden-seminariet vid Lunds universitet, kr 50.000

till *Elín Guðjónsdóttir*, bibliotekarie vid Islands Konstmuseum för deltagande i ARLIS/Nordens årsmöte och konferens i Stockholm, kr 50.000

- till *Gróa Finnsdóttir*, överbibliotekarie vid Islands Nationalmuseum för deltagande i ARLIS/Nordens årsmöte och konferens i Stockholm, kr 50.000
- till professor *Guðrún Kvaran* för deltagande i Nordiska föreningen för lexikografis seminarium i Lund, kr 50.000
- till *Hallfríður Þórarinsdóttir*, direktör för MIRRA, centret för invandrarstudier, för att bekosta två representanters deltagande i Nordiska sociologförbundets seminarium i Oslo, kr 100.000
- till Phil. Dr. *Hilmar Þór Hilmarsson*, docent för deltagande i Tartu universitets seminarium, kr 80.000
- till *Ingibjörg M. Ísaksdóttir*, ledare för projektet "Arbete med stöd" för att delta i den 10. Europakonferensen om handikappades deltagande i arbetsmarknaden i Köpenhamn, kr. 50.000
- till *Jóhanna Gísladóttir*, bitr. rektor och svensklärare i Seyðisfjörður för deltagande i svenskurs i Framnäs kr 50.000
- till professor *Jón Hilmar Jónsson* för deltagande i Nordisk förening för lexikografis seminarium i Lund, kr 50.000
- till *Jóhanna M. Tryggvadóttir*, *Sari Maarit Cedergren* och *Sigríður Sigurðardóttir*, bildkonstlärare för deltagande i Finlands Bildlärarförbunds seminarium i Orivesi, kr 195.000
- till *Salvör Aradóttir*, phil cand och *Sólveig Ólafsdóttir*, direktör för Reykjavíkur-akademien för deltagande i Digital StoryLab i Köpenhamn sommaren 2011, kr 100.000
- till *Signý Leifsdóttir* och *Sigríður Aradóttir* för deltagande i den 19. ENCATE konferensen om kulturadministration i Helsingfors, kr 130.000
- till *Sigríður Matthíasdóttir*, historiker för deltagande i det 27. Nordiska historikermötet i Tromsø, kr 50.000
- till Dr. *Steinunn Kristjánsdóttir*, docent för deltagande i den 11. nordiska TAG-konferensen i Kalmar, kr 50.000
- till *Björg Árnadóttir* för att tillsammans med ytterligare en representant för en rad isländska organ i Stockholm söka samarbetspartners för projektet "Icelandic Sagan on Line", kr 100.000
- till *Hildur Hákonardóttir*, bildvävkonstnär för att inom ramen för Kljásteinaprojektet möta två andra bildvävkonstnärer från Norge och Shetlandsöarna i syfte att återuppliva forna vävmetoder, kr 50.000
- till personalen vid *Bjarkarás*, habiliteringscentret för handikappade, för en studieresa till Helsingborg, kr 150.000
- till föreningen *IRIS*, för ett studiebesök till Sverige och Finland för att stifta bekantskap med systerorganisationer där och utbyta information om adoptioner och föräldrainformation, kr 50.000
- till *Nordiska informationskontoret på Akureyri* för att bekosta två reseledares resor med en grupp ungdomar till ett vänortsmöte i Randers, kr 100.000
- till *Gunnar Kvaran*, cellist för en turné i Danmark med anledning av hans 40-årsjubileum som cellist, kr 50.000 samt
- till *Rebekka Jónsdóttir*, designer för en resa till Tallinn för att tillsammans med estniska samarbetspartners förbereda en utställning senare under året i bl.a Sverige, kr 80.000.

*Avdelningarnas gemensamma verksamhet**I maj 2011 utdelades följande anslag:*

- till *Föreningen Isländska berättare, Reykjavik* för nordiskt berättarseminarium, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk Institut, Aarhus univ.* för 15th International Saga Conference, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för nordiskt bildkonstläger för ungdomar 2011, kr. 10.000:-,
- till *Täby kommuns vänortskommitté* för nordiskt vänortsmöte 2011, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för kursdag för icke-nordisk ambassadpersonal, kr. 10.000:-,
- till *Finlandssvenska föreningen i Göteborg* för finlandssvenskt litteraturseminarium 2011, kr. 8.000:-,
- till *Göteborgsföreningen Finska Krigsbarn (GFK)* för riksmöte och seminarium 2011, kr. 5.000:- till resor,
- till *Nordiskt nätverk för skogsfinsk forskning* för fältseminarium 2011, kr. 20.000:-,
- till *Nordens Institut på Åland (NIPÅ)* för nordiskt seminarium 2011 "Mångfald – kulturell dialog", kr. 10.000:-,
- till *Nordiskt Sommaruniversitet (NSU)* för kulturprogram vid nordisk konferens 2011, kr. 10.000:-,
- till *Sydkustens landskapsförbund, Helsingfors* för workshop och nätverksseminarium i anslutning till NM i Storyslam 2011, kr. 10.000:-,
- till *Barn- och ungdomsvetenskapliga inst., Stockholms univ.* för seminariet "MultiNord III", kr. 10.000:- till dansk och norsk inledare,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för danskkurs för lärarstudenter, kr. 5.000:-,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för norskkurs för lärarstudenter, kr. 8.000:-,
- till *Karen Guldbæk-Ahvo, Sprogcenteret ved Helsingfors univ.* för studieresa till Danmark för finländska och litauiska danskstuderande, kr. 15.000:-,
- till *Nordisk Netværk for Editionsfilologer* för konferens 2011, kr. 15.000:-,
- till *Nordiska föreningen för lexikografi (NLF)* för symposiet "Onomasiologiska ordböcker i Norden", kr. 10.000:-,
- till *Det internasjonale Edvard Grieg Selskab (IGS)* för konferensen "Edvard Grieg and Denmark", kr. 10.000:- till unga nordiska forskares deltagande,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för nordiskt seminarium 2011 om jämställdhet i konsten, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk forening for folkedansforskning (Nff)* för seminarium om "Folkedansens mange facetter", kr. 5.000:-,
- till *Nordisk Journalistklubb, Reykjavik* för nordisk journalistkonferens 2011, kr. 15.000:-,
- till *Professor Kjell Knutsson, Arkeologi, Uppsala univ.* för nordiskt arbetsmöte om Fennoskandiniavens pionjärbosättning, kr. 10.000:-,
- till *Miljöarkeologiska laboratoriet, Umeå univ.* för arkeobotaniskt möte i Vadstena 2011, kr. 5.000:- till exkursion,
- till *Arkeologiska inst., Linnéuniv., Växjö* för 11th Nordic TAG, kr. 10.000:- till busshyra,

- till *Nordiskt Nätverk för Trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik (NTAA)* för konferens i Linköping 2011, kr. 10.000:- till resor,
- till *Nordiska museet, Julita* för samnordiskt möte om historiska lantbruksväxter, kr. 15.000:-,
- till *Univ. i Tromsø* för 27:e nordiska historikermötet 2011, kr. 20.000:-,
- till *Föreningen Mälsåkers framtid* för seminarium om "Förintelsen och Nordens judar", kr. 15.000:-,
- till *Finlands Svenska Ungdomsförbund (FSU), Helsingfors* för nordisk ungdomsvecka på Åland 2011, kr. 10.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Väl (FDUV)* för seminarium och mäsas 2011, kr. 5.000:-,
- till *Nordisk Reumaråd (NRR), Oslo* för hälsoekonomisk konferens 2011, kr. 5.000:-,
- till *Nordisk förening för omvårdnadsforskning inom intensivvård (NOFI), Univ. i Tromsø* för skandinaviskt arbetsmöte i Borås 2011, kr. 10.000:-,
- till *Sällskapet för isländska amningsrådgivare, Reykjavik* för 4:e nordiska konferensen om amning, kr. 10.000:- till tryckkostnader,
- till *Föreningen Norden i Thorlákshöfn* för deltagande i vänortsmöte 2011, kr. 15.000:-,
- till *Stefanssons Arktiska Institut, Akureyri* för arbetsmöte 2011, kr. 20.000:-,
- till *Torsby Finnkulturcentrum* för gästbesök av fem finländska forskare, kr. 10.000:-,
- till *Carin Falkner och Ann Ludvigsson, HLK, Jönköping* för gästforskarbesök från Danmark och Norge, kr. 5.000:-,
- till *9:e klass, Gudenåskolen, Danmark* för resa till Island, kr. 10.000:- till utflykter på Island,
- till *Inst. för nordiska språk, Stockholms univ.* för inbjudan av dansk och norsk föreläsare, kr. 10.000:-,
- till *Arkeologiska inst., Linnéuniv., Växjö* för inbjudan av isländsk gästföreläsare, kr. 5.000:-,
- till *Professor Sven H. Rossel, Abteilung Skandinavistik, Universität Wien* för inbjudan av tre nordiska föreläsare, kr. 10.000:- till resor,
- till *Árni Magnússon institútet, Reykjavik* för fyra isländska lexikografers resa till konferens i Lund, kr. 10.000:-,
- till *Professor Thomas Hylland Eriksen, Sosialantropologisk inst., Univ. i Oslo* för gästforskarbesök från Färöarna, kr. 5.000:-,
- till *Barnboksförfattarna Agnieszka Nowak och Vala Þórsdóttir, Reykjavik* för ytterligare ett skrivuppehåll på Östersjöns författar- och översättarcentrum i Visby, kr. 5.000:-,
- till *Textilmuseet i Borås* för inbjudan av norsk konsthantverkare, kr. 4.000:-,
- till *Handværks- og Industripuljen, Danmarks Mediemuseum, Odense* för studie-resa till Stockholm och Bergslagen 2011, kr. 15.000:- till busshyra,
- till *Centrum för Norden-Studier (CENS), Helsingfors univ.* för inbjudan av norsk och svensk forskare, kr. 7.000:-,
- till *Svenska Stiftelsen Ung Nordisk Musik* för deltagande UNM-festivalen i Köpenhamn 2011, kr. 10.000:-,
- till *Svenskt visarkiv, Stockholm* för finländskt gästforskarbesök, kr. 10.000:-,

- till *Västergötlands Spelmansförbund (VSF)* för inbjudan av föreläsare från Norge, kr. 2.000:-,
- till *Professor Sidsel Karlsen, Høgskolen i Hedmark* för norskt-finländskt bokprojekt, kr. 10.000:-,
- till *Seksjon for læring og lærerutdanning, Univ. for miljø- og biovitenskap, Ås* för besök av två svenska lärare, kr. 8.000:-,
- till *Hafnarborg – Centrum för kultur och konst, Hafnarfjörður* för inbjudan av gästföreläsare från Göteborg, kr. 4.000:-,
- till *Isländska konstakademien, Reykjavik* för gästbesök av svensk forskare, kr. 4.000:-,
- till *Historiska inst., Uleåborgs univ.* för inbjudan av svensk gästföreläsare, kr. 3.000:-,
- till *NordGen, Alnarp* för deltagande i möte i Finland, kr. 5.000:-,
- till *Det teologiske fakultet, Univ. i Oslo* för danskt och svenskt gästforskarbesök, kr. 8.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Väl r.f. (FDUV), Helsingfors* för inbjudan av svenska föreläsare, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Frit Norden, Danmark* för tryckning av temanummer av tidskriften "Frit Norden", kr. 5.000:-,
- till *Forskningsprofessor Margrét Eggertsdóttir, Árni Magnússon instituttet, Reykjavik* för utgivning på engelska av doktorsavhandling om isländske diktaren Hallgrímur Pétursson, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Carolina Brown Ahlund, Konstvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av avhandling om 1700-talets svenska porträttkonst, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Maria Wahlström, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen "Dagboksromanen – ett krisdokument", kr. 10.000:-,
- till *Professor Torsten Pettersson, Litteraturvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av antologi om finskspråkig poesi 1860-1960, kr. 20.000:-,
- till *Fil. dr Jesper Olsson, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för språkgranskning av volym III i fyrbandsverket "A Cultural History of the Nordic Avant-Garde", kr. 15.000:-,
- till *Professor Egil Törnqvist, Amsterdam* för tryckning av boken "Drama som text och föreställning. Strindbergs Fröken Julie och Bergmans", kr. 10.000:-,
- till *Alf Henriksson-sällskapet, Stockholm* för utgivning av boken "Sångbart. Alf Henriksson och musiken", kr. 10.000:-,
- till *PhD Kristina Sjögren, London* för tryckning av avhandlingen "Transgressive Femininity: Gender in the Scandinavian Modern Breakthrough", kr. 10.000:-,
- till *Lektor Bodil Marie Stavning, Aarhus univ.* för utgivning av antologin "Transforming the North. Contemporary Art in the Age of Globalization", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Leila Mattfolk, Nordiska språk, Helsingfors univ.* för tryckning av avhandlingsdelen "Finlandssvenskar om importlåneord", kr. 20.000:-,
- till *Svenska Akademiens ordboksredaktion, Lund* för tryckning av konferensrapport, kr. 10.000:-,
- till *Universitetslektor Kerstin von Brömssen, Göteborgs univ.* för översättning av artiklar i antologin "Barnom och migration i en nordisk kontext", kr. 10.000:-,
- till *Samisk forlag, Karasjok* för projektet "Samisk skolehistorie", kr. 30.000:-,

- till *Professor em. Thomas Hall, Hägersten* för tryckning av bok med texter av journalisten Åke Hall med tonvikt på hans norska kontakter, kr. 15.000:-,
- till *Docent Mia Lövheim, Teologiska fakulteten, Uppsala univ.* för utgivning av antologin "Mediatization and Religion: Nordic Perspectives", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Anita Malmius, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen "Textiles in the funeral ritual in early medieval Sweden", kr. 15.000:-,
- till *Museumsinspektör Georg Nyegaard, Grønlands Nationalmuseum, Nuuk* för översättning till engelska från danska av artikeltext om arkeologiska djurbensfynd från norrön tid på Grönland, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Ylva Sjöstrand, Arkeologi, Södertörns högskola* för tryckning av avhandlingen "Med älgen i huvudrollen", kr. 15.000:-,
- till *Petri Hoppu, Vesilahti* för utgivning av boken "Dance and the Formation of Norden", kr. 15.000:-,
- till *Lektor Esbjörn Nyström, Skandinavistik, Tartu univ.* för tryckning av konferensvolym om skandinaviskspråkig litteratur och film, kr. 15.000:-,
- till *Fotografen Frøydi Laszlo, Göteborg* för konstnärliga fotografiboken "Handplockat", kr. 10.000:-,
- till *Professor Sylvi Penne, Norskdidaktik, Høgskolen i Oslo* för publicering av bok om de nordiska modersmålsämnena, kr. 15.000:-,
- till *Professor Marek Jasinski, NTNU, Trondheim* för utgivning av publikation från 10:e Nordic TAG 2009, kr. 10.000:-,
- till *Førsteamanuensis Sten-Olof Ullström, Inst. for lingvistiske og nordiske studier, Univ. i Oslo* för studieresor till Stockholm 2011, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Agneta Ney, Avdelningen för humaniora, Högskolan i Gävle* för arkivresor till Åbo 2012, kr. 7.000:-,
- till *Doktoranden Kerstin Weimer, Samhällsvetenskap, Avdelningen för psykologi, Mittuniv. i Östersund* för enkätundersökning om miljö, moral och livsstil i Norge och Sverige, kr. 10.000:- till enkäten,
- till *Lektor Cecilia Lagerström, Högskolan för scen och musik, Göteborgs univ.* för inbjudan av två danska dansare till konstnärligt forskningsprojekt 2011, kr. 10.000:-,
- till *Professor em. Stig Welinder, Inst. för humaniora, Mittuniv. i Härnösand* för studie om byggtidningar i de svenska finnmarkerna, kr. 6.000:-,
- till *Doktoranden Åsa Viridi Kroik, Inst. för religionshistoria, Uppsala univ.* för arkiv- och föreläsningsresa till Norge 2011, kr. 7.000:- till resor,
- till *Fil. dr Victor van Daal, National Centre for Reading Education, Univ. of Stavanger* för datainsamling till språkstudie i Danmark, Norge och Sverige, kr. 10.000:- till datainsamling,
- till *Doktoranden Martin Dackling, Inst. för historiska studier, Göteborgs univ.* för fältstudieresa till Danmark och Norge, kr. 5.000:- till resor,
- till *Bebyggelseantikvarie Ewa Juneborg, Borgholm* för arkivresor inom Norden 2011, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för prenumerationer på nordiska dagstidningar, kr. 15.000:-,
- till *Biblioteket, Nordens hus i Reykjavik* för prenumerationer på nordiska dagstidningar 2011, kr. 20.000:-,

- till *Nordiska informationskontoret i Akureyri* för inköp av nordisk film och inbjudan av nordiska föreläsare till språkseminarium 2011, kr. 10.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfva* för ytterligare inköp av litteratur, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Finlands folkting, Helsingfors* för prenumeration på svenska dagstidningar, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb i Sverige* för fritidsprogram sommaren 2011, kr. 25.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Malmö* för en nordisk jobbportal T.O.R. 2011, kr. 20.000:-,
- till *Nordjobb i Island* för språkkurs och helgutflykter för nordjobbare sommaren 2011, kr. 20.000:-,
- till *Nordjobb i Norge* för kurser i norska och nordiska språk och populärkultur sommaren 2011, kr. 5.000:-,
- till *Keramikstud. Cecilia Forsberg, Nordmaling* för studieresa till Köpenhamn 2011, kr. 5.000:- till resa,
- till *Bildkonstnären Tanja Aumanen och konstsmeden Peter Hedman, Jakobstad* för utställning i Århus 2011, kr. 8.000:-,
- till *Bergtatt fortelling, Tvedestrand* för inbjudan av svensk berättare 2011, kr. 5.000:-,
- till *Isländska Fyrföreningen och Nordiska informationskontoret i Akureyri* för seminarier och konferens under kustkulturfestival i Húsavik 2011, kr. 15.000:- till föreläsare från Färöarna, Grönland och Åland,
- till *Dalslands litteraturförening* för Bokdagar i Dalsland med Nordiska Novelldagen 2011, kr. 8.000:-,
- till *Flickkören Graduale Futuri, Island* för deltagande i körfestivalen Norbusang i Horsens 2011, kr. 10.000:-,
- till *Sequences Art Festival, Reykjavik* för medverkan av nordiska konstnärer 2011, kr. 10.000:-,
- till *Spiritus Mundi, Malmö* för nordiskt samverkansprojekt i Köpenhamn, Malmö och Drammen 2011, kr. 15.000:-,
- till *Konstnären Ditte Johansson, Göteborg* för utställning i Gjøvik 2011, kr. 3.000:-,
- till *Århus Kunstbygning* för utställningen "Ønskegården" 2011, kr. 10.000:-,
- till *Jämtlands läns konstförening, Östersund* för retrospektiv utställning med norske konstnären Kjartan Slettemark, kr. 8.000:- till frakter,
- till *Konstnären Camilla Wu, Svenshögen* för deltagande i nordisk kurs i bilddidaktik i Orivesi 2011, kr. 3.000:-,
- till *Akademiska damkören Lyran, Helsingfors* för deltagande i Nordiska studentsångarstämman i Linköping 2011, kr. 10.000:-,
- till *Stiftelsen Martin Wegelius-institutet, Helsingfors* för musikkurs i Karis 2011, kr. 10.000:-,
- till *Claudius-koret, Frederiksberg* för uppförande av Bellmans sånger 2011, kr. 5.000:- till noter,
- till *Föreningen Danseværket, Århus* för nordisk-baltiska nätverksmötet KeøjaAarhus 2011, kr. 10.000:-,
- till *Konstnären Siri Tolander, Åkersberga* för konstutställning i Jyväskylä 2011, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Tónskáldafélag Íslands, Reykjavik* för festivalen Nordic Music Days 2011, kr. 10.000:-,

- till *Reykjavik International Film Festival* för inbjudan av nordiska gäster till festivalen 2011, kr. 10.000:-,
- till *Konstnärgruppen Klink, Oslo* för utställning i Helsingfors 2012, kr. 10.000:- samt
- till *Artisten Linda Granlund, Finland och språkläraren Anne Kolbjørnsdóttir Skaare, Norge* för en föreställning om språk och självuttryck 2011, kr. 10.000:-.

I december 2011 utdelades följande anslag:

- till *Ideella föreningen Connecting Sweden arts and crafts, Lund* för ett nordiskt seminarieprogram, kr. 10.000:-,
- till *Malmö museer* för internationella konferensen Castella Maris Baltici XI, kr. 10.000:- till busshyra,
- till *Föreningen Nordens Ungdomsförbund (FNUF), Sverige* för konferens 2011 om en nordisk förbundsstat, kr. 15.000:-,
- till *Föreningen Norden i Norrbotten* för svenskt och finländskt deltagande i 2012 års Nordkalottkonferens i Harstad, kr. 20.000:- till busshyror,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för nordiskt skrivarläger för ungdomar 2012 på Biskops-Arnö, kr. 20.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för nordiskt debutantseminarium 2011, kr. 15.000:-,
- till *Finnmark fylkesbibliotek, Vadsø* för två nordiska programledares resor, kr. 15.000:-,
- till *Cand. mag. Hilde Lange, Statsarkivet, Tromsø* för nordisk workshop 2012 om nya utmaningar inom arkivförmedlingen, kr. 6.000:-,
- till *ARLIS Norden, Finland* för årsmöte och konferens 2012 i Helsingfors, kr. 10.000:-,
- till *Historielärarnas förening, Sverige* för nordiskt historieläramöte 2012, kr. 15.000:- till exkursioner,
- till *Minerva, fackbokförfattarsektionen, Sveriges Författarförbund* för nordisk fackförfattarkonferens 2011, kr. 15.000:- till färöiska, grönländska och romska deltagares resor,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för nordiskt seminarium om skandinavisk syntaxforskning, kr. 15.000:-,
- till *Snorrastofa, Reykholt* för seminarier inom ramen för forskningsprojektet "Pre-Christian Religions of the North", kr. 10.000:-,
- till *Professor Jørgen Straarup, Umeå univ.* för 21:a Nordiska konferensen för religionssociologer, kr. 10.000:-,
- till *Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Univ. i Tromsø* för seminariet "Gender and mobility", kr. 10.000:- till färöiska och isländska föredragshållares resor,
- till *Professor Rune Ottosen, Høgskolen i Oslo* för nordiskt seminarium 2012 i Odense om avvecklingen av partipressen, kr. 15.000:-,
- till *PhD Steven Hartman, KTH, Stockholm* för nordiskt forskningsseminarium 2011 "The Environmental Humanities", kr. 10.000:- till resor,
- till *Inter Nordic Guide Club* för gränsöverskridande seminarium i Tornedalen 2012, kr.15.000:-,

- till *SLU, Landskapsarkitektur, Alnarp* för nordiskt symposium i Uppsala 2012 om teorier och tanketraditioner inom landskapsarkitektur, kr. 15.000:- till nordiska föreläsares resor,
- till *Center for Dukketeaterkunst, Reykjavik* för konferens i anslutning till nordisk dockteaterfestival i Borgarnes 2012, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for lingvistiske og nordiske studier, Univ. i Oslo* för 15:e Europeiska konferensen i lexikografi (Euralex), kr. 5.000:- till dansk föreläsares resor,
- till *Arbetarnas Bildningsförbund (ABF), Stockholm* för inbjudan av två finlands-svenska författare 2011, kr. 5.000:-,
- till *Nordväxt Intressenter, Stockholm* för svenska ungdomars deltagande i robotprogrammeringstävlingar i Gjøvik 2011, kr. 10.000:-,
- till *Ylva Benderix, Inst. för psykologi, pedagogik och idrottsvetenskap, Växjö univ.* för nordiskt seminarium om missbruk och beroendeproblem i Köpenhamn 2011, kr. 8.000:-,
- till *Doktoranden Anders Olof Larsson, Informatik och media, Uppsala univ.* för svenskt-norskt forskarutbyte, kr. 4.000:-,
- till *Sancta Birgitta Klostermuseum, Vadstena* för danska forskares medverkan i seminarium 2011 om pilgrimer och korsfarare, kr. 6.000:-,
- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för norsk språkkurs på Voksenåsen för svenska lärarstudenter, kr. 10.000:-,
- till *Stationens barn r.f., Helsingfors* för studieresa till Bergen 2012, kr. 5.000:- till resor,
- till *Föreningen Nordens Ungdomsförbund i Sverige* för deltagande i nordisk konferens i Oslo 2011 om terrordåden i Norge den 22 juli, kr. 25.000:-,
- till *Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna* för studieresa till Tromsø museum 2012, kr. 8.000:- till bilhyra
- till *Yrkeshögskolan Novia, Nykarleby* för fotoelevs studieresa till Stockholm 2011, kr. 18.000:-,
- till *PhD Karin Aspengren, Syddansk univ., Odense* för tryckning av avhandling om August Strindberg, kr. 10.000:-,
- till *Professor em. Dag Nordmark, Karlstad* för utgivning av nordisk antologi om den regionala litteraturens traditioner, tekniker och funktioner, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Anna Jöngården, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av avhandling om nostalgi och geografi i skandinavisk litteratur kring sekelskiftet 1900, kr. 20.000:-,
- till *Professor em. Arne Melberg, ILOS, Oslo univ.* för dansk utgåva av boken "Essäer/Om essäer", kr. 15.000:-,
- till *Föreningen Granskaren r.f., Åbo* för tryggande av utgivningen av Finsk Tidskrift, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Maria Margareta Österholm, Centrum för genusvetenskap, Uppsala univ.* för tryckning av avhandlingen "Skeva flickor i svenskspråkig skönlitteratur 1980-2005", kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Fredrik Skott, Inst. för språk och folkminnen, Göteborg* för tryckning av bok om påskkärringar, kr. 10.000:-,
- till *Professor Jes Wienberg, Arkeologi, Lunds univ.* för utgivning av boken "Locus Celebris. Dalby kyrka, kloster och gård", kr. 10.000:-,
- till *Museumsinspektør Lisbeth Imer, Nationalmuseet, København* för tryckning av avhandling om järnålderns runinskriptioner i Norden, kr. 15.000:-,

- till *Doktoranden Martin Ringmar, Nordiska språk, Lunds univ.* för tryckning av avhandling om det nordiska översättningssystemet 1934-2008 beträffande "Salka Valka", kr. 20.000:-,
- till *Docent Anders Lundgren, Idé- och lärdoms historia, Uppsala univ.* för tryckning av boken "Industrial Heritage around the Baltic Sea", kr. 10.000:-,
- till *Ulla Hestner och Nina Tjädermark, Huskvarna* för tryckning av bok om gymnastikledaren Caj Delden från Huskvarna, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Richard Bark, Lund* för tryckning av bok om skådespelaren Lars Hansson, kr. 10.000:-,
- till *Skandinaviska Föreningens Konsthäus i Rom* för tryckning av katalogen "Stella Polare", kr. 15.000:-,
- till *Centrum för biologisk mångfald, Uppsala univ.* för utgivning av skrift om Lainiovuoma-samernas gamla renflyttvägar till Norge, kr. 15.000:-,
- till *Forlagið Fróðskapur, Tórshavn* för utgivning av antologin "Among the Islanders of the North", kr. 10.000:-,
- till *Arktiska museet Nanuk r.f., Jakobstad* för utgivning av barnbok med arktiska motiv, kr. 10.000:-,
- till *Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för utgivning av temanummer av tidskriften "Språk och stil", kr. 10.000:-,
- till *PhD Michael Märcher, Nationalmuseet, København* för tryckning av avhandlingen "De kongelige mønsteder i Altona og København 1813-1873", kr. 10.000:-,
- till *Docent Otfried Czaika, Kungl. Biblioteket, Stockholm* för tryckning av monografien "Sveno Jacobis bibliotek", kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Andreas Vilhelmsson, Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg* för jämförande studie av psykiatrins utveckling i de nordiska länderna, kr. 5.000:- till litteraturinköp,
- till *International Ceramic Sculpture in Sweden, Göteborg* för nordiska keramikers medverkan i workshop 2012, kr. 8.000:- till resor och material,
- till *Föreningen för nyskriven dramatik, Stockholm* för svensk-finländska projektet "Dream Business", kr. 8.000:- till resor,
- till *Destination Djursland m.fl., Danmark* för projektet herrgårdskultur i Norden 2012 – Musik och ord, kr. 10.000:-,
- till *Fotografen och konstnären Nina Sikkonen, Göteborg* för en konstresa till Island 2012, kr. 5.000:-,
- till *H. C Andersen Paraden m.fl., Odense* för en nordisk eventyrfestival 2012, kr. 10.000:- till broschyr,
- till *Nordens Hus, Tórshavn* för färöisk konstutställning i Vejle 2012, kr. 10.000:- till resor,
- till *Musikstud. Krista Pyykönen, Kungl. Musikhögskolan, Stockholm* för gästbesök 2011 på Iceland Academy of the Arts, kr. 5.000:-,
- till *Konstnären Anna Lundh, Stockholm* för en studieresa till Köpenhamn 2012, kr. 3.000:- till resor,
- till *Mariehamns Stadsbibliotek, Åland* för nordisk medverkan vid Mariehamns litteraturdagar 2012, kr. 10.000:-,
- till *MDT (fd Moderna Dansteatern), Stockholm* för nordiska dansproduktioner 2011-12, kr. 15.000:- till resor,

- till *Författarcentrum Väst, Göteborg* för medverkan av nordiska författare på Forum för poesi och prosa 2012, kr. 10.000:- till isländska författares resor,
- till *Konsthantverkskooperativet blås & knåda, Stockholm* för dansk keramikutställning 2011, kr. 5.000:-,
- till *Dramalabbet, Stockholm* för nordiska teaterprojektet "FEAR" 2011-12, kr. 15.000:- till resor
- till *Bokbyen ved Skagerrak, Tvedestrand* för nordiska författararrangemang 2012, kr. 5.000:-,
- till *Kulturföreningen Katrina, Mariehamn* för nordiskt festivalsamarbete 2012, kr. 10.000:- till resor för kompositionsverkstäder,
- till *Musikteaterföreningen Polar Illusions, Helsingfors* för uppförande av finsk-svenska Aladdin-musikalen 2011-2012, kr. 10.000:- samt
- till *Stiftelsen för Martin Wegelius-institutet, Helsingfors* för svenska lärares medverkan i folkmusikledarutbildningen 2012, kr. 10.000:-.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

utlyser anslag till ansökan under 2012

Letterstedtska föreningens uppgift är att befordra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2012 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten. Det belopp som står till förfogande för gemensam utdelning uppgår till 2.200.000:- SEK.

*Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas **före** den 15 februari och **före** den 15 september 2012. Poststämpelns datum gäller.*

Besked om utdelade anslag ges skriftligen i slutet av maj resp. i slutet av november 2012.

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.
- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land. Ansökan insändes av den mottagande institutionen. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.
- Tryckning, översättning eller språkgranskning av publikationer av gemensamt nordiskt intresse. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges engångsanslag. Doktorander skall bifoga handledarintyg.
- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.
- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas enligt föreningens praxis **ej** till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehålle inom det egna landet,
- festskrifter eller seminarier av avtackningskaraktär,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till renodlade medicinska ändamål.

II. Under 2012 står sammanlagt 350.000 SEK till förfogande för främjandet av *nordiskt konstnärligt utbyte*. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas *före* den 15 februari resp. *före* den 15 september 2012 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 22333, SE - 104 22 Stockholm. Poststämpelns datum gäller. Ansökningsbeloppet är högst 50.000 SEK.

III. Enskild person eller enskilda personer kan också ansöka om anslag för studieresor till annat nordiskt land. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. Ansökan sändes, i undertecknat skick, *in före* den 15 februari 2012 (poststämpelns datum gäller) till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Skodsborgsparken 14, DK - 2942 Skodsborg

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Guy Lindström, Grankullavägen 13 B 26, FIN-02700 Grankulla
Anm. Den finländska avdelningen tar även emot ansökningar den 15 september 2012.

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS - 102 Reykjavík
Anm. Den isländska avdelningen tar även emot ansökningar den 15 september 2012.

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Kolbjørn Skaare, Professor Dahls gate 42, NO - 0260 Oslo
Anm. Den norska avdelningen tar även emot ansökningar den 15 september 2012.

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 22333, SE-104 22 Stockholm
Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar den 15 september 2012.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* (4/2010 och 4/2011). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org

BOKESSÄ

KRITIKERN OLOF LAGERCRANTZ

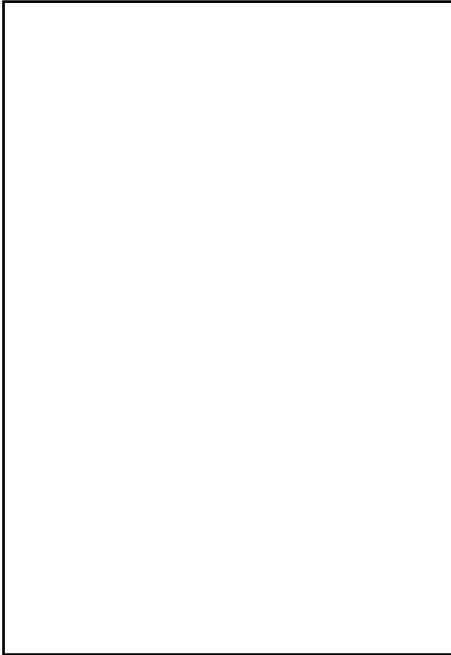
Olof Lagercrantz antecknar följande i sin dagbok den 7 oktober 1960:

Min gårdag var så här: på morgonen läste jag en roman av Lars Gustafsson. Signe Sparre kom på visit. Jag satte mig och skrev om ett franskt frihetsmanifest. Det blev en ledare. Medan jag skrev kom Gunnar Ekelöf genom rummet. Han ställde sin bil utanför och tog taxi ner i stan. Tora Dahl ringde och var glad över min recension av hennes roman som stod inne denna dag. Ingrid Bergom-Larsson ringde och bjöd oss på middag. Jag for i taxi till tidningen. Sammanträde. Sedan promenad till Riche och lunch med Erik Lindegren i teatergrillen. Ett livligt, trevligt samtal. Inte Eriks vanliga muttrande för sig själv utan ett utbyte. En dyr fin lunch. Sedan tillbaka till tidningen. Arbete där en stund. Ledaren korrekturlästes. Martina hämtade mig. Tora Dahl kom in och åt middag med oss. Gunnar kom och satt nöjd bakom oss medan vi åt. Tora som ett barn så oskyldig och älsklig. Klockan halv åtta åkte jag till Diakonanstalten på Stora Sköndal och höll föredrag om Harry Martinson. Man lyssnade intensivt och jag talade med kraft och så att svetten stod mig i pannan.

Lagercrantz, som 1960 är nybliven kultur- och chefredaktör för *Dagens Nyheter*, var, som citatet visar, en utomordentligt aktiv person. På en och samma dag hinner han med ett otal möten, han skriver en ledare till sin tidning, han håller föredrag, han läser en nyutkommen roman, vilket betyder kontakt med den unga litteraturen. Han odlar sina vänskaper med Sveriges tyngsta lyriker: Martinson, Lindegren, Ekelöf. Han träffar Lindegren på restaurang, Ekelöf hemma, och därhemma träffar han också en rad kvinnliga författare och kulturpersoner. Hans dag pendlar mellan hemmet och tidningen med utflykter till restaurangen och föredragslokalen. Han lever i högsta grad i Nuet, vilket han också konstaterar när han lägger en kommentar till sin dagsbeskrivning:

Hela dagen en känsla av det stora i att få leva, att få verka, att få vara i livet, att brukas till något. Ingenting för evigheten, men en rörelse framåt, en känsla av att vara en bland andra, att ha blod i ådrorna, att inte plågas av självförakt. Hemmet hela tiden närvarande.

Citatet kommer från det urval ur Lagercrantz' dagbok, som han förde kontinuerligt och som getts ut av *Richard Lagercrantz* och *Stina Otterberg* under titeln *Vid sidan av. Möten med författare från fyrtiotal till sjuttioital*. Otterberg har ungefär samtidigt publicerat sin avhandling *Klädd i sitt språk. Kritikern Olof Lagercrantz*. Hon förtecknar där närmare 400 artiklar – ledare, recensioner, notiser, artiklar, essäer – som Lagercrantz skrev under sin tid på *Dagens Nyheter* (1951-1975). Det är förstås i kraft av alla dessa artiklar liksom av hans sociala kompetens – hans förmåga till vänskap – som Lagercrantz inte bara levde i Nuet utan också blev en central gestalt i det offentliga samtalet, särskilt

under 1960-talet då han således inte bara var kulturredaktör utan också chefredaktör på Sveriges största morgontidning. Det var en unik kombination, som bidrar till att Lagercrantz' 1960-tal idag framstår som en mytisk tid i den svenska kulturjournalistiken, eller rentav som det offentliga samtallets kortvariga guldålder.

För min egen del kan jag häpna över Lagercrantz' kolossala aktivitet i Nu et men lika mycket över att han faktiskt inte bara skrev artiklar för detta Nu utan också böcker för "evigheten": under samma period som de 400 artiklarna hann han också med en avhandling, en publicerad "dagbok", flera artikelsamlingar, en

diktsamling, monografier om några av de största författarskapen: Dante, Stig Dagerman, Nelly Sachs och Joyce. Den gemensamma nämnaren för allt han skrev var en brinnande kärlek till litteraturen och en aldrig sviktande tro på litteraturens kraft: dess förmåga att visa oss på möjligheternas rike och samtidigt visa oss rätt i verklighetens värld. Också denna övertygelse bidrar förstås till att hans kritik och författarskap idag kan uppfattas som en sista installation av den romantiska tron på diktaren och diktens förmåga att skapa och omskapa verkligheten. Det märkliga med detta är förstås inte att Lagercrantz hade romantiska böjelser utan att han faktiskt också förverkligade sitt program: under hans regim fick faktiskt litteraturen en betydande plats i offentligheten och gränsen mellan politik och kulturjournalistik verkade vara på väg att upphävas: litteraturen invaderade ledarsidan och politiken fick plats i kulturen. Då, på 1960-talet, skedde en sådan expansion på villkor som man frestas att kalla idealistiska. Idag är förstås villkoren alldeles annorlunda och i den mån den politiska sfären närmar sig den kulturella så sker det på ekonomins villkor: nu förutsätts "alla" – författare, vetenskapare, politiker – bli "entreprenörer" för att på effektivaste sätt "sälja in" sin "vara", i författarnas fall: sälja sig själva.

Lagercrantz var både stridbar och omstridd, vilket inte förvånar med tanke på att han faktiskt rörde om i det offentliga rummet. Redan avhandlingen om Agnes von Krusenstjerna från 1951 var problematisk: den var personlig och anekdotisk på ett sätt som inte så lätt kunde förlikas med den rådande lit-

teraturvetenskapen medan den idag framstår (för mig) som en av få läsbara svenska litteraturavhandlingar från perioden. På den tiden satte man betyg på avhandlingar och Lagercrantz anförtrodde mig en gång att han tillerkändes docentbetyg mot att han lovade att aldrig söka akademiskt jobb. Anekdoten illustrerar inte bara att man hade svårt att hantera avhandlingen utan framför allt att affärerna sköttes diskret och förutsatte vänskapliga snarare än formella förhållanden.

Av mitt inledande citat förstår man att Lagercrantz odlade många vänskaper och ett ännu starkare intryck av detta får man förstås av hela dagboken, sådan den nu publicerats. Hans bok om Gunnar Ekelöf från 1994, *Jag bor i en annan värld, men du bor ju i samma*, är en underbar demonstration av outtröttlig vänskap. Boken bygger också till stor del just på dagböckerna, varifrån utgivarna nu har redigerat fram ett antal författarporträtt. Eftersom Ekelöf redan fått sin beskärda del förekommer han nu mest i kulisserna medan det utförligaste porträttet, och den vackraste vänskapsmanifestationen, ägnas Ekelöfs motpol i lyriken, Erik Lindegren.

”Vänskapskritik” brukar man kalla sådan kritik som korrumpas av alltför täta förbindelser mellan kritiker och författare. Lagercrantz drog sig inte för vänskapskritik, vilket man ser redan av mitt inledande citat, där Tora Dahl, som han just recenserat, kommer på middag. Det säger något om den litterära offentlighetens karaktär vid denna tid men framför allt något om Lagercrantz själv: han ville uppenbart vara vän med ett stort antal författare, eftersom det var genom dem som han kunde vårda sin kärlek till litteraturen. Baksidan av denna vänskapskultur demonstreras av de indignerade kommentarer till hans framfart i offentligheten som fortfarande dyker upp. Dessa visar förstås att han rörde om och satte spår men också att många kände sig som vänner med Olof – och många som svikna vänner. Han kunde nämligen vara skarp och kritisk mot vännerna, när han ansåg att de på ett eller annat sätt svek litteraturen; också detta får man rikliga exempel på i dagboken.

Den mest berömda och mest infekterade vänskapskritiken ägnade Lagercrantz sin mentor på *Dagens Nyheter*, Herbert Tingsten. När han 1964 kritiserar dennes memoarer innebär det också att han flyttar fram sina politiska positioner. *Dagens Nyheter* tycks nu verkligen vara på väg att bli en kulturkritisk dagstidning där litteraturen osökt blandar sig i politiken och samhällsanalysen. Det varar förstås inte så länge: att Lagercrantz vid samma tid tar fram sin Dante kanske är ett tecken på att kärleken till litteraturen inte så lätt låter sig förenas med verksamheten i Nuet. Han ville förvisso göra Dante till en ”samtida” men den hängivna uppmärksamhet som han kunde ägna ett historiskt författarskap överskrider ändå journalistiken.

Stina Otterbergs avhandling om kritikern Lagercrantz lyfter fram just hans kärlek till litteraturen och visar hur sammanvävd denna är med hans vänskaper

och hur den bestämmer hans kritik. Vänskapsperspektivet blir än tydligare i de samtidigt utgivna dagboksclippen i *Vid sidan av*. Avhandlingen kunde förvisso ha varit mer kritiskt distanserad och anlagt ett tydligare historiskt perspektiv på denna smått unika fas i den svenska litteraturkritikens historia. Nu är det en sympatisk, rentav kärleksfull avhandling, vilket onekligen passar föremålet. Hon motarbetar den demonisering av Lagercrantz som har förekommit och ännu förekommer, men hon redovisar troget alla stridigheter och bidrar därför inte heller till någon idyllisering. Hon påminner ändå om att Lagercrantz gav litteraturen och litteraturkritiken en offentlig plats som kanske var unik. Också efter Lagercrantz fanns en period då de större tidningarnas kulturavdelningar styrdes av litteraturvetenskapligt kvalificerade storheter (de flytande övergångarna mellan litteratur, kritik och politik var däremot speciella för epoken Lagercrantz). Idag har litteraterna i stort sett lämnat dagsjournalistiken med undantag för gästspel som krönikörer och frilansande recensenter. En doktorgrad i litteraturvetenskap betraktas inte längre som en kvalifikation för att anställas på en kulturredaktion – något som säger lika mycket om kultursidornas och journalistikens utveckling som om litteraturvetenskapens utveckling. På 1960-talet verkade det ännu finnas möjligheter till fruktbara kombinationer i den stridbara vänskapens tecken mellan litteratur, kritik och politik; Otterberg påminner oss om att Olof Lagercrantz, om någon, var den som öppnade dörren på glänt till möjligheternas rike.

Arne Melberg

Lagercrantz, Richard och Otterberg, Stina (red.). *Vid sidan av. Möten med författare från fyrtiotial till sjuttiotial*. Wahlström och Widstrand, Stockholm 2011.

Otterberg, Stina. *Klädd i sitt språk. Kritikern Olof Lagercrantz*. Ellerströms förlag, Lund 2010.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

TAKHØGD, ILLOJALITET OG INTERNASJONALISME:

HISTORIA TIL SOSIALISTISK VENSTREPARTI

Finn Gustavsen kalla partiet Sosialistisk Flokeparti etter å ha opplevd alle intrigane og line-skifta. Å finne ein plass til venstre for Arbeidarpartiet i den kalde krigens tid, og samstundes vera for sosialismen – det avfødte alle dei dilemma du kunne tenkja deg. Alle basketaka i SF/SV-soga vert satt i skarpt nærlyos i det drivande attersynet som *Frank Rossavik* har gjeve oss om den no temma politiske uokråka.

Dei fleste parti i moderne samfunn oppstår med røter i sosio-økonomiske og/eller sosio-kulturelle skiljeliner – klasse, religion, region, språk, alder, kjønn eller etnisitet. Det er oppgåva til den politiske sosiologien å studere når og eventuelt kvifor ei skiljeline framfor andre slår ut i separate partidaningar.

Ei skiljeline kan liggja meir eller mindre dormande i mange år (t.d. sentrum-periferiaksen i norsk politikk, heilt til EEC-kampen gav ho nytt liv på 70-talet). Eller spenningar i samfunnslivet kan artikulera eller utnyttast med vite av politiske intellektuelle og aktørar som vil bruka revnene i den sosiale veven som lyftestenger for nye parti. Ein grunntanke i alle partistudier er det politiske rommet – den plass som må hoggast laus i det politiske spekteret til nye partidanningar. Dette manøvreringsrommet varierer frå land til land. Her i Noreg var det temmeleg trongt til venstre for Arbeidarpartiet (DNA). Det er det fyrste Frank Rossavik syner oss i den nye boka si.

Men at eit parti kan skapast med basis i utanrikspolitiske skiljeliner, er nokså sjeldan. Sosialistisk Folkeparti var eit slikt parti. Rett nok blanda det tredje standpunktet seg i ein kritikk av dreinga innan Arbeidarpartiet bort frå det som nokså besvergande vart kalla sosialismen. Men det var fyrst og fremst motstanden mot stormaktblokkane og den norske innmeldinga i NATO – i tillegg til protesten mot atomvåpna og frykta for at DNA skulle gli i retning av atomvåpen på norsk jord – som ga SF den politiske energien frå starten i 1961. Å teikna opp korleis denne grunnvisjonen forma eit parti som strevde med å få ein basis i fagrørsla og møtte DNAs partisekretær Haakon Lie i nærkamp, er Frank Rossaviks føremål med denne boka. Undervegs får me i detalj bekrefte det inntrykket av ein fryktskapande partikultur i Arbeidarpartiet som Einar Gerhardsen slo så nådeløst ned på i sitt namngjetne oppgjer med Haakon Lie i 1967. Det er medrivande lesing. Ein treng ikkje krim-litteratur etter dette! Rossavik har gjeve oss ein kjeldenær studie av høg kvalitet.

Internasjonale orkankast

Boka hans er òg historia om korleis dei enorme skiftingane i internasjonal politikk velta inn over partiet og reiv og sleit i ankerfesta. 1956, 1968, 1989 i Europa og 1959 på Kuba, kulturrevolusjonen i 1966 i Kina. Desse orkankasta trefte fyrst og fremst kommunistane, men som vi har sett i vinterens ordskifte om SV-arane sine utflukter til sivilisasjonens fyrtårn som DDR, Romania og Nord-Korea, gjekk appellane frå desse samfunna djupt inn i SV-lekamen. Heile tida sto striden om haldninga til austblokk og indirekte til det representative folkestyret her heime. Rossavik har med glimt av sjølvverkjenning frå alle reisande unnateke den glade krigaren Stein Ørnhøi (t.d. Berge Furre, Berit Ås, Svein Skotheim). Jon Elster viser seg å ha hatt godt gangsyn i høve til austlanda, Steinar Stjernø fekk med ein protokolltilførsel om at desse reiseburde vedtakast sentralt og ikkje før haldninga til kommuniststatane vart avklara.

Kva er sosialisme?

Både ute og heime var SF/SV sliten mellom revolusjonsromantikk og genuin interesse for sosial rettferd. USA-skepsis politisk også økonomisk, men ikkje minst kulturelt (Sigurd Evensmo), var eit samanbindande lim i profilen. Men underleg i dag å lesa t.d. kor ureflekterte alle appellane om sosialismen var i førstninga. Her har ein å gjera med eit parti stint av akademikarar og så lite tenking om kva sosialismen skulle vera her heime. Det er noko djupt provinsielt over dette. Ikkje før Rune Slagstad og Steinar Hansson forma sin kommune-sosialisme på norsk vart det perspektiv over det idémessige grunnlaget i partiprofilen. Rossavik dreg interessante idéhistoriske liner frå stormaktsskepsis over kampen mot leniniseringa i SUF i 1969 (der dagens rektor ved Universitetet i Bergen var ei drivkraft!) til den grøne profilen som er dagens SV. Men Rossavik gjer ingen djuptgåande freistnad på å skjøna den fascinasjonskrafta som Lenin (og o heilage einfald! Stalin seinare) hadde på ungdommen mot slutten av 60-talet. Ei blanding av autoritetsopprør, massiv kunnskapsplause, romantikk og ynskjetenking. Kvifor var det heimlege demokratiet så jammerleg keisamt? Her kunne Rossavik ha gått djupare, statsvitar som han er.

Truande kommunistar

Å ha med truande kommunistar å gjera, var til tider tungt. I 1975 ser ein eit mønster: Desto færre dei vart, desto meir kravstore synest dei å bli i rådslagingane med SF. Valforbundet skulle bli redningsplanken for eit grunnstøyt parti, NKP, men utan at kommunistane ga noko grunnleggjande av sin identitet og sine organisasjonsmessige einingar. Ikkje noko vestleg kommunistparti har friviljug oppløyst seg sjølv – det som kom nærast var kan hende

det italienske. At Noreg ikkje skulle bli noko unntak, skulle vise seg då. Her har Rossavik levert ei inngående skildring av samlingskongressen som framtidige historikarar vil vera han takksam for. Men Reidar T. Larsen valde ikkje å enda sine dagar i den politiske ruinparken som NKP var. Det var då noko. Men på nytt: Det tok ikkje lang tid før alle dei gamle folk som var med på starten av SF og SV melde seg ut. Sigbjørn Hølmebakk stilte til sist opp på ei einskapsliste etter å ha meldt seg ut av partiet han var med på å sjøsetje. Kannestøyparar av den meir humoristiske sorten var mange av dei.

Ein lesar sit att med inntrykket: At SF-folka orka å ha med desse dinosaurane å gjera! At sentrale SF-folk verkeleg trudde at NKP skulle oppløysa seg sjølv, må skuldast den høge stemninga av historisk oppbrot på den tida.

Finn Gustavsen

Mest imponerende i denne historia er Finn Gustavsen. Eg høyrde han sjølv i Magasinparken på Kongsberg den lagnadstunge sumaren 1963 rundt Kings Bay. Høg og tunn, med falkenase, intens og velartikulert, møtte eg Gustavsen kan hende også med eit snev av fanatisme – det var mi fyrste erfaring med politikarar på nært hald. Eg vart imponert over energien og vilja til å overtyde.

Dette inntrykket byggjer seg også opp under lesinga av Rossavik. Finn Gustavsen var den mest Sovjet-kritiske i SF. Han hadde sett fattigdomen i aust-statane på nært hald, opplevd den politiske undertrykkinga, arrogansen og det lamande byråkratiet. Han let seg ikkje imponera og vert sitjande då representantar for verdsrørsla kom inn på kongressane han var offisielt utsendt til.

Den nasjonale arenaen

Det er mykje som kan seiast om norsk venstreside, men spegla seg kan dei. På få år har me fått biografiar om Haakon Lie (Lahlum), Torolf Elster (Hovdenakk), bok om Orientering (Kjos Fonn), om Klassekampen (Skjeseth), om AKP (Rognlien/Brandal), og no til sist om sosialdemokratiets æra på engelsk (Sejersted). Tidligare er det utgjeve bandsterke verk om DNA og LO og om NKP (Lorenz). I tillegg dei mange bøkene om særforbund og AUF (Halvorsen). Trygve Bulls intimportrett av Mot Dag og Erling Falk frå 1955 går inn i rekkja av litterære godbitar. Då har eg enno ikkje nemnt alle sjølv-biografiane. Frå Gerhardsen og Lie over Johan Vogt og Trond Hegna til Erik Solheim har dei fleste som har hatt eit ord med i laget villa sagt sitt andsynes historia. Har dei eit drag felles? Ja, dei er alle øredøyvande norske i opplegg og gjennomføring.

No skal ikkje ein meldar laste ein forfattar for at han ikkje har skrive den boka han sjølv ville ha. Men den breie og gjennomarbeidde studien til Frank Rossavik formeleg roper etter samanliknande nordiske perspektiv på venstre-sosialismen. Og også europeiske. Danske SF sprang ut av ei avskalling frå

DKP. Sverige fekk aldri noko SF. Der skjedde det eurokommunistisk utvikling innanfor det gamle SKP til dagens Vänsterparti. På sett og vist fekk Sverige sitt SF i 1917. Avskallinga til venstre då dreia seg om omtrent det same som i Norge i 1961: fredsarbeid, internasjonalsisme, radikaliserings av moderpartiet. Men forvandlinga i Sverige på 60-talet gjekk ikkje djupare enn at partileiaren av i dag, Lars Ohly, frapperende umusikalsk sto fram og kalle seg kommunist berre for nokre år sidan. Slikt er i Noreg berre reservert for blindgjengarar av typen romantiske ml-forfattarar og folk som driv litteraturhus.

Akademikarfordomane

Kva seier dette om den politiske kulturen i Skandinavia? Det er ikkje nok å seia at Sverige ikkje fekk noko SF fordi landet sto utanfor NATO. Her går det på djuptgåande skilnader ikkje minst i synet på intellektuelle i arbeidarrørsla. Frank Rossavik er inne på dette fleire gonger i boka si. Gløym ikkje at det var Sigurd Evensmo som klårare enn andre såg dette særdraget av akademikarfordomar i DNA (les t.d. radiokåseriet hans i NRK om anti-intellektualismen i DNA i essaysamlinga "Feider og finter"). Han møtte det sjølv intenst og orka det ikkje. No har óg Sindre Hovdenakk synt at også Torolf Elster fekk smake piskene. Neste gong Rossavik skriv om SF/SV må han kasta seg inn i dette feltet. Mon ikkje noko av dette har smitta over på partiet no. Var ikkje Øystein Djupedals 'kvileskjær' uttrykk for det same? Og det i eit parti som nettopp sprang ut av det sosiologen Stein Rokkan kalla den 'byradikale intelligentsiaen'.

Frank Rossavik har ytt eit bidrag til den politiske historia i Noreg. Han har intervjuar imponerande mange; ikkje så reint få er døde i dag. Han skriv balansert og ærleg. Heller ikkje SF/SV var noko teselskap. Partiet som i dag sit ved Kongens bord og fører krig i Afghanistan og i Libya har gått ein lang veg.

Bernt Hagtvet

Frank Rossavik. *SV – fra Kings Bay til Kongens bord*. Spartacus Forlag, Oslo 2011.

KVINNOR SOM RÖJT VÄG I EN KONSERVATIV OCH MANSDOMINERAD UD-VÄRLD

Först kom Catharina Möller. Sedan kom ingenting och ingenting. Närmare bestämt förflöt det mer än 300 år mellan Sveriges första kvinnliga diplomat, nämnda Möller som övertog uppgiften som svenskt sändebud i Moskva från sin hastigt avlidne make Johan Möller 1633, till dess att Barbro Sellden, som första kvinna antogs på diplomatlinjen på UD 1948 och Alva Myrdal 1956 blev den första kvinnliga ambassadören.

UD har varit och är fortfarande till stor del en manligt dominerad bastion. Ett exempel på det är boken "Svenska diplomatprofiler" som utkom 2001 där samtliga som porträtterades var män.

Även om mansdominansen varit och är stor så gav boken en väl snäv bild av den svenska diplomatkåren eftersom ett antal kvinnor gjort mycket betydande insatser inom den svenska utrikesförvaltningen sedan 1950-talet. Ute bland den breda allmänheten så är det dessutom kvinnor som gjort de färgstarkaste intrycken och till stor del personifierat Utrikesdepartementet. Alva Myrdal, Inga Thorsson, Karin Söder, Lena Hjelm-Wallén, Anna Lindh har haft ett större publikt genomslag än nästan alla sina manliga kollegor som sändebud och utrikesministrar.

I antologin *Från Myrdal till Lindh – Svenska diplomatprofiler*, har redaktörerna *Maj Inger Klingvall* och *Gabriele Winai Ström*, tagit på sig uppgiften att göra bilden av den svenska utrikesförvaltningens främsta personligheter mer komplett. Det sker genom att ett femtontal skribenter gett sig på uppgiften att porträttera lika många sändebud och utrikesministrar.

Eftersom boken är en antologi, författarna har skilda bakgrunder, alltifrån egna erfarenheter av UD till att vara forskare och journalister, så spretar de olika avsnitten åt skilda håll i sin uppbyggnad. En del skriver väldigt personligt, några håller sig mer till kalla fakta och i något fall är det närmast rent reportageskrivande. Skillnaderna i presentationen beror också på att författarna i några fall tecknar porträtt av avlidna personer medan andra fört egna samtal i närtid med dem som porträtteras. Men det är enbart ett konstaterande, ingen kritik av boken, tvärtom stimulerar det läsningen att författarna har lite olika stilistiska grepp i sina skildringar.

Alva Myrdal är givetvis den som sticker ut allra mest, inte bara genom att vara först som ambassadör utan också genom att ha varit konsultativt statsråd med ansvar för nedrustningsfrågor, gjort stora internationella insatser och ha belönats med Nobels fredspris.

Karin Söder har lika självklart en central plats i kvinnornas historia inom UD eftersom hon var den första kvinnliga utrikesministern i vårt land. Dessutom en politiker med en folklig framtoning som bidrog till att föra UD som institution närmare det svenska folket. Inte minst gjorde hon avtryck genom att se till att utrikespolitiken, trots att den borgerliga regeringen bröt ett långvarigt socialdemokratiskt maktinnehav, på det hela förblev ett relativt konfliktfritt område mellan regeringen och oppositionen. En gest som bidrog till det var när hon lät Inga Thorsson, S, fortsätta som nedrustningsambassadör.

I Anna Lindh har inte minst en ung generation fått en ikon, en person som personifierade det internationella engagemanget, och möjligen stod i tur för

att bli S-ledare och vårt lands första kvinnliga statsminister, när hon så tragiskt rycktes bort.

Det som fascinerar mig mest med boken är ändå beskrivningarna av hur de första kvinnorna tog sig fram i UD-karriären. I boken återges hur Irene Larsson, en av de första karriärdiplomaterna, av en tjänsteman som tog emot hennes papper när hon ville komma in på UD, bemöts med kommentaren "men skall verkligen fröken som har så fina betyg bli skrivdam på UD?".

Genombrottet för jämställdhetssträvandena kom sent inom utrikesförvaltningen. Det är nog knappast överord att hävda att UD har präglats av en konservativ kultur som hängde kvar längre där än i statsapparaten i övrigt. Talande är att det dröjde till 1997 innan en kvinna fick en av de av hävd tyngsta ambassadörsposterna, när Kerstin Asp-Johnsson, utsågs till ambassadör i Helsingfors. Och att det även då viskades om att hon fick sin post för att hon var kvinna efter att utrikesministern Lena Hjelm-Wallén tillsammans med Anita Gradin arbetat för att hon skulle utses. Möjligen finns något av glastaket kvar. Vid en hastig läsning på UD:s hemsida kan jag konstatera att även i dag är det tunnsått med kvinnor på de tunga ambassadörsstolarna. Kan det verkligen vara en slump?

Svårigheterna att förena traditionellt familjeliv med ansvar för barn med diplomatkarriären belyses i flera av bokens personporträtt. UD-karriären har varit formad för en man där kvinnan tagit ett mycket stort ansvar för mark-tjänsten. I boken citeras en UD-rapport från 1993 där Eva Dieden skriver att ett skäl till att det tog sådan tid för kvinnor att erövra chefspositioner var äktenskapsreglerna. Ända fram till början av 1970-talet var kvinnliga utlandsstationerade tjänstemän som ingick äktenskap tvungna att välja mellan att bli hemstationerade eller sluta sin tjänst inom utrikesförvaltningen.

Påfallande många kvinnor som skildras i boken har varit barnlösa, möjligen en anpassning till de manliga villkoren för yrket. En av diplomaterna, Karin Ehnбом-Palmquist berättar hur ambassadören i Bonn slog ifrån sig när hon meddelade att hon var havande men planerade att fortsätta arbeta. Ändå var han inte någon konservativ person. Hans bekymmer gällde hur tyskarna skulle reagera. "Det går inte, det går inte an!" Ändå skriver vi 1970-tal i detta fall. Facit blev också att tyskarna klarade det.

Sedan dess har vi genomgått en brytningstid. Jag minns själv hur jag i slutet av 1990-talet hämtade mina två flickor på fritids i Nyköping och ibland stötte ihop med en annan förälder som långpendlat hem från jobbet i Stockholm för att hämta sina bägge söner vilket hon turades om med sin make att göra. Hennes namn var Anna Lindh!

Boken "Från Myrdal till Lindh" kompletterar på ett välgörande sätt den ovannämnda skriften om manliga diplomater och de rätt många memoarer

svenska män i utrikesförvaltningens tjänst har skrivit genom åren. Den borde väl fylla en uppgift genom att sättas i handen på dem som i dag antas till UD:s diplomatprogram. Jämställdhet är inget som för alltid är givet utan något som för varje ny generation måste uppdateras.

Lars J. Eriksson

Maj Inger Klingvall och Gabriele Winai Ström (red.) *Från Myrdal till Lindh - Svenska diplomatprofiler*. Gidlunds förlag, Hedemora 2010.

DONNER OM MANNERHEIM

När högermannen Pehr Evind Svinhufvud 1931 valdes till Finlands tredje president blev en av hans första ämbetsåtgärder att fråga generalen och tidigare riksföreståndaren 1919, Gustaf Mannerheim, om denne var villig att överta posten som ordförande i Försvarsrådet, som ditintills letts av försvarsministern och vari de ledande militärerna ingått. Efter viss tvekan tackade Mannerheim ja – tanken var att i fall av krig skulle han överta befälet över Finlands väpnade styrkor. Svinhufvud skrev också ett brev till försvarsmaktens kommandör, dvs ÖB, att denne skulle rätta sig efter Mannerheims direktiv. Denne utnämndes 1933 till fältmarskalk.

År 1931 hade tolv år gått sedan Mannerheim lämnat riksföreståndarskapet och förlorat presidentvalet till K.J. Ståhlberg. Märkligt nog varade "exilen" lika länge som för en annan europeisk militär och statsman, nämligen Charles de Gaulle, som sedan han 1946 avgick som konseljpresident, fick vänta till 1958 innan han kom åter i centrum. Både Mannerheim och de Gaulle svävade under "exilåren" över respektive lands politiska scen som en både lockande och hotande skugga. Båda hade nog en aningen ambivalent inställning till demokratin. De Gaulle startade efter sin sorti ett slags antiparti, RPF (Rassemblement du Peuple Français), som kring 1950 var ganska framgångsrikt, medan Mannerheim i alla fall runt 1930 hade kontakter med Finlands populistiska och antiparlamentariska Lapporörelse. Men båda slutade sina dagar som nästan oomstridda nationella monument.

Nu har *Jörn Donner* nyligen såväl avslutat en fem avsnitt lång dokumentär om Mannerheim som i bokform nedtecknat sin personliga relation till den gestalt som förblir Finlands mest beundrade. Det har blivit en, som vanligt i Donners fall, välskriven volym, där han på 150 sidor säger mera om Marskalken än många andra på betydligt större utrymme.

Donners familj har en rätt nära relation till Mannerheim. Farfadern var med och finansierade den berömda resan genom Centralasien 1906-1908, från vilken en mycket detaljerad reserapport i dagarna publicerats; en redigerad sådan har länge funnits i tryck. Fadern deltog i inbördeskriget 1918 som officer i den vite befälhavarens stab och skrev den första beundrande biografien om gene-

ralen. Donners egen radikalism har gjort honom mera skeptisk, men ändå till sist till en motvillig beundrare.

Jörn Donner återkommer i sin bok till två temata, utanförskapet och odlandet av myten om den egna personen. Mannerheims far rymde efter konkurs till Paris med annan kvinna och lämnade modern med sex barn. De togs visserligen, om än uppenbarligen i frugal anda, hand om av rika släktingar, men faderns frånvaro har säkert haft sina effekter; modern dog också tidigt. Den ambitiöse ynglingen gjorde som många andra finländare karriär i St Petersburg, och skulle tjäna det ryska imperiet i trettio år. När han efter revolutionen 1917 så småningom kom tillbaka till Finland var han nog ganska främmande för mycket i hemlandet. Donner menar att Mannerheim, ehuru svenskspråkig av födseln, knappast kunde ses som finlandssvensk, men inte heller som ryss, utan som något slags finsk nationalist. Donner påpekar att Mannerheim, utom under de första åren av sitt äktenskap med en rik rysk generaldotter, egentligen aldrig hade något riktigt hem utan mestadels bodde i tillfälliga bostäder, vilket säkert också bidrog till hans utanförskap.

Mannerheim var visserligen militär men hade uppenbarligen ambitioner att spela en politisk roll och bli president, när han nu lett den vita armén till seger i inbördeskriget 1918 över de röda (till hans irritation med tyskt bistånd). Dessa ambitioner låg väl bakom hans kontakter med Lapporörelsen. Men han höll sig i bakgrunden och kunde således 1931 återta en central roll i landet, som ordförande i Försvarsrådet, ÖB 1939-1944 och ånyo statschef 1944-1946.

Mannerheim aktade sig under nästan hela denna femtonårsperiod för att ta ett politiskt ansvar – undantaget var augusti-september 1944 då Finland i hägnen av hans auktoritet slöt vapenstillestånd med Sovjet. Men regeringen kunde inte göra mycket i utrikespolitiskt avseende utan hans uttryckliga eller tysta accept. Det var också president och ministrar som kom till hans anspråkslösa högkvarter i St. Michel i mellersta Finland, inte tvärtom. Och i regeringen satt länge hans gode vän Rudolf Waldén som försvarsminister, en av en handfull som fick säga Du till Marskalken.

Jörn Donners andra huvudtema i boken är att Mannerheim odlade myten om sig själv. Den ståtliga generalen, 1.90 cm lång, var mycket noga med sitt utseende och lät sig gärna avbildas till häst. Han måste godkänna alla fotografier och gav aldrig intervjuer. Han skrev mängder av privatbrev, men talade offentligt mest genom sina på en något arkaisk svenska (även hans finska lär ha haft samma karaktär) författade dagorder, undertecknade endast med efternamnet. Hans svala attityd byggde upp myten, men också till att han som Donner påpekar, inte riktigt kunnat levandegöras i några skönlitterära sammanhang.

Det finns egentligen inte så mycket att invända mot Donners Mannerheimbild utom på en punkt: boken berör inte alls hur han upplevde den långa ”exilen”

från 1919 till 1931? För en man med hans ambitioner kan det inte ha varit särskilt tillfredsställande att vara ordförande i Mannerheims Barnskyddsförbund och i övrigt mest ägna sig åt jakt och resor. Men han fick ju sin rejäla revansch. I statsbesöken i Finland ingår idag, även för ryska presidenter, att besöka Marskalkens grav på Sandudds kyrkogård.

Mats Bergquist

Donner, Jörn. *Anteckningar om Mannerheim*. Atlantis-Söderströms, Stockholm-Helsingfors 2011.

NATIONALMÅLAREN CARL LARSSON

Konstnären Carl Larsson har en viktig roll i den svenska konsthistorien. Han står som den svenska kulturens särskilde skildrare, den konstnär som omkring sekelskiftet 1900 kunde skapa en bild av den lyckliga familjen med Dalarna som en miljö, som både bevarade en bondekultur och förenade den med den nya modernismen. Författaren och den tidigare förläggaren *Per I. Gedin* har skrivit en biografi över konstnären som avslöjar nya djup och stora mörker i en sammansatt personlighet, som framträder här som en av de intressantaste konstnärerna i Sverige och även internationellt en gestalt av betydelse.

Det har blivit en gedigen och mycket läsvärd biografi på femhundra sidor, som författaren har byggt upp i kapitel, där konstnärens liv i dess olika möten med människor och miljöer fått bilda stommen, och tidsflödet spelar mindre roll. Genom att på detta sätt koncentrera framställningen till viktiga livssituationer har det varit möjligt för honom att samla skildringen på ett sätt som tillåter ett kritiskt djup som känns förnyande när det handlar om Carl Larsson. Han har ju ofta annars blivit sedd i första hand som vackra ytor och miljöer.

Därför får hans konstnärskap också en genomgång som markerar alla skeden i hans händelserika liv i sin fulla komplikation. Redan som trettonåring skrivs han in i Konstakademiens förberedande teckningsskola, den så kallade Principskolan, och fortsätter sina studier vid akademien ända till 1876, då han är tjugotre år gammal. Han försörjer sig samtidigt med illustrationsjobb och allehanda teckningsarbeten, samtidigt som han har ett problematiskt förhållande till sin familj och sitt liv i Stockholm på olika adresser. Det är här ett av hans stora ”mörker” finns, något som han aldrig kommer över.

Som konstnär tycks det ske en förlösning när han efter akademistudierna kommer till Paris 1877 och även börjar umgås med den övriga svenska målarkolonin i Barbizon utanför Paris under de två närmaste somrarna. Han tar också till sig all den konst han kan se på museerna och får också ett förhållande till den nya franska impressionismen. Allt detta skildras i boken med alla detaljer och många intressanta citat. Här grundar han sin konstnärliga stil genom landskapsmålningar som pekar mot de koloristiskt lätta verk som han

ska utveckla vidare de närmaste åren. När han i början av åttiotalet tillbringar somrarna i Grez-sur-Loing söder om Paris blir hans skildringar alltmer sammansatta och ljusa, och figurer börjar ta plats i bilderna. Då har han också mött sin Karin Bergöö, som han kommer att dela resten av sitt liv med.

Genom att författaren mycket noga beskrivit Carl Larssons väg till konstnärskapet genom år av brödjobb med illustrationer och grafiska bilder kommer läsaren att nära följa hans väg till de ”typiska” familjebilderna från Lilla Hyttnäs i Sundborn, som han är allra mest känd för. De är med sina svarta konturer och starka färger i själva verken en sammansmältning av hans svartvita illustrationer och koloristiskt rika målningar. Hans verk kommer då också att på det sättet bli besläktat med andra europeiska rörelser som jugend och då särskilt Gustav Klimt, där också spåren efter den japanska grafikens svarta konturer finns med, samt med den nya expressionismen i centrala Europa.

Per Gedin har ägnat stort utrymme åt några av Carl Larssons möten med personer, som betytt särskilt mycket i hans liv. Dessa är hustrun Karin, konstnären Pontus Fürstenberg, författaren August Strindberg samt fadern Olof Larsson. Fadern avbildar han flera gånger men bilderna visar tydligt den motvilja han hade mot honom, vilket var ömsesidigt. Modern omfattade han med stor kärlek, vilket syns tydligt på porträtten av henne. Bilderna av Karin och barnen lyser alla av kärlek.

Pontus Fürstenberg blev den person som stöttade Carl Larsson både konstnärligt och ekonomiskt och betydde mycket också som rådgivare, på sätt och vis som den fadersfigur som konstnären kände saknad efter. August Strindberg var en förtrogen och trätobroder, som till sist Carl Larsson inte orkade träffa mer, något som drabbade också andra av hans samtida konstnärskollegor. Som framstående medlem av opponentrörelsen och en av skaparna av Konstnärsförbundet var Carl Larsson en person som hade en hög social status bland kamraterna och drev motståndet aktivt mot Konstakademien. Mot slutet av sitt liv blev han dock alltmer isolerad och orkade inte länge leva upp till den roll han tidigare haft som centrum i det samtida konstlivet.

Ett av skälen till det, och det skriver Per Gedin mycket detaljrikt om, var det motstånd konstnären upplevde som monumentalmålare. Ett av hans sista monumentalverk var *Midvinterblot* som var beställd för Nationalmuseums övre hall och provhängdes i fullskala 1915 för att sedan refuseras och tas ner. Den såldes senare och försvann från Sverige för att senare köpas tillbaka och hängas upp på sin avsedda plats. Den var ett slags credo av den åldrade Carl Larsson, en mycket mörk bild, annorlunda hans tidigare fresker och målningar med historiska motiv. Andra monumentalmålningar av hans hand i bland annat Nationalmuseum och Dramatens foajé hade givit honom ett rykte av att vara den nya tidens dekorativa genius i den nya offentliga konsten, men där var budskapet mer historiskt accepterat och inte lika våldsamt i sin svartsyn på forntiden.

Andra viktiga sidor av Carl Larsson som boken för fram vid sidan av den kända bilden av målaren i Sundborn, är porträttmålaren och författaren. Hans egna böcker handlade oftast om familjen och hemmet i Sundborn. Men en bok utkom posthumt 1931 och samlar olika texter ur hans liv, och det var *Jag. En bok om och på både gott och ont*. Där och i de många breven där Per Gedin hämtar många avslöjande citat kan man komma mycket nära den konstnär, som såg särskilt de sista åren av sitt liv som ett långt lidande. Som porträttmålare är han mästerlig, både i de lite sockrade familjeskildringarna och i de betydligt strängare författarporträtten, till exempel av Oscar Levrintin och Erik Axel Karlfeldt. Allra mest kanske han griper betraktaren i sina egna självporträtt, flera av dem i full gestalt, där han fäster blicken på den som tittar på honom utifrån, ofta med ett märkligt leende och ofta med ett mörker innanför ytan. Han dubbelhet framstår mycket tydligt: den lycklige mannen som var centrum i konsten och i samtidens värld hade ett leende som också var en grimas av bitterhet och avsmak.

Beate Sydhoff

Per I. Gedin. *JAG Carl Larsson*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2011.

NORDEN OCH EEC I ERLANDERS DAGBÖCKER 1961-62

Volym nummer tolv i serien *Tage Erlanders dagböcker* utkom i början av hösten 2011. Det är en dubbelvolym som omspannar åren 1961-62. De kulturella referenserna förefaller att vara färre än i tidigare utgåvor där teaterbesöken och omtalandet av vilka böcker som lästs var legio. Dock uttrycker Erlander vemod när han nås av budskapet om poeten Hjalmar Gullbergs självvalda drunkningsdöd i juli 1961. Då isades världen till ännu mer, antecknar den 60-åriga statsministern i sitt dagbokshäfte:

Harry Martinson, Pär Lagerkvist – ja väl – det var ändå Hjalmar Gullberg som visste var vi befinner oss och som kunde tala om det för oss. Naturligtvis var jag aldrig så förmäten att jag ville tränga mig på honom. Men de små vänligheter, som han visade mej, gladdde mej mer än jag vågade visa.

Stockholms Stadsteater invigdes på hösten 1960. Den flitige teaterbesökaren Erlander uttrycker sina farhågor beträffande den nyöppnade teatern. Det pjäsval som dess förste chef Lars-Levi Læstadius gjort, betraktade några av Erlanders bekanta som alltför exklusivt. Inte heller Dramatens uppsättning av Tor Hedbergs pjäs ”Johan Ulfstjerna” som handlar om mordet på den ryske guvernören i Finland Nikolaj Bobrikov faller statsministern i smaken. Pjäsen betecknar han som museal trots styvt spel av Gun Wällgren.

Annars är det mesta sig likt i dagböckerna. Klanket på folkpartiledaren Bertil Ohlin fortsätter. Högermannen och statsvetarprofessorn Gunnar Heckscher håller inte måttet som partiledare, morrar Erlander. Nordiska rådets

(NR) pådrivande kanslichef Gustaf Petrén fortsätter att reta gallfeber på Tage Erlander med långtgående nordiska samarbetsförslag. Helsingforsavtalet var en av Gustaf Petréns många djärva samarbetsidéer. Den nordiska samarbets-traktaten förhandlade man intensivt om 1961-62.

Två sessioner med Nordiska rådet deltar Erlander i under den tidsrymd som dagböckerna omfattar. Rådets session i Köpenhamn i februari 1961 reser han till med lågt ställda förväntningar. TV sände den inledande debatten, men Erlander finner plenardiskussionen om Nordiska rådets arbetsformer knastrande torr och tråkig. Man borde i stället ha diskuterat viktiga nordiska sakfrågor, muttrar han. Litet muntrare var det på de nordiska socialdemokraternas partifest där Ulla Lindström höll middagstalet. Den slagfärdige finländske socialdemokraten Karl August Fagerholm överglänser dock alla som talare genom sin fräckhet. Det gör att nästan alla föredrar honom framför alla andra, man eller kvinna, antecknar Erlander i dagboken. Han tillfogar att Ulla Lindströms ”middagstal var ungefär som vi andra skulle ha presterat. Men för henne var det viktigt att hon som kvinna fick hålla det.” En viss undran över Erlanders kvinnosyn inställer sig osökt.

1961-62 var år som dominerades av en – som man trodde – förestående utvidgning av dåvarande EEC eller sexstatsmarknaden som det överstatliga samarbetet i Bryssel benämndes i folkmun. Flera av medlemmarna i de yttre sju, dvs. Efta, låg i startgroparna för att förhandla om medlemskap eller associering med EEC. Först ut var Storbritannien tätt följt av Danmark. I Norge förekom en intensiv debatt om man skulle ansöka om medlemskap i EEC. I Sverige avfördes medlemskapet från den politiska dagordningen sedan Tage Erlander hållit sitt berömda s.k. Metall-tal vid det stora svenska fackförbundets kongress den 22 augusti 1961. Erlander anförde då flera tungt vägande skäl mot svenskt EEC-medlemskap. Man kunde inte, enligt hans mening, låta det överstatliga EEC få bestämma över Sveriges handelspolitik och ekonomiska politik.

Givetvis är det alltid den som håller ett tal som är ytterst ansvarig för dess innehåll. När det gäller Metall-talet har det spekulerats om det var diplomaten Sverker Åström eller Erlanders byråchef Olof Palme som hållit i pennan. Erlander avfärdade diskussionen om vem som varit talskrivare med en skämtsam formulering: det finns de som undrar om det var Olof Palme eller Sverker Åström som skrev talet men ingen bestrider att det var jag som höll det. När författaren Per Olov Enquist anmälde dubbelvolymen på *Expressens* kultursida den 31 oktober 2011 konstaterar han beträffande Metall-talet:

Talet är i allt väsentligt Erlanders. Det växer fram under otaliga förhandlingar (lös associering eller medlemskap?) mellan de nordiska statsledarna och Erlander själv, samt centralt placerade socialdemokratiska politiker; inte minst Bruno Kreisky.

Summan av EEC-kardemumman blev att Sverige ansökte om associering i

enlighet med artikel 238 i Romtraktaten. Storbritannien, Danmark och Norge valde däremot det fulla medlemskapets väg (artikel 237 i Romtraktaten). Nu blev det pannkaka av den tilltänkta EEC-utvidgningen i och med att Frankrikes president de Gaulle lade in sitt veto mot det brittiska inträdet i sexstatsmarknaden. Storbritannien var för mycket atlantiskt och för litet europeiskt inriktat, ansåg generalen.

På det nordiska planet utlöste EEC-förhandlingarna en febril aktivitet inom Nordiska rådet. Kanslichefen Gustaf Petrén fick under en simtur på sitt landställe i Skåne idén till en nordisk samarbetsöverenskommelse. Det gällde, ansåg Petrén, att hålla samman Norden inför de stundande förhandlingarna med Bryssel och att slå vakt om det som uppnåtts genom nordiskt samarbete i form av passunion, gemensam arbetsmarknad, socialkonvention och likartade rättsregler på många av samhällslivets områden. Byråkraterna i Bryssel skulle bara fås att respektera det nordiska samarbetets resultat om det formaliserades och synliggjordes i en övergripande samarbetsöverenskommelse. Politik är juridik i Bryssel.

Under hösten 1961 hölls det ena mötet efter det andra om innehållet i, och det politiska syftet med, en nordisk samarbetsöverenskommelse. Nordiska rådets toptjänstemän med Petrén som primus motor ville få till stånd en så långtgående politisk överenskommelse som möjligt medan regeringstjänstemännen spjånade emot. När NR-tjänstemännen tyckte att det skulle stå ett förpliktande *skall* i traktatens operativa paragrafer reducerade regeringstjänstemännen det till ett föga bindande *bör*. Den 30 oktober 1961 – mitt under arbetet med den nordiska samarbetstraktaten – inträffade den s.k. notkrisen. Sovjetunionen begärde i en not militära överläggningar med Finland återöppnande 1948 års VSB-pakt. Noten delgavs även Sveriges regering. Utrikesminister Ahti Karjalainen fick störta iväg till Moskva för att försäkra att Finlands utrikespolitiska linje låg fast. Litet senare reste president Urho Kekkonen till Novosibirsk för att lugna de sovjetiska ledarna med Chrusjtjov i spetsen.

Medan notkrisen pågick hölls ett nordiskt toppmöte mellan Nordiska rådets presidium och de nordiska statsministrarna i Hangö i början av november 1961. Inför mötet hade man från norsk sida i Nordiska rådets presidium förhållit sig avvaktande till den övergripande nordiska samarbetsöverenskommelse som var under utarbetande. För norska Høyres ledare John Lyng var det av avgörande betydelse om Finlands regering i den rådande utrikespolitiska kris-situationen ville att den nordiska samarbetsöverenskommelsen kom till stånd. När dåvarande statsministern Martti Miettunen vidimerade att så var fallet, bestämde sig John Lyng för att stödja det som kom att bli Helsingforsavtalet. Undertecknandet skedde i den finländska huvudstaden den 23 mars 1962 under Nordiska rådets 10:e session. Avtalet gäller ännu idag även om man gjort viktiga tillägg under de 50 åren som förflutit sedan dess ingående.

Tage Erlander gillade inte överstatlighet som han ansåg oförenlig med den svenska neutraliteten. Därför höll han sitt ECC-kritiska Metall-tal. När Gustaf Petrén hösten 1962 skrev en promemoria om införandet av överstatliga nordiska institutioner fnyser Erlander i dagboken åt det. Han betecknar Petréns promemoria som idiotisk. Tage Erlander var konsekvent. Han motsatte sig överstatlighet oavsett om den uppträdde i nordisk eller i europeisk skepnad.

Östen Undén hade varit utrikesminister sedan 1945. Den åldrade excellensen hade debuterat som konsultativt statsråd redan 1917 i den av liberalen Nils Edén ledda koalitionsregeringen med Socialdemokraterna. I början av 1962 ville Undén avgå. Han var 75 år och hans syn hade försvagats. Under större delen av 1962 sliter Erlander med frågan om vem som skall efterträda Undén. Ett namn som fördes fram var Rolf Edberg, fd riksdagsledamot och sedan mitten av 1950-talet svensk ambassadör i Oslo. Nordisten Edberg var arkitekten bakom den nordiska passfriheten, den gemensamma nordiska arbetsmarknaden och den nordiska socialkonventionen. Gunnar Sträng försökte lansera Edberg som utrikesminister, men det stötte på patrull i de socialdemokratiska partisekreterarleden. Det fick istället bli den fd partisekreteraren, mångåriga statsrådet Torsten Nilsson som axlade Undéns mantel i slutet av oktober 1962.

Mycket annat står att läsa i Erlanders digra dagbokssvit från 1961-62. Sonen Sven Erlander har gjort en gigantisk insats för att delge en politiskt intresserad läsekrets vad fadern tyckte och tänkte – men inte alltid sade utåt – när det begav sig. Sju årgångar av dagböckerna återstår att ge ut. De omfattar åren 1963-69. Sistnämnda år avgick Erlander vid partikongressen och efterträddes av Olof Palme.

Claes Wiklund

Tage Erlander. Dagböcker 1961-62. Utgivna av Sven Erlander. Gidlunds förlag, Hedemora 2011.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Bergquist, Mats, fd ambassadör, Stockholm

Eriksson, Lars J., politisk redaktör, Skånska Dagbladet, Malmö

Hagtvet, Bernt, professor i statsvetenskap, Oslo

Melberg, Arne, professor em i litteraturvetenskap, Oslo

Sydhoff, Beate, konsthistoriker, Stockholm

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

SAMMANFATTNING

Det sista numret i Nordisk Tidskrifts 134:e årgång har konst och litteratur i Norden som huvudtema. Letterstedtska föreningen anordnade ett medlemsseminarium om detta på Nordiska folkhögskolan i Kungälv den 8-9 oktober 2011. Huvudstyrelsens ordförande Karin Söder och styrelseledamoten Lars-Åke Engblom var moderatorer.

I välkomstföredraget lägger Karin Söder stor vikt vid språkets betydelse för den gemensamma nordiska kulturen. Bengt Göransson tar upp konsten och kulturen från ett medborgarperspektiv. Hans H. Skei konstaterar att drömmen om en gemensam nordisk litteraturmarknad inte förverkligats. Nordiska rådets litteraturpris ser han dock som ett slags ersättning härför. Beate Sydhoff analyserar med utgångspunkt från Dorte Skot-Hansens uppmärksammade kulturpolitiska schema sambandet mellan konsten, institutionerna och kulturpolitiken. Ted Hesselbom, Röhsskas chef, skriver om museets roll i en skandinavisk kontext.

Dag Nordmark behandlar Gustaf Fröding som poet i anslutning till 100-årsminnet av den värmländske författarens död. Eva Pohl lyfter fram ett antal kvinnliga danska konstnärer i sin artikel. Niklas S. Hessel har intervjuat Danmarks nye nordiske samarbetsminister Manu Sareen. NT:s norske redaktör Hans H. Skei reflekterar under rubriken *För egen räkning* om den nordiska kriminalromanens starka ställning i Europa och USA.

Letterstedtska föreningens sammansättning och under år 2011 utdelade gemensamma och nationella anslag redovisas på sedvanligt sätt i årets sista nummer. Norske medlemmen Einar Lundeby avled i en ålder av 96 år. Hans H. Skei tecknar hans minne.

Arne Melbergs tar i *Bokessän* upp två böcker om den f.d. chefredaktören och litteraturkritikern Olof Lagercrantz. *Kring böcker och människor* inleds med Bernt Hagtvets recension av Frank Rossaviks bok om norska SF/SV. Mats Bergquist anmäler Jörn Donners sparsmakade betraktelse om Gustaf Mannerheim. Lars J. Eriksson tar upp den av Maj Inger Klingvall och Gabriele Winai Ström redigerade antologin om kvinnliga svenska utrikesministrar och diplomater. Beate Sydhoff sammanfattar sina intryck av Per I. Gedins monumentala biografi om nationalmålaren Carl Larsson. NT:s huvudredaktör lyfter fram nordiska och EEC-relaterade inslag i den tolfte volymen av Tage Erlanders dagböcker. De utges av sonen Sven Erlander och har nu nått fram till åren 1961-62.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 134. vuosikerran viimeisen numeron pääteemana on Pohjoismaiden taide ja kirjallisuus. Letterstedtska föreningen järjesti aihetta käsittelevän jäsenseminaarin Kungälvin pohjoismaisessa kansankorkeakoulussa 8.–9. lokakuuta 2011. Pääjohtokunnan puheenjohtaja Karin Söder ja johtokunnan jäsen Lars-Åke Engblom toimivat puheenjohtajina.

Tervetuloesitelmässään Karin Söder korostaa kielen merkitystä yhteiselle pohjoismaiselle kulttuurille. Bengt Göransson ottaa esille taiteen ja kulttuurin kansalaisnäkökulmasta. Hans H. Skei toteaa, että neljä yhteisistä pohjoismaisista kirjallisuusmarkkinoista ei ole toteutunut. Hän pitää kuitenkin Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkintoa jonkinlaisena korvauksena. Beate Sydhoff analysoi Dorte Skot-Hansenin huomiota herättäneen kulttuuripoliittisen mallin pohjalta taiteen, laitosten ja kulttuuripoliittikan yhteyttä. Röhsskan museon johtaja Ted Hesselbom kirjoittaa museon roolista skandinaavisissa kontekstissa.

Dag Nordmark käsittelee värmlantilaista kirjailijaa Gustaf Frödingiä runoilijana tämän kuoleman 100-vuotismuiston huomioimisen yhteydessä. Eva Pohl nostaa artikkelissaan esille muutamia tanskalaisia naistaiteilijoita. Niklas S. Hessel on haastatellut Tanskan uutta pohjoismaisesta yhteistyöstä vastaavaa ministeriä Manu Sarenia. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei pohtii otsikon *För egen räkning* alla pohjoismaisen kriminaaliromaaniin vankkaa asemaa Euroopassa ja USA:ssa.

Letterstedtska föreningens jäsenet ja vuonna 2011 jaetut yhteiset ja kansalliset apurahat selvitetään tavalliseen tapaan tässä vuoden viimeisessä numerossa. Norjalainen jäsen Einar Lundeby on kuollut 96 vuoden ikäisenä. Muistosanat kirjoittaa Hans H. Skei.

Arne Melberg ottaa *Bokessän*-otsikon alla esille kaksi kirjaa, jotka käsittelevät entistä päätoimittajaa ja kirjallisuuskriitikkoa Olof Lagercrantzia. *Kring böcker och människor*-osaston aloittaa Bernt Hagtvetin arvostelu Frank Rossavikin kirjasta, joka käsittelee Norjan sosialistista kansanpuoluetta/vasemmistopuoluetta. Mats Bergquist ilmoittaa Jörn Donnerin Gustaf Mannerheimiä käsittelevän hieman nirson kirjan. Lars J. Eriksson esittelee Maj Inger Klingvallin ja Gabriele Winai Strömin toimittaman ruotsalaisia naisulkoministereitä ja -diplomaatteja käsittelevän antologian. Beate Sydhoff tiivistää vaikutelmansa Per I. Gedinin laatimasta monumentaalisesta kansallismaalari Carl Larssonin elämäkerrasta. NT:n päätoimittaja ottaa esille Pohjoismaita ja EEC:tä koskevat ainekset Tage Erlanderin päiväkirjojen kahdennessatoista osassa. Päiväkirjat on julkaissut pääministerin poika Sven Erlander ja ne ovat nyt ulottuneet vuosiin 1961–62.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2011 sin hundra-
tiofjärde årgång, den åttiosjunde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar
sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2012 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2012 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29,
Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no